

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KOLEKTIVIZACE OBCE DOBŘEJOVICE NA HLUBOCKU

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

Autor práce: Vít Janeček
Studijní obor: His – Aj / SŠ
Ročník: 2.

2012

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným s ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textů mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

České Budějovice 27. dubna 2012

.....

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, za jeho cenné rady a především za laskavý přístup.

Současně bych chtěl poděkovat i pamětníku Josefu Měšťanovi z Dobřejovic u Hluboké nad Vltavou za přínosné chvíle vzpomínání na doby minulé v jeho nynějším domově a za poskytnutí důležitých a zajímavých informací vztahujících se k osudu jeho otce a k počátkům kolektivizace v Dobřejovicích.

Děkuji také pracovníkům Státního okresního archivu v Českých Budějovicích za ochotné poskytnutí archivních materiálů potřebných k mé práci.

ANOTACE

Kolektivizace obce Dobřejovice na Hlubocku

(Průběh kolektivizace a osud jedné rodiny)

Tématem bakalářské práce jsou počátky kolektivizace v obci Dobřejovice u Hluboké nad Vltavou představené v obecné rovině i na osudu jedné přísně postižené rodiny.

V teoretické části je nejprve podán obecný přehled o vývoji zemědělství v první polovině 20. století a o kolektivizaci po roce 1948 v tehdejší Československé republice.

Výzkumná část přibližuje některé jevy spojené s průběhem kolektivizace v malé jihočeské vesnici včetně tvrdých dopadů na takzvané kulaky.

S využitím odborné literatury a bohatého archivního materiálu ze Státního okresního archivu v Českých Budějovicích se v práci snažím popsat toto období objektivně a s respektováním historických faktů.

ANNOTATION

The Collectivization of Dobřejovice, a commune near Hluboká

(The course of collectivization and the fortunes of a family)

This bachelor paper explores the early phase of collectivization in the commune of Dobřejovice near Hluboká nad Vltavou, covering the general aspects of the process as well as the experiences of one harshly victimized family.

The theoretical part begins with a general outline of agricultural development in the first half of the 20th century, including the collectivization campaign in the Czechoslovak Republic after 1948.

The paper's research is focused on changes in farming and some consequences of collectivization in a small South Bohemian village, with due attention to the hard impact it had on the so-called "kulaks".

Based on the specialised literature and rich archive materials from the State District Archives in České Budějovice, in my paper I aim to give an objective description of the period, with respect for historical fact.

OBSAH

1. Úvod a metodologie	7
2. Teoretická část	11
2.1 Zemědělství před kolektivizací, hospodaření s půdou	11
2.1.1 Zemědělství před 1. světovou válkou	12
2.1.2 Založení Agrární banky	14
2.1.3 Meziválečné období 1918 – 1938	16
2.1.4 Zemědělství v letech 1938 – 1945	25
2.2 Poválečné zemědělství	27
2.3 Kolektivizace podle vzoru	33
3. Výzkumná část	40
3.1 Základní informace o obci Dobřejovice	40
3.2 Stručná historie obce od roku 1922 do roku 1953	41
3.3 Osudy Josefa Měšťana a jeho rodiny ze vzpomínek jeho syna	58
3.3.1 Rodinné poměry	58
3.3.2 Události po roce 1948	60
3.4. Osudy Josefa Měšťana na základě spisových materiálů SOka v Č. Budějovicích	65
3.4.1 Archivní spisy vztahující se k soudnímu procesu Josefa Měšťana.....	66
3.4.2 Archivní spisy vztahující se k odvolání, žádostem o milost a zmírnění trestu....	73
4. Závěr	83
Prameny	92
Literatura	93
Seznam zkratek	97
Seznam příloh	98
Přílohy.....	99

1. Úvod a metodologie

Tématem bakalářské práce je kolektivizace našeho zemědělství v poválečných letech 20. století a její konkrétní průběh v malé obci Dobřejovice v tehdejší okrese Hluboká nad Vltavou. Zaměřil jsem se především na počátky kolektivizace v období mezi roky 1948–1953, které byly problematické. Přinesly totiž nejen jiné přístupy k hospodaření a změny technologie zemědělské práce, ale i nevhodné a necitlivé zásahy do poválečného života na vesnici, především do dosavadního způsobu myšlení a chápání světa i do tradičního způsobu hospodaření. Rolník, vlastník půdy, byl s ní natolik spjatý, že si nedovedl představit, že by se měl této půdy, dědictví po předcích, zbavit, dát ji do společného užívání, vytvořit z ní velké celky a pracovat pro kolektiv. Rovněž tak bylo pro větší vlastníky zemědělské půdy a lesů těžko přijatelné zbavit se i lesů, které po léta pracně ošetřovali. Vůbec nejhůře byla přijímána ztráta koní, kteří bývali chloubou každého hospodáře. Na jejich místo nastupovaly stroje.

Cílem této bakalářské práce je tedy charakterizovat toto složité období a přiblížit dopady kolektivizačního úsilí sklonku 40. a počátku 50. let 20. století na ty zemědělce, kteří se nechtěli do centrálně prosazovaného kolektivizačního hospodaření zapojit, neboť si nedovedli představit, že by kolektivizace vedla k hospodářským úspěchům. Můj pohled se orientoval na konkrétní obec a v ní na konkrétní rodinu. Považoval jsem proto za nutné poznat i předválečnou historii obce Dobřejovice, která je ve stručné podobě popsána v obecní kronice, vedené po vzniku první Československé republiky a zahrnující období 1922–1953. Kronika byla psána několika kronikáři a je uložena ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Pracoval jsem s její digitální podobou, kterou připravil Státní oblastní archiv v Třeboni. Kronika mi jako základní pramen poskytla informace týkající se sociálního složení obyvatel, hospodaření, politického a kulturního života obce.

Pro pochopení zemědělské politiky a způsobu hospodaření před 1. světovou válkou a za první Československé republiky i v období po druhé světové válce bylo zapotřebí prostudovat odbornou literaturu věnovanou této problematice. Jako základní odborné východisko a pro celkový vhled do problematiky mi posloužily publikace *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě* (Praha 2010) od Magdaleny Beranové a Antonína Kubačáka, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 1. a 2. díl, období 1918–1945 a období 1945–1992* (Brno 2009) Václava Průchy a kolektivu. Výborným zdrojem potřebných informací pro mne byl časopis *Prameny a studie 41, Zemědělství a 50. léta* (Praha 2008) a

také články a přednášky Antonína Václavů pod společným názvem *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu* z desátého čísla časopisu *Studie z hospodářských dějin* (Praha 1999).

Abych si utvořil představu o dopadech násilné kolektivizace na sedláky z nejrůznějších částí republiky, přečetl jsem si i subjektivně pojaté vzpomínky Miloslava Růžičky, který osudy sedláků postižených v 50. letech 20. století shromáždil na základě ústních výpovědí pamětníků. Vydal je ve dvou dílech pod sugestivním názvem *Vyhnaní – akce „kulak“* (Havlíčkův Brod 2008) a *Vyhnaní – akce „kulak“ II.* (Havlíčkův Brod 2011). K získání přehledu o souvislostech kolektivizace přispěla také publikace Karla Jecha, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy* (Praha 2008) a sborník Petra Blažka a Michala Kubálka, *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a stredoevropské souvislosti* (Praha 2008). Zajímavé dílčí poznatky obsahuje práce Jiřího Urbana *Venkov pod kolektivizační knoutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu* (Praha 2010). Obraz kolektivizace na Slovensku podává kniha Samuela Cambela *Päťdesiate roky na slovenskej dedine. Najťažšie roky kolektivizácie* (Prešov 2005). Souhrnné události týkající se kolektivizace obsahují také edice dokumentů z fondu Státního ústředního archivu v Praze zahrnující materiály týkající se podmínek pro vznik jednotných zemědělských družstev (dále jen „JZD“), a sice *Podmínky pro vznik JZD 1945* (NA Praha 2003), *Podmínky pro vznik JZD 1946* (NA Praha 2004) a *Vznik JZD 1948–1949* (NA Praha 1995), třebaže z nich ve své práci přímo necituji. Ostatní publikace uvádím v seznamu literatury.

Pro druhou část práce orientovanou na osobní život jedince v převratných společenských změnách mi hlavním pramenem k získání informací byly osobní vzpomínky potomka rodiny postižené exemplárním potrestáním za to, že nevstoupila do vznikajícího družstva, byť jako oficiální důvod k potrestání bylo uvedeno neplnění dodávek a sabotáž.

Třetím pramenným zdrojem se staly soudní spisy a ostatní agenda vztahující se k trestnímu stíhání „nepřízřusobivého“ rolníka Josefa Měšťana, k jeho vazbě a odsouzení k výkonu trestu. Součástí spisů uložených ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích jsou také dopisy s žádostí o milost, prominutí zbytku trestu a vyjádření orgánů tzv. lidovědemokratické správy k případu obviněného a odsouzeného. S těmito materiály jsem pracoval s úmyslem být co nejobjektivnější při posuzování dílčího osudu jednotlivce a jeho rodiny, lidí, kteří se dostali do situace společenských vydědenců.

Individuální osud Josefa Měšťana, bratra mého dědečka, mě zaujal proto, že z vyprávění bližší i širší rodiny jsem věděl, že rozhodně nebyl zločincem, že byl dobrý, čestný člověk, který své názory jen tak neměnil. Zaujalo mě i vyprávění jeho syna.

Doufám, že jsem se vyvaroval příliš subjektivního pohledu a držel jsem se faktů a objektivního posuzování věcí. Můj prastrýc byl skromný muž a nestál by asi o zveřejnění svého osudu. Domnívám se však, že si zaslouží pozornost, kterou mu v této práci věnuji, že je hoden mé úcty i obdivu k jeho statečnému životnímu postoji. Jeho syn se postupně zbavil hořkosti, i když mu život přinesl velmi těžké chvíle. Byl a je člověkem práce, vždy poctivě pracoval a nikdy nečekal od života zázraky. Po dlouhé době a různých životních peripetiích se vrátil do rodné vesnice, aby dožil svůj život v místě, odkud pochází jeho rod.

Proces kolektivizace a vznik JZD by si zasloužily zpracování i z pohledu jiné sociální skupiny obyvatel, té, která byla co do majetku a vlastnictví půdy poslední sociální skupinou na venkově. Škoda, že rychle ubývá pamětníků, kteří by mohli vyprávět o obtížných začátcích JZD s velmi nízkým ohodnocením pracovního výkonu jeho členů, ale také o pozdějším vývoji JZD a jejich výsledcích s podporou státu. Kdyby se mi podařilo ještě nějaké věrohodné pamětníky získat, a potvrdí-li se existence kroniky vedené údajně při JZD Dukla Hosín, kam později po sloučení Dobřejovice patřily, pokusil bych se formou oral history i analytickým zpracováním případných dalších materiálů pozdější vývoj kolektivizace zachytit.

Práci jsem rozdělil na část teoretickou, v níž jsou informace získané excerpcí odborné literatury k tématu. Jsou zpracovány analyticko-syntetickým postupem tak, aby poskytly přehled o struktuře českého zemědělství v posledních letech existence habsburské monarchie a jeho proměny po vzniku Československé republiky. V tomto období věnuji pozornost téměř dvě desetiletí trvající první pozemkové reformě, postupující mechanizaci i vývoji organizačních forem zemědělského podnikání, které měnily postavení zemědělce na českém venkově. V poválečném období po roce 1945 a zejména v období po roce 1948 podávám přehled opatření a postupů v zemědělské politice (včetně druhé pozemkové reformy), které vedly k převratným změnám v hospodaření.

Ve výzkumné části jsem časové období po vzniku první republiky a období poválečné, zvláště pak mezi léty 1948–1953 ilustroval na základě zápisů v kronice obce Dobřejovice. Použil jsem tedy opět metody excerpční, excerpta jsem analyzoval a využil v duchu svého záměru. Tato část je spíše popisná, podávám v ní nejdůležitější informace o životě obce včetně počátků kolektivizace.

Osudy rolníka Josefa Měšťana a jeho rodiny byly v kronice zmíněny jen částečně, a proto jsem k získání dalšího materiálu využil, jednak metody oral history, jednak archivních materiálů uložených ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.

Metody oral history jsem mohl využít proto, že jsem měl možnost vést několikrát rozhovor s pamětníkem, synem Josefa Měšťana, a získat tak jeho vzpomínky na otce

i na celou rodinu a také na dobu, kterou prožil. Navštívil jsem syna téhož jména, také Josefa Měšťana, žijícího v současné době v Dobřejovicích, celkem třikrát: v létě a na podzim roku 2011 a v lednu 2012. Při druhé návštěvě jsem si pořídil zvukovou nahrávku jeho vyprávění a poté jsem si připravil dotazy směřující k upřesnění některých událostí a faktů. Při další návštěvě jsme postupovali tak, že jsem pamětníkovi kladl doplňující otázky a vedl s ním řízený rozhovor. Kromě toho mi pamětník poskytl některé dokumenty z osobního vlastnictví, které nebyly součástí archivních spisů. Na základě vyprávění a řízeného rozhovoru jsem sestavil kapitolu obsahující oral history. Teprve poté jsem přistoupil ke zpracování archivního materiálu. Ten jsem si opatřil také na podzim roku 2011 ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Pracovníci archivu mi vyhledali příslušnou složku se spisem týkajícím se Josefa Měšťana. Nejprve jsem si pořídil digitální snímky neutříděného archivního materiálu, který jsem doma uspořádal a chronologicky seřadil. Z něho jsem vybral nejdůležitější dokumenty, se kterými jsem dále pracoval při sestavování kapitoly o případu Josefa Měšťana a z nichž jsem část zařadil do příloh této práce. Archivní materiály dobře rozkryly dobu padesátých let, její velkou tvrdost vůči živitelům národa, necitlivé přístupy mocenských orgánů a dokumentovaly i vývoj názorů současníků Josefa Měšťana. Proto jsem z nich hojně citoval.

Nejobtížnější část nastala při celkové rekapitulaci práce a vytváření závěru ke zkoumané problematice. Zde bylo zapotřebí z předchozí analýzy dospět k syntéze a pokusit se alespoň dílčím způsobem posoudit dobu, její klady i zápory. Mikrohistorii osudů jedince a jeho rodiny v převratné době jsem se snažil podat bez nánosu přílišné subjektivity. Přesto však jsem přesvědčen, že v tomto případě, a jistě i v mnoha jiných, nebyl tak tvrdý postup na místě.

2. Teoretická část

2.1 Zemědělství před kolektivizací, hospodaření s půdou

Od konce 19. století se v zemědělství začaly projevovat výsledky industrializace. Začala se vyrábět a užívat umělá hnojiva, prohloubil se význam šlechtitelství a plemenářství. Výstavba nových silnic, zpevňování povrchu cest a výstavba nových železnic otevřely zemědělcům lepší možnosti distribuce jejich produktů na nové trhy. Výroba i kapitál se koncentrovaly, vznikaly agrární monopoly. Tento ekonomický proces byl zhruba ukončen před 1. světovou válkou.

České království se v poslední čtvrtině 19. století začalo měnit ze země agrárně-průmyslového charakteru v průmyslovou zemi. Po celé 19. století se lidé z venkova stěhovali za prací do měst. Bylo to způsobeno zvyšujícím se objemem průmyslové výroby a poptávkou po pracovní síle. *Tento trend se projevil již na začátku 20. století, kdy se na základě sčítání obyvatelstva snížil počet osob činných v zemědělství ve prospěch osob činných v průmyslu, obchodu a řemeslech.*¹ České zemědělství se tak dalo srovnávat se zemědělstvím v ostatních kapitalistických zemích. V rostlinné výrobě šlo vlastníkům výrobních prostředků o co největší výnos z hektaru, v živočišné výrobě o co nejvyšší počet kusů chovaných hospodářských zvířat. Přesto, že se počet osob pracujících v zemědělství průběžně snižoval, jeho produktivita rostla. Vyšší průměrné výnosy rostly především z důvodu zvyšujícího se podílu hnojiv v zemědělské výrobě.

V prvních dvou desetiletích 20. století bylo v pohraničních oblastech českých zemí založeno na vhodných místech zhruba 900 ha pastvin, které koncem 1. světové války obhospodařovalo 39 pastevních družstev.² Celkově však v první polovině 20. století pastvin ubývalo, nicméně osevní plochy jetelovin se rozšiřovaly.³ Zvyšoval se také průměrný hektarový výnos brambor.⁴ Situace ve chmelařství se proti předcházejícímu století nijak nezměnila. Kvůli zvětšujícímu se dovozu kvalitnějších vín ze zahraničí stagnovalo vinařství. Stále více se naopak dařilo ovocnářství a zelinářství, pro které vznikala odbytiště v rostoucích městech.

¹ Magdalena BERANOVÁ – Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 303.

² Tamtéž, s. 304.

³ V roce 1900 činily 10,75 %, v období 1907–11 již 13,8 % a v letech 1920–1922 dokonce 17,7 % orné půdy (v dalším období do 2. světové války poklesly na 15 % orné půdy). Tamtéž, s. 305.

⁴ Průměrné hektarové výnosy brambor se za období 1900–1938 zvýšily z 9,15 t/ha na 14,74 t/ha. Tamtéž.

Od počátku 19. století rostl i počet hospodářských zvířat v živočišné výrobě. Chovatelé pocházeli většinou z řad sedláků ze středních a velkých statků. Chov skotu byl státem systematicky podporován a kultivovaly jej odborné instituce, jako byla například Česká zemědělská rada (od roku 1873). Od konce 19. století vznikaly tzv. plemenné stanice, jež se snažily zajistit dostatek čistokrevných býků a telat pro chov.⁵ Podobně byl státem podporován i chov vepřů, koz a drobných hospodářských zvířat.⁶ Stát prostřednictvím České zemědělské rady organizoval nákup chovných kusů hospodářských zvířat, pořádal odborné kurzy pro chovatele a v neposlední řadě také šlechtitelské a pěstitelské výstavy.

2.1.1 Zemědělství před 1. světovou válkou

Ve 20. století převažovaly v zemědělství kapitalistické vztahy. Půda se kumulovala v rukou velkostatkářů, zatímco malí a střední rolníci se z důvodu nedostatku půdy více zadlužovali. Začátkem 20. století byla v českých zemích nejsilněji zastoupena hospodářství s výměrou do 2 hektarů (celkem 48 % všech zemědělských podniků), jež si doplňovala výnosy v zemědělství námezdní prací či domáckou výrobou. Další skupinu tvořily zemědělské podniky o rozloze 2 až 5 hektarů (24 %), zemědělské podniky s výměrou 5 až 10 hektarů (13 %) a konečně podniky s výměrou 20 až 50 ha a 50 až 100 ha. Z uvedené statistiky dále vyplývá, že v roce 1902 hospodařilo v českých zemích ze všech zemědělských podniků 49 % výhradně na vlastní půdě. Celých 40 % představovaly podniky smíšené (s vlastní připachtovanou půdou), z toho 24 % hospodařilo převážně na vlastní půdě, 16 % na připachtované. Velcí sedláci s vlastnictvím 20–50 hektarů hospodařili téměř výhradně na vlastní půdě (z 85 %). Pachtovné hospodáři vypláceli většinou v peněžní formě, ale někde také formou naturálií, pracovní výpomocí nebo podílem na sklizni.⁷

Nedostatek půdy měl za následek nedostatečný kapitál, a proto velmi častým řešením této situace byl pak úvěr. Zemědělec si mohl půjčit na koupi další půdy (pozemkový úvěr), nebo na vyplacení spoludědiců, dále na meliorační práce a stavbu hospodářských budov (meliorační úvěr). Ojedinělý nebyl ani úvěr na pokrytí provozních nákladů usedlosti. *Hospodář splácel v pololetních lhůtách pevné částky obsahující úroky z dlužného kapitálu a splátku na kapitál.*⁸ Nedobрым jevem bylo, že zadlužení zemědělců se rok od roku rychle zvyšovalo. Samo zemědělství nebylo schopno dlouhodobě uživit početné rodiny, a jestliže

⁵ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 305.

⁶ Byly poskytnuty dotace na nákup anglických bílých prasat velkého Yorkshira, na křížení domácí kozy sánským plemenem a pěstování pekingských kachen. Tamtéž.

⁷ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 307–308.

⁸ Tamtéž, s. 308.

nebylo spolehnutí na vedlejší výdělky z domácí textilní výroby, sklářství apod., prohlubovala se chudoba, podvýživa a docházelo k celkovému existenčnímu živoření.⁹

Autoři publikace uvádějí, že v roce 1916 bylo celkové hypotekární zadlužení, obsahující převážně zadlužení venkovských nemovitostí, šestinásobkem zadlužení z roku 1868 (podíl venkova na tomto zadlužení byl stále převažující: v roce 1868 tvořil 78 %, v roce 1914 stále ještě 65 %). *Dluhy zapsané v pozemkových knihách stouply v Čechách od roku 1868 do roku 1902 o 112 % a na začátku 1. světové války doléhala na venkov tíha 4,3 miliard rakouských korun hypotekárních dluhů.* To vše vedlo ke zvyšujícímu se počtu exekucí a dražebních prodejů hospodářství. Zemědělcům tak jejich hospodářství při vysokém zadlužení patřila jen formálně.¹⁰

V rámci zemědělské samosprávy působila už od roku 1873 Česká zemědělská rada. Ovlivňovala projednávání a znění zemědělských zákonů a dotací, měla vliv na státní zásahy do zemědělství a na celou politiku státu podporující zemědělství.

Tato doba byla klíčová pro vývoj zemědělského družstevnictví. Podle Raiffaisenových a v českém prostředí zejména podle Kampelíkových¹¹ zásad vznikala úvěrová družstva, tzv. kampeličky, budovala se síť nákupních, odbytových a zpracovatelských družstev (skladištní, mlýnská, lihovarská, mlékárenská, ke zvelebení chovu dobytka atd.). Byly také položeny první pevné základy – do té doby ojedinělým speciálním družstvům – strojním, stavebním, melioračním a elektrárenským, jejichž plný rozkvet nastal až v meziválečném období.¹² Česká zemědělská rada podporovala i vznik odborného zemědělství za účelem vytváření kvalifikovaných zemědělských pracovníků, kteří by mohli účinně intenzifikovat výnosy ze zemědělské výroby. Před první světovou válkou byla jedinou státní školou Vysoká škola zemědělská ve Vídni.¹³

⁹ Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008, s. 27–28.

¹⁰ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 308.

¹¹ František Cyril Kampelík (1805–1872), český lékař, národní buditel a spisovatel. Rozpracoval návrh na zřizování úvěrních družstev na venkově. Inspiroval se F. W. Raiffeisenem, tvůrcem německého úvěrového družstevnictví. Později zakládaná lidová úvěrní družstva se v Čechách nazývala kampeličky a na Moravě raiffeisenky. Srov. tamtéž, s. 299.

¹² M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 308.

¹³ Srov. *100 Jahre Hochschule für Bodenkultur in Wien 1872–1972*, Wien 1972, s. 3–5. Vysoká škola zemědělská ve Vídni měla být hlavním vysokoškolským pedagogickým a vědeckým ústředím pro celé Rakousko, kdežto výuka zemědělství na technikách měla mít pouze pomocný charakter. Byla ve Vídni zřízena zákonem ze dne 3. 4. 1872 jako samostatná vysoká škola zemědělská, která měla dvě oddělení, zemědělské a lesnické. Byla známá pod akronymem BOKU, tento název tak předjímal její budoucí exkluzivní a výsadní postavení jako nejvyššího institutu v zemědělském výukovém systému Rakouska, resp. Rakousko-Uherska.

V Českých zemích byla jedinou státní školou Vysoká škola zemědělská založená v roce 1906 jako samostatná fakulta při Vysokém učení technickém v Praze.¹⁴

Nestátními vzdělávacími ústavy byly hospodářské akademie v Libverdě¹⁵ a v Táboře,¹⁶ které se vedle pedagogické a vzdělávací činnosti věnovaly nadále i výzkumnictví.¹⁷ V českých zemích vycházelo více než 50 odborných zemědělských časopisů.¹⁸ Již od roku 1906 Rakousko-Uhersko zesílilo svoji ochrannářskou politiku vůči sousedním státům, aby podpořilo a ochránilo domácí zemědělce.¹⁹

2.1.2 Založení Agrární banky

Podnikání v zemědělství se rozvíjelo takovým způsobem, že individuální vlastnictví podniků bylo nedostatečné pro efektivní správu všech zemědělských zařízení. Proto byla tato forma vlastnictví nahrazována akciovými společnostmi.

V roce 1911 byla na návrh agrární strany založena Agrární banka v Praze. Cílem této instituce bylo podporovat domácí zemědělce, zejména ty, kteří se hlásili k agrárnímu hnutí. To se shodovalo se zájmy protekcionářské státní zemědělské politiky.

¹⁴ Protože zřizování vysokých škol v českých zemích bylo za monarchie vždy otázkou nejen hospodářskou, ale především politickou, usilovaly nakonec zainteresované kruhy zcela realisticky jen o zemědělské fakulty, nikoliv o samostatné vysoké zemědělské školy. Proces usilování o vysoké zemědělské školství v českých zemích byl nerozlučně spojen s osudy vysokých škol technických. Oba zemské sněmy (český i moravský) se po obšírných jednáních konaných v letech 1869–1872 definitivně vyslovily pro zřízení zemědělských vysokoškolských ústavů v rámci technik v Praze a v Brně. Srov. Václav LOMIČ – Pavla HORSKÁ, *Dějiny Českého vysokého učení technického (ČVUT)*, 1/2, Praha 1978, s. 41; František JÍLEK – Václav LOMIČ, *Dějiny Českého vysokého učení technického (ČVUT)*, 1/1, Praha 1973, s. 498–514, 566–567; Otakar FRANĚK, *Dějiny České vysoké školy technické v Brně (ČVŠT)*, 1, Brno 1969, s. 39–40. Přitom zásadní a trvalou překážkou potřebného rozvoje zemědělského školství v Českých zemích byly národnostní poměry. Nepoměr českých a německých škol ve srovnání s podílem českého a německého obyvatelstva mluvil jasně ve prospěch německého zemědělského školství po celé 19. století. Srov. Edvard REICH, *Zemědělské školství v Republice československé*, in: *Časové otázky zemědělské. Sborník přednášek ze státní konference československých učitelů škol zemědělských*, konané v Praze v prosinci roku 1919, Praha 1920, s. 86–105.

¹⁵ Zde studovali především Němci z Českých zemí. V období velké hospodářské konjunktury až do doby hospodářské krize naráželo zemědělské školství obecně na nedostatečné pochopení a porozumění. Bylo rozšířeno klamně zdání, že lze rentabilně hospodařit i bez odborného školního vzdělání. Teprve agrární krize v Českých zemích (první fáze 1873–1878, druhá fáze 1879–1904) ukázala, že je nutno zvyšovat odbornou úroveň řízení velkostatků i rolnických hospodářství i erudici jejich zaměstnanců. Srov. Antonín KUBAČÁK, *Vývoj zemědělství*, in: Ivan Jakubec, Zdeněk Jindra a kol., *Dějiny hospodářství Českých zemí. Od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie*, Praha 2006, s. 95–153.

¹⁶ Zde studovali převážně Češi z Českých zemí, a dokonce i cizinci, kteří pocházeli převážně z Balkánu. Situaci zemědělských škol komplikovala, mimo jiné faktory, i nejednotnost názorů tehdejší zemědělské elity o pořadí účinnosti faktorů vedoucích k pokroku v zemědělství. Přednost budování zemědělského školství propagovali zejména Antonín Emanuel Komers, František Čupr a Jan B. Lambl, zatímco zřizování vzorných hospodářství a zakládání hospodářských spolků preferoval František Horský.

¹⁷ Srov. Alena MIKOVCOVÁ, *Vysoké školy zemědělské v českých zemích v letech 1867–1918*, in: *Práce z dějin vědy*, svazek 11, Praha 2003, s. 661–685.

¹⁸ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 308.

¹⁹ Tamtéž, s. 309.

Prosperita Agrární banky se zvýšila během první světové války, což se projevilo v růstu jejího akciového kapitálu. Největší rozvoj ji čekal v meziválečném období. Základy tohoto úspěchu však byly položeny za 1. světové války. Tak například v letech 1916–1918 se Agrární banka podílela na vytvoření tří společností masného průmyslu, a to České zemědělské společnosti pro zpeněžení dobytka, Masné pokladny a České velkojateční společnosti. Agrární banka financovala i různé podnikatelské aktivity agrárních kruhů, např. Českou zemědělskou společnost pro nákup a prodej zeleniny.²⁰

Nové velké akce, jako např. meliorace, elektrifikace zemědělství, zalesňování, úpravy pozemkové držby a vlastnictví půdy, velkorysá opatření sociálně-politická ve spojení se zemědělskou výrobou se realizovaly až po 1. světové válce v Československé republice, přestože podmínky k jejich uskutečnění se připravovaly už před válkou. V zemědělství se upevnilo finanční hospodaření, protože moderní selská hospodářství poučená ze zkušeností jiných výrobních odvětví potřebovala půjčky na zefektivnění výrobního procesu, aby mohla zvýšit výnosnost svého hospodaření.

Na síle, významu a vážnosti získalo politicky pevně organizované agrární hnutí, jehož předsedou byl od roku 1909 Antonín Švehla.²¹

První světová válka (1914–1918) přinesla kromě lidského utrpení i rozvrácení hospodářství včetně zemědělství. Bylo to způsobeno zejména úbytkem pracovních sil, ale i nedostatkem potahů, strojů a hnojiv. Jejich výroba pro účely zemědělství ustupovala válečnému průmyslu. Přestože existovaly místní rozdíly, úroveň sklizní během války klesala. Rakouská vláda stanovila pro Čechy dodávky obilí v určité výši. Již v říjnu 1914 byly určeny v tomto rozsahu: pšenice 93 000 q, žito 189 000 q a ječmen 39 000 q. Tyto dodávky se v průběhu 1. světové války navyšovaly a zemědělci, kteří dodávky plnili jen částečně, byli pokutováni či vězněni. Válečným účelům podléhala i živočišná výroba.

Distribuci zemědělských produktů usměrňovaly Obilný válečný ústav a Ústředny pro výkup dobytka, cukru lihu, brambor, krmiv a tuků.²² Byla založena na systému odběrných potravinových lístků. Přes veškerá opatření, zahrnující například zákony ohledně porážení

²⁰ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 309.

²¹ Název agrární strany prošel určitými změnami. Původně Česká strana agrární přijala po vzniku republiky název Republikánská strana československého venkova, od roku 1922 se její název opět změnil na Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Srov. Vladimír V. DOSTÁL, *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, Brno 1998, s. 15–44; TÝŽ, *Antonín Švehla*, New York 1989; Josef HANZAL, *Antonín Švehla. K 120. výročí narození a 60. výročí úmrtí* (Edice: Panorama dějin, Řada: Historické osobnosti, Svazek 3.), Praha 1993; František KUTNAR, *Generace Brázdy*, Praha 1992; Dušan UHLÍŘ, *Republikánská strana venkovského a malorolnického lidu 1918–1938*, Praha 1988; V. VONDRUŠKA, *Osudy agrárního politického hnutí*, Praha 1990; Daniel E. MILLER, *Antonín Švehla – mistr politických kompromisů*, Praha 2001.

²² M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, s. 310.

březího dobytka či příliš mladého dobytka, došlo k výraznému poklesu stavu skotu. Celkově se stavy skotu od roku 1914 do léta 1918 snížily o více než 840 000 kusů, tj. o 32 %.²³ Všeobecně klesly hektarové výnosy obilovin, stejně tak i rozloha jimi osetých ploch. Nejhůře válečné útrapy dopadly na drobné a střední zemědělce a na zemědělské dělníky.

Válka však na druhou stranu umožňovala mnohým rolníkům, aby se zbavili svého zadlužení. Někteří z nich nebyli totiž zadluženi u peněžních ústavů, ale u jiných zemědělců, často u svých příbuzných či sousedů. *Zadlužení zemědělci se v důsledku rostoucích cen a znehodnocování peněz zbavovali dluhů, avšak zemědělci – věřitelé byli poškozeni.*²⁴

Hospodářské a vojenské neúspěchy monarchie vedly k hospodářské krizi. Hospodářská, sociální a politická krize způsobila spolu s vojenskou porážkou na podzim 1918 rozpad Rakouska-Uherska.²⁵

2.1.3 Meziválečné období 1918 – 1938

Dne 28. října 1918 se ustavila Československá republika. Češi a Slováci tak dovršili své politické a hospodářské osamostatnění. Významně se upevnily pozice bank, především Živnostenské a Agrární. Banky upevňovaly svůj vliv na zemědělský sektor zejména prostřednictvím úvěrů, které poskytovaly společnostem i jednotlivcům podnikajícím v zemědělství. Zemědělství se specializovalo a rozvíjely se v něm stále více kapitalistické vztahy, avšak jeho rozvoj byl do značné míry blokován vysokým podílem rozsáhlých šlechtických a církevních pozemků. Pokud chtěl rolník takový pozemek obhospodařovat, mohl toho dosáhnout jedině skrze pacht, který ve skutečnosti bránil svobodnému pohybu půdy a kapitalistické formě hospodaření. Někteří rolníci museli za pronajímanou půdu, na níž pracovali, dokonce ještě odvádět naturální dávky. Požadavkům rolníků na změnu tohoto stavu věci naslouchala agrární strana. Zpočátku se jednalo o vykupování církevní a šlechtické půdy od velkostatkářů, ale na konci války stále více sílil požadavek, aby byly šlechtické i církevní velkostatky vyvlastněny.²⁶

*Československý stát zajistil legislativním opatřením (nařízením Národního výboru o obstavení velkostatků ze dne 29. 11. 1918 č. 32 Sb. z. a n.) pro potřeby připravované pozemkové reformy pozemkový a lesní majetek šlechty.*²⁷ Zákon omezoval kontrolu šlechty nad jejími statky, neboť je zakazoval prodávat, postupovat i zadlužovat. *Na území ČSR byl*

²³ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 310.

²⁴ Tamtéž, s. 311.

²⁵ Srov. A. KUBAČÁK, *Vývoj zemědělství*, in: I. Jakubec, Z. Jindra a kol., *Dějiny hospodářství Českých zemí*, s. 95–153.

²⁶ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 312.

²⁷ Tamtéž, s. 313.

*soustředěn velký podíl půdy ve vlastnictví říšskoněmecké šlechty. Veliké latifundie v naší republice držela říšskoněmecká knížata, jako Albert Thurn-Taxis, Hohenzollern-Sigmaringen, Schaumburg-Lippe, Hohenlohe-Langenburg, Löwenstein, Lichnowski a další.*²⁸

Nejvíce se vyvlastněním majetku zabývaly sociální demokracie a agrární strana. První jmenovaná strana měla zájem na vyvlastnění velkostatků, což mělo potrestat skupiny obyvatelstva nepřátelské vůči boji českého národa za samostatnost. Na půdě scelených, vyvlastněných pozemků měla být zachována velkovýroba, avšak měla být socializována. Agrárníci, lidovci a další strany navrhovaly pozemky velkostatků rozparcelovat. Sociální demokraté argumentovali proti tomu tím, že by o práci přišel velký počet zemědělských dělníků a že každý z nich, který by chtěl založit vlastní hospodářství, by se k tomu účelu musel zadlužit a to by vedlo k závislosti na bohatých statkářích.

V sociální demokracii bylo několik názorových proudů ohledně pozemkové reformy. František Modráček s nejpravicejší částí ČSSD navrhoval, aby si rolníci půdu od velkostatku pronajímali. Křídlo vedené Rudolfem Bechyněm však požadovalo vyvlastnění velkostatků a jejich převedení do státní správy. Nejradikálnější křídlo ČSSD vedené Bohumírem Šmeralem, požadovalo, aby byla vyvlastněna veškerá půda, kde někdo na někoho pracoval. Každý rolník měl vlastnit jen tolik půdy, kolik jí byl sám schopen obdělávat.

V agrární straně měli zájem na tom, aby pozemková reforma byla nejvíce prospěšná hlavně velkostatkářům a velkým sedlákům. Agrární strana proto rozšířila heslo *Parcelaci velkostatků šmahem a přiděl půdy do soukromého vlastnictví*.

Československá strana lidová sdružující občany katolického vyznání a s velkým podílem voličů na venkově také nemohla ohledně otázky pozemkové reformy zůstat stranou. Doporučovala nucený odkup půdy od velkostatků za plnou náhradu. Zemědělci měli mít možnost kupovat si půdu do soukromého vlastnictví na splátky. S půdou v držení katolické církve mělo být nakládáno jinak než s půdou v držení šlechty.²⁹

Mezi strany nepřímě zainteresované na pozemkové reformě patřila Československá národní demokracie. Podala návrh na ustavení zvláštního kolonizačního úřadu, který měl pozemkovou reformu provádět. Půda se měla přidělovat jak jednotlivcům, tak družstvům, nabízela se možnost i státního hospodaření na vyvlastněné půdě. Mezi její další návrhy patřilo zestátnění lesů a konfiskace statků, jež šlechtické rody získaly jako kořist ve třicetileté válce.

Hned po získání samostatnosti se začalo pracovat na zákonech, které pozemkovou reformu měly umožnit. Prvním důležitým zákonným opatřením byl zákon o zabrání velkého

²⁸ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 313.

²⁹ Tamtéž, s. 314.

majetku pozemkového č. 215 Sb. z. a n. ze dne 16. 4. 1919. Velkým majetkem byly myšleny pozemky přesahující rozlohou 150 ha zemědělské půdy, nebo více než 250 ha nevyužívané půdy. Jednalo se o půdu, která nebyla v plném a bezvýhradném držení majitele. To byla půda šlechtických panství a půda církevní včetně tzv. obroční (půda kostelů a nadační půda).³⁰

Pozemková reforma si nekladla za cíl zabavit šlechtě a církvi veškerý majetek. *Ze zaboru byly vyloučeny objekty hospodářsky samostatné, které nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech a zemědělský majetek okresní a obecní.*³¹ Postižený velkostatkář se mohl pokusit zabránit vyvlastnění na základě § 11 záborového zákona. Majiteli bylo možné ponechat výměru půdy až do výše 500 ha, jestliže to vyžadovaly zájmy zemědělského průmyslu, účelného hospodaření, zásobování obyvatelstva nebo jiné důvody se zřetelem k všeobecnému blahu. Do konce roku 1923 požádalo téměř sto velkostatkářů o propuštění ze zaboru podle § 11 záborového zákona.³²

Zabraná půda, kterou stát nepoužil k všeobecně prospěšným účelům, byla pozemkovým úřadem přidělována jednotlivcům i družstvům a obcím sledujícím prospěšné zájmy. Jednotlivým hospodářům bylo přidělováno až 30 ha půdy, na kterých měli samostatně hospodařit tak, aby uživili sebe i své rodiny. Navíc bylo možné k zemědělské půdě získat i parcely ke stavbě rodinného domu, hospodářských budov a živnostenských provozoven.³³ Tímto způsobem si mohli rozšířit svá drobná hospodářství i lidé, kteří v zemědělství nepracovali, např. zaměstnanci drah, venkovští živnostníci, dělníci. Příděly půdy se netýkaly lidí bez státního občanství ČSR.

Pastviny patřily mezi půdu, která byla přidělována hlavně obcím. Ty se musely po převzetí zavázat pozemkovému úřadu, že pastviny přenechají k užívání drobným zemědělcům. Lesy také získávaly především obce spolu se sdruženími a svazy, jednotlivci jen zcela výjimečně.³⁴

Větší přiděl půdy zahrnující pozemky o rozloze 50–120 ha zemědělské půdy často dostávaly průmyslové zemědělské podniky. Pokud je nezískal příjemce zbytkového statku, pak přešly na sdružení nebo hospodářská družstva provozující zemědělskou výrobu se zaměřením na zpracování produktů. Zbohatlí jednotlivci pak měli poměrně velký zájem o získání menších podniků, jako byly mlýny, pily, různé dílny apod.

³⁰ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 314.

³¹ Například vily se zahradami na venkově, továrny, tj. cukrovary, lihovary, mlýny, pily, dále rybníky bez přímého spojení se zemědělskou půdou a zemědělský majetek zemský, okresní a obecní. Srov. tamtéž.

³² Tamtéž, s. 314.

³³ Tamtéž, s. 314–315.

³⁴ Tamtéž, s. 315.

Přídělový zákon respektoval přání rolnictva, aby bylo možné půdu přidělovat do vlastnictví nebo do nájmu.

Rolnický „nedíl“ bylo soběstačné hospodářství o malé rozloze od 6 do 15 ha pouze zemědělské půdy, k jehož získání stačilo, aby se dotyčný zájemce zavázal, že bude na něm hospodařit i s rodinou a že k tomu má potřebnou způsobilost.

Zdaleka ne každý nově hospodařící rolník si mohl dovolit zakoupit pozemky za vlastní hotovost. Proto byl vytvořen zákon o úvěrové pomoci neboli zákon úvěrový ze dne 11. 3. 1920, č. 166 Sb. z. a n. Úvěr byl zemědělcům poskytován prostřednictvím veřejných peněžních ústavů v dílčích dlužních úpisech. Podmínky splácení a úrokovou míru určovaly smlouvy mezi pozemkovým úřadem a ministerstvem zahraničí.

Úvěr mohl být poskytnut

a) k získání půdy do vlastnictví až do devíti desetin ceny půdy, za kterou ji pozemkový úřad přidělil,

b) k získání hospodářských a obytných budov již postavených až do poloviny jejich ceny,

c) ke stavbě hospodářských a obytných budov až do devíti desetin ceny půdy a do poloviny stavebních nákladů.

Úvěr na novostavby a přestavby zemědělci dostávali zpravidla najednou, avšak vyplácen byl postupně podle pokračování prací.³⁵

Menším zemědělcům nebyly poskytovány téměř žádné výhody, jako například nižší úrok, a tak mnozí z nich nebyli schopni splácet včas. Ti, kteří nebyli schopni splatit úvěr nejméně do deseti let od jeho poskytnutí, mohli o nemovitost se souhlasem pozemkového úřadu přijít. Postihováni byli i majitelé půdy, kteří na přidělené půdě špatně hospodařili a opožďovali se při splácení úvěru. Byl na ně uplatňován zákon ze dne 12. 2. 1920, č. 118 Sb. z. a n. Dlužníkovi mohl být soudem zastaven platební příkaz, což bylo spojeno s exekucí, nejčastěji formou nucené správy. Pokud výtěžky z nucené správy neuspokojovaly věřitele, mohlo se buďto na jeho, nebo na návrh pozemkového úřadu přistoupit k dražebnímu řízení o nemovitosti. Zvláště v chudých oblastech ČSR docházelo k dražbám zemědělské půdy, jejíž držitelé neměli na její splácení.

Sdružením a zemědělským družstvům vzniklým podle přídělového zákona byly k opatření živého a mrtvého inventáře poskytovány provozní úvěry, jejichž případná rizika nesl napůl stát a příslušný peněžní ústav.

³⁵ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 315.

Pozemková reforma změnila postavení velkostatků, které definitivně přestaly fungovat jako sjednocující střediska zemědělské výroby. Největší soběstačnosti velkostatky dosáhly v živočišné produkci zahrnující šlechtitelství skotu, jeho výkrm na žír, mlékařství, prodej ryb a zvěřiny. Českému zemědělství jako celku pomohla celní ochrana platící od poloviny 20. let 20. století. Podporovala hlavně statky s výraznou produkcí obilí. Na většině velkostatků zavládla v druhé polovině 20. let konjunktura hlavně v řepařství a v pěstování ječmene, žita a brambor. Velkostatky, které v důsledku záborů nedisponovaly dostatkem zemědělské půdy, se zpravidla orientovaly na podnikání v lesnictví a ostatní formy produkce byly pouze doplňkové.³⁶ Aby si velkostatky udržely konkurenceschopnost, řada z nich zvolila sdružení ve velkostatkářských svazech. Primárním cílem existence těchto svazů však bylo zabránit pozemkové reformě. Velkostatkářům šlo převážně o záchranu lesní půdy, kterou měl stát v plánu zabrat do svého vlastnictví.

Připravovaná první etapa záboru nejvíce postihovala zejména lesní půdu a dále velkostatky šlechtických rodů Buqoyů, Clam-Gallasů, Hohenzollernů, Harrachů, Schönbornů a dalších. Konfiskace majetku cizích státních příslušníků³⁷ zahrnovala v první řadě majetek panovnického rodu Habsburků. Ten byl zkonfiskován na základě smluv uzavřených mezi vítěznými a dohodovými státy. Projednáváním stížností šlechtických velkostatkářů cizí státní příslušnosti se zabývaly československo-německý a československo-maďarský smírčí soud až do poloviny 30. let.

V některých případech byli šlechtičtí velkostatkáři ve svých intervencích úspěšní. V průběhu 20. let byly na mnohých velkostatkách zrušeny nucené správy a někdy dokonce byly původním majitelům ponechány až 2/3 veškeré půdy. Výsledkem snah velkostatkářských svazů byly reformou téměř nedotčené lesy.

Pozemková reforma se týkala i církevní půdy, která byla z 90 % v rukou římskokatolické církve. Státní pozemkový úřad postupoval při konfiskacích církevního majetku mírněji než v případě šlechtických pozemků, protože v úvahu bylo často bráno jeho charitativní využití.

Zemědělské majetky církví do 500 ha zemědělské půdy byly podle možností ušetřeny konfiskací ve větším rozsahu; samozřejmě každý byl posuzován individuálně. Pokud měl církevní pozemek více než 500 ha, snažil se pozemkový úřad odebrat půdu v takovém rozsahu, který odpovídal potřebě půdy k obhospodařování pro případný počet nabyvatelů

³⁶ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 316.

³⁷ Co do rozlohy půdy, vlastnili nejvíce půdy Rakušané, říšští Němci a Maďaři, dále v pořadí následovali Italové, Rumuni, Britové, Švýcaři a Belgičané. Srov. dále tamtéž, s. 317.

v dané oblasti. Církev vnímala pozemkovou reformu jako protiprávní a svým způsobem ohrožující její postavení ve společnosti. Vyvlastnění církevního majetku se neobešlo bez protestů Vatikánu, podporovaného např. Itálií, Rakouskem, Německem či Velkou Británií. *Tento mocenský zásah státu do církevního majetku římskokatolické církve vedl nepřímo i k uzavření tzv. modu Vivendi mezi ČSR a Vatikánem.*³⁸

Pozemková reforma probíhala až do roku 1928, ale některé případy se u mezinárodních soudů řešily, jak už bylo zmíněno, až do poloviny 30. let. *Podle statistických údajů ze začátku roku 1938 podléhalo pozemkové reformě ČSR celkem 4 066 221 ha veškeré půdy, z toho 1 309 536 ha zemědělské půdy.* Cena 1 hektaru zemědělské půdy pro drobné přiděly se pohybovala mezi 2 000 až 8 600 Kč. Původním vlastníkům bylo vráceno nebo ponecháno celkem 56 % veškeré a 34 % zemědělské půdy. Drobným a středním zemědělcům bylo přiděleno 643 690 ha zemědělské půdy, avšak všichni uchazeči o půdu nebyli uspokojeni.³⁹

Sociálně demokratická strana prosazovala ve svém programu zakládání družstev, v jejichž rámci rolníci obhospodařovali půdu společně. Jejich počet dosáhl 97 o celkové výměře 9 626 ha. Ve 30. letech však už zbylo jen 7 těchto družstev, což bylo způsobeno neodborným a nezkušeným vedením i nedostatečnou finanční podporou od státu.

Lépe se dařilo potravinářským, lesním a chovatelským družstvům a združstevněným lihovarům, mezi které bylo rozděleno 117 470 ha.

Zemědělství dosáhlo úrovně předválečné produkce už ve 2. polovině 20. let. Reforma probíhala v době, kdy docházelo k úbytku zemědělského obyvatelstva. Tento odliv býval připisován právě reformě, avšak parcelace latifundií naopak zvýšila počet samostatně činných hospodářů a nezpůsobila úbytek zemědělských dělníků.

V pozemkové skladbě zemědělské půdy byla výrazně zastoupena hospodářství s rozlohou do 5 ha. Hospodáři byli zpravidla vlastníky půdy.

V Čechách byla nejvíce rozšířena tzv. trpasličí držba, kdy rozloha pozemku nepřesahovala jeden hektar. Nejvíce hospodářství do 1 ha vykazovala v Čechách řepářská oblast.

Drobným nájemcům bylo převedeno asi 470 000 ha pachtované půdy ze záboru v pozemkové reformě, a tak otázka pachtu ustoupila v ČSR na několik let do pozadí.⁴⁰ Ti, kteří nezískali půdu při pozemkové reformě, mohli hospodařit na půdě, kterou k pachtu

³⁸ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 317–318.

³⁹ Tamtéž, s. 319.

⁴⁰ Tamtéž, s. 320.

nabízely obce, okresy nebo právnické osoby. Hospodářství k pronájmu nabízeli také dědici, kteří odešli pracovat do měst, ale i hospodáři, kteří už nemohli kvůli nemoci či stáří pokračovat v práci na své půdě. Podstatnou část pachtýřů tvořily osoby žijící trvale v zahraničí. Tito lidé tam odešli nejčastěji za prací a více než z poloviny disponovali pozemky nepřesahujícími rozlohou 1 ha. Pozemky si často najímali dělníci pracující ve městě, kteří do nich z venkova dojížděli, a tak se průmyslová a živnostenská výroba usazovala ve větších vesnicích. To urychlovalo stírání rozdílů mezi městem a venkovem. *Z celkové zemědělské půdy 7 873 533 ha v ČSR bylo pronajato 13,6 % půdy v českých zemích, na Slovensku 14 %.*⁴¹

Rozsah pachtu v roce 1930 nabyl značných rozměrů. Z celkového počtu 1 535 644 zemědělských závodů v ČSR pachtovalo půdu 43 % (na Slovensku jen 26,6 %). Státní zemědělská politika do pachtovních poměrů nezasahovala. To vedlo k tomu, že malí zemědělci neměli dostatek půdy, což řešili připachtováním. Velkostatkářům byl v roce 1933 usnadněn velkopacht až do 500 ha a zároveň bylo zrušeno nařízení o nucené obnově pachtu.⁴²

Rozvoj družstevnictví nastal v ČSR už po roce 1918. Cílem sdružování rolníků bylo dosažení zvýšeného odbytu zemědělských výrobků. Ekonomicky slabí zemědělci se sdružovali, aby utvořili ekonomické jednotky schopné konkurence. Přínosem pro družstevnictví byl přístup k výhodnějším úvěrům nabízeným peněžními ústavy. Družstevnictví tedy stálo v protikladu k volné soutěži prosazované liberalismem. Tehdy se ještě nevyklučovalo se soukromým podnikáním v zemědělství, jako tomu bylo po roce 1948. *Zemědělské družstevnictví plně uznávalo potřebu soukromého obchodu a odbytu, avšak nikoli jako jediného dominujícího činitele.*⁴³ Cílem družstev bylo dosáhnout také zlepšení výrobních a sociálních podmínek v zemědělství a zajistit svým členům ochranu před spekulanty a obchodním vykořisťováním.

Za účelem výchovy svých členů byly zakládány družstevní školy a téma družstevnictví proniklo i do programů politických stran, zejména agrární a sociálně demokratické strany.

Družstva byla několikerého druhu. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku byla nejvíce rozšířena úvěrní družstva. Na Slovensku a na Podkarpatské Rusi se družstvům nedařilo kvůli nedostatku kapitálu a nízké rentabilitě zemědělské výroby. Mezi drobnými zemědělci se těšily největší oblibě kampeličky s působností obvykle na jednu obec nebo obvod farnosti. Jejich

⁴¹ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 321.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž, s. 347.

počet vzrostl od roku 1824 do roku 1933 ze 3 966 na 4 392. Jejich vklady se do roku 1936 zvýšily z necelého půl milionu korun v roce 1900 na 124 milionů Kč.⁴⁴ Neúvěrní družstva zahrnovala tzv. družstva nákupní (skladištní) a prodejní (výrobní).

V skladištních družstvech rolníci společně nakupovali zemědělské potřeby a zároveň prodávali své produkty. Tato družstva měla potíže při získávání úvěrů, a proto byl pro jejich potřeby vydán zákon o státní záruce zemědělským družstvům. Vláda tím byla zmocněna převzít záruku až do výše 50 milionů korun za půjčky pro zemědělská družstva. Díky zákonu si řada skladištních družstev výhodně půjčila na zřízení odpovídajících provozoven. Přes 90 % členů takovýchto družstev tvořili aktivní zemědělci s pozemky o rozloze až 20 ha.

Výrobní družstva se specializovala na produkci určitého zemědělského výrobku. Patřila mezi ně například mlékárenská, zelinářská, ovocnářská či vinařská družstva. *V roce 1933 bylo výrobních družstev v ČSR celkem 1 694, z toho mlékárenských 504, lihovarských 447, dobytkařských 223, hospodářských, pachtovních a kolonizačních 189.*⁴⁵

Další družstva byla zřizována pro usnadnění práce zemědělců. Patřila sem elektrárenská, strojní a mlýnská družstva, často nezbytná pro malé zemědělské podniky.⁴⁶ Zemědělci sdružení v těchto družstvech se tak dostali k vymoženostem zemědělské techniky, jakými byly např. mlátičí, čisticí, secí stroje, elektromotory a traktory. Na taková zařízení měli ve 20. a 30. letech kapitál jenom bohatí sedláci a větší zemědělské podniky.

Družstva domkářů zaznamenala největší rozvoj při pozemkové reformě, kdy získala přidělem tzv. zbytkové statky, ale půdu také kupovala a najímala přímo od jednotlivých soukromníků. Svým členům domkářská družstva přidělovala půdu do dílčího nájmu a poskytovala jim funkce úvěrového, nákupního a strojního družstva.

Družstva napojená na agrární stranu se před 2. světovou válkou organizovala v tzv. Centrokooperativu. Patřilo tam dvanáct družstevních svazů.⁴⁷ Počet členů v zemědělských družstvech nebyl každoročně statisticky zjišťován. Přestože s růstem družstev vzrůstal i jejich vliv na trh, podíl jimi prodaného obilí činil pouze 6 %. Nejvíce výrobních družstev se z ekonomických důvodů zaměřovalo na zpracování jednoho výrobku, dominovala mlékárenská a lihovarnická. V ČSR převládal podíl peněžních a výrobních družstev.

Jednou z příčin zemědělské krize byla vzrůstající disproporce mezi producentskými a spotřebitelskými cenami. Někteří teoretikové chtěli krizi v zemědělství řešit pomocí

⁴⁴ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 347.

⁴⁵ V Čechách bylo v roce 1933 nejvíce družstev lihovarských (183), mlékařských (137), na Moravě a ve Slezsku převažovala družstva mlékařská (291) a následovala lihovarská (162). Srov. tamtéž, s. 347–348.

⁴⁶ Tamtéž, s. 348.

⁴⁷ Svazů bylo celkem deset a zahrnovaly 11 447 členských družstev. V roce 1930 bylo v neúvěrních družstvech celkem 342 037 osob. Srov. tamtéž.

regulovaného družstevního odbytu. Mělo tak dojít k ustálení cen a k vyváženosti mezi nabídkou a poptávkou. Družstevní odbyt nedosahoval takové úrovně, aby to rozhodovalo o nabídce, takže z takových plánů sešlo.⁴⁸

Z řady družstev se postupem času staly rozvětvené podniky náročné pro správu. K tomu účelu byly zřízeny dvě družstevní školy: Vyšší zemědělská škola družstevní a Vyšší družstevní škola Ústředního svazu československých družstev v Praze.

Mechanizace zemědělství probíhala v omezené míře již před rokem 1918. V meziválečném období se projevila zejména ve 30. letech u větších zemědělských závodů mezi 20–100 ha., Co do úrovně vybavení technikou se začala lišit oblast od oblasti. Ještě začátkem 20. let 20. století se většina traktorů dovážela ze Spojených států, kde byl v roce 1901 uveden do provozu vůbec první traktor, ale dovoz začal ustupovat domácí produkci. Značky Fordson, John Deer a Mc Cormick začaly od roku 1927 doplňovat zemědělské traktory Škoda pod značením HT 30 z plzeňských závodů. Traktory začaly krátce na to vyrábět závody Českomoravská Kolben-Daněk v Praze pod značením Praga AT 25. Užívaly se ve 30. a v pozdějších letech. Od 30. let přibývaly na trh traktory Svoboda Diesel Kar od firmy Svoboda v Kosmonosech nedaleko Mladé Boleslavi. Statisticky je doloženo, že v roce 1930 bylo v českých zemích asi 360 motorových pluhů a 2 648 traktorů. Žací stroje vyráběly firmy Knotek a spol. v Jičíně, F. Melichar a spol. v Brandýse nad Labem, prostějovská firma Wichterle-Kovařík a R. Ježek v Blansku. S tím, jak byly parní lokomotivy nahrazovány benzinovými, vzrůstal počet složitějších čisticích mlátiček. Jednoduché ruční mlátičky, které pouze dělily zrno od plev, ubývaly.⁴⁹

V meziválečném období se řada dílen zabývala výrobou zemědělského nářadí. Zemědělské stroje umožnily uvolnění části pracovní síly potřebné pro zemědělské práce. Přestože strojní družstva poskytovala služby i malým zemědělským závodům, větší stroje se na malých plochách nemohly použít. Pomoc strojních družstev tak využívaly jen podniky nad 50 ha.⁵⁰ Téměř 50% půdy malých rolníků bylo obděláváno kravskými potahy. Z důvodu rozdrobené pozemkové držby a z toho plynoucích nízkých příjmů si malí zemědělci nemohli dovolit ani vlastní stroje. Průmyslově vyráběná hnojiva byla dražší než přírodní a jejich spotřeba prudce poklesla s nástupem hospodářské krize.

S novelizací melioračního zákona došlo k zintenzivnění vodohospodářských meliorací. Měly zvyšovat produktivitu zemědělské výroby a zabráňovat živelným pohromám.

⁴⁸ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 349.

⁴⁹ Tamtéž, s. 350.

⁵⁰ Tamtéž, s. 351.

Mimo jiné se na místech, kde byly vysušeny močály, zlepšily i zdravotní podmínky pro práci rolníků. Za účelem provádění meliorací byly dokonce zakládány meliorační svazy. Nejdůležitější byly plošné meliorace zahrnující odvodňování drenážemi, otevřenými příkopy, zřizování vodních nádrží a zúrodnování půd k zemědělské činnosti. Do meliorace spadaly také rekultivace pozemků.

Plošné meliorace se prováděly v největším měřítku začátkem 30. let, kdy bylo upraveno celkem 87 016 ha při stavebních nákladech 322 milionů korun. Nejvíce melioračních prací bylo provedeno na Moravě a ve Slezsku (6,5 % zemědělské půdy, méně v Čechách 3,5 % a nejméně na Slovensku 1,5 %). Vodohospodářský fond zřízený v roce 1931, podporoval meliorace všeho druhu, od úpravy vodních toků po zřizování vodních nádrží.

Produktivitu zemědělství stále omezovala rozdrobenost pozemkové držby posílená pozemkovou reformou a potřebný zákon o scelování půdy se nepodařilo prosadit. V meziválečném období v Čechách nedošlo téměř k žádnému scelování spojenému s rekultivacemi a melioracemi.

Elektrifikace venkova byla od vzniku samostatné republiky jednou z vládních priorit. Utvořily se první elektrárenské svazy v Českých Budějovicích, Táboře, Písku, Německém (dnes Havlíčkově) Brodě. Zatímco v roce 1922 vyrobily elektrárny zásobující převážně venkov 86,3 milionů kWh, stoupla jejich výroba v roce 1932 na 643 milionů kWh. *V roce 1937 bylo v českých zemích elektrifikováno 65 % obcí (na Slovensku jenom 23,5 %).*⁵¹ Tempo elektrifikace venkova v ČSR bylo srovnatelné s vývojem v zemích západní Evropy. Ekonomická krize však způsobila, že se řada odběratelů po roce 1930 na čas vrátila k petrolejovému osvětlení.

2.1.4 Zemědělství v letech 1938 – 1945

K nevyřešeným problémům zemědělské politiky v období první republiky patřily především otázky sociální. Těžké zůstávalo především postavení zemědělských dělníků, ale i kovozemědělců a nejchudších zemědělců.⁵² V důsledku Mnichovské dohody byla ztracena téměř jedna třetina českých zemí. Pro české zemědělství to znamenalo výrazné ztráty půdy a ochromení dopravy zemědělských a průmyslových výrobků.

V odtržených pohraničních oblastech byli čeští zemědělci vyhnáni z pozemků, které často získali v pozemkové reformě, a území bylo podrobena násilné německé kolonizaci.

⁵¹ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 352.

⁵² Tamtéž, s. 370.

Kolonizaci českého pohraničí řídila Berlínská osídlovací společnost. Říšský komisař měl právo uvalit nucenou správu na každou zemědělskou usedlost, která nebyla dostatečně obhospodařována. Toto nařízení platilo od listopadu 1938. Od ledna 1939 říšský komisař převedl nucenou správu vládních krajů Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Opava na Berlínskou osídlovací společnost. K. H. Frankem jmenovaný komisař von Gottberg byl pověřen vedením agendy bývalého Státního pozemkového úřadu. Tento úřad se v roce 1942 přetransformoval na Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu a byla pod něj převedena i správa státních statků a lesů. V jeho čele stanul zástupce K. H. Franka, Obersturmführer A. Fischer.⁵³

Půda, která měla být osídlena německými kolonisty, byla předána Německé osídlovací společnosti nebo Českomoravské zemědělské společnosti. Pozemkový úřad zabíral zemědělský majetek rolníkům. Půda mohla být vyvlastněna za účelem zřízení vojenských cvičišť, pro účely výstavby, obojí na základě zákona o vyvlastnění půdy k účelům obrany státu z poloviny roku 1935. *Vyvlastňování půdy pro vojenská cvičiště probíhalo od srpna 1940 v Čechách ve čtyřech oblastech: Milovice, Brdy, Neveklovsko a Benešovsko, na Moravě pak Vyškovsko a Jihlavsko, a to v každé z oblastí v několika etapách a lhůtách, jež se stále více zkracovaly, což prohlubovalo tragický osud vysídlenců.*⁵⁴ Vojenská cvičiště však ve skutečnosti nebyla třeba a na takto zabranou půdu se po pěti letech měli nastěhovat němečtí sedláci z jižního Tyrolska, Dobruše a Besarábie.

Další formou zabírání české zemědělské půdy byla nucená správa. Statky v držení českých majitelů byly přidělovány německým majitelům. Záminkami bylo neplnění dodávek a vyprovokovaná udání. Obě metody zabírání půdy českým majitelům byly spojeny s nacistickými kolonizačními plány. K vytvoření pěti uzavřených oblastí mezi Prahou a Mladou Boleslaví nedošlo jen kvůli válečnému vývoji. V roce 1941 bylo od plánů na souvislé osídlování upuštěno. Vše zůstalo u zkušebního osídlovacího projektu. Němečtí rolníci z moldavské Besarábie se usídlili u obce Košátky na Mělnicku. Místo uzavřeného osídlování venkova se přistoupilo k rozptýlenému osídlování. Spočívalo ve vytváření německých buněk v českých vesnicích. Několik německých rodin v českých vesnicích mělo posloužit jako základ pro budoucí úplnou germanizaci.

Usídlování kolonistů, kteří byli drtivou většinou z rolnických vrstev, bylo nacisty prezentováno jako úspěšné, ale ve skutečnosti stačilo proběhnout ve značně omezené míře a s ohledem na válečný vývoj bylo pouze dílčí. Došlo k němu pouze ve čtyřech osídlovacích obvodech, Praha sever, Olomouc, Brno a České Budějovice *Do roku 1942 bylo usídleno 1 040*

⁵³ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 371.

⁵⁴ Tamtéž.

*rodin německé národnosti v 289 obcích a bylo jim přiděleno 17 810 ha půdy.*⁵⁵

Vlivem válečného stavu se snižovaly hektarové výnosy. Panoval nedostatek hnojiv a zemědělských strojů i zemědělských dělníků. Z následků nacistické okupační politiky a válečných útrap se český venkov vzpamatovával po dlouhá léta. Za jediný kladný jev by se dalo označit oddlužení venkova, byť se tak stalo zejména kvůli znehodnocení měny a obchodování s potravinami na černém trhu.⁵⁶

2.2 Poválečné zemědělství

Prozatímní národní shromáždění ustavené ke konci října v roce 1945 potvrdilo prezidentské dekrety a svoji činnost ukončilo schválením zákonů potřebných pro volby do Ústavodárného národního shromáždění. Dekrety rovněž určovaly reorganizaci hospodářského života země.⁵⁷

Nové hospodářsko-organizační funkce vlády se projeví i po stránce industriální, a to zřízením Hospodářské rady, která byla vládním orgánem pro přípravu a koordinaci veškerých opatření v hospodářských záležitostech. Jejím výkonným technickým orgánem byl Státní úřad plánovací.

Poválečné zemědělství vykazovalo posilující tendence k direktivnímu řízení, což bylo způsobeno zvýšeným vlivem KSČ v zemědělských otázkách. Komunisté získali ministerstvo zemědělství pod svoji kontrolu. Na směřování zemědělské politiky se podílelo výrazně méně politických subjektů než předtím. Strany, jejichž vedení se vrátila z exilu, se sdružily v tzv. Národní frontě Čechů a Slováků, která v českých zemích sdružovala stranu národně socialistickou, lidovou, sociálně demokratickou a komunistickou. Národně demokratická, živnostenská a na Slovensku strana ľudová byly zrušeny, strana agrární zanikla v roce 1938. Představitelé stran, které byly zakázány, byli obviněni z kolaborace a uvězněni.⁵⁸

Protože nekomunistické strany nebyly v nastalém politickém vakuu schopny nabídnout venkovským voličům dostatečně lákavý agrární program, převzala iniciativu KSČ. Před rokem 1948 však svůj dlouhodobý záměr o úplném zrušení selského stavu a vymýcení

⁵⁵ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 372.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž, s. 373. Srov. též Jana PŠENIČKOVÁ (ed.), *Informace ministerstva zemědělství pro Jednotný svaz českých zemědělců o nových úkolech zemědělského družstevnictví z 31. 10. 1945*, čl. 84, in: (táž), *Zemědělské družstevnictví, Kolektivizace zemědělství – Podmínky pro vznik JZD – 1945*, Praha 2003, s. 212–213.

⁵⁸ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 373.

soukromého podnikání ze zemědělství neproklamovala. Podobnou taktiku zvolily od poloviny 40. let i ostatní komunistické strany ve východní a střední Evropě.

Poválečné ministerstvo zemědělství bylo zřízeno prezidentským dekretem č. 1/1945 Sb. Komunistická strana získala resort ministerstva vnitra, a proto měla značný vliv i na národní výbory a na ministerstvo zemědělství, které vnitru podléhaly.⁵⁹

Nové ministerstvo zemědělství mělo proti předválečnému rozšířené pravomoci. Tvořilo je celkem devět odborů, z nichž nejdůležitější byl devátý, který měl na starosti pozemkovou reformu. Spadal pod něj též Národní pozemkový fond. Konfiskace a přidělová řízení byla prováděna na základě prezidentských dekretů. Fond spravoval národní hospodářský majetek včetně zkonfiskovaného zemědělského majetku, dokud tento nebyl odevzdán novým příjemcům a poté prováděl dozor nad hospodařením na zkonfiskované a přidělené půdě prostřednictvím svých poboček vybavených hospodářsko-technickými pracovníky a agronomy. Národní pozemkový fond spravoval i konfiskovaný zemědělský majetek, který byl přidělován zemědělcům osidlujícím usedlosti odebrané jejich odsunutým vlastníkům. Osidlování vyprázdněných oblastí řídily osidlovací úřady, které měly své pobočky po celé republice, tzv. Oblastní osidlovací úřadovny, které s přiřazenými Fondy národní obnovy nakládaly s konfiskovaným majetkem. Oblastní obvodové úřadovny zanikly v roce 1949 a jejich působnost byla přenesena na v témže roce vzniklé krajské národní výbory.

Na místní úrovni spravovaly zemědělství národní výbory, navržené moskevským vedením KSČ a potvrzené ústavním dekretem o národních výborech a Prozatímním národním shromážděním.⁶⁰

Na nejnižší úrovni působily místní národní výbory se značným vlivem na zemědělské otázky v obcích. U těchto výborů působil zemědělský referent spolupracující s rolnickou komisí a s místním sdružením jednotného svazu zemědělců. Dohlížel na zemědělskou výrobu v okruhu své působnosti. Komise pro zemědělské plánování působící při místních národních výborech (dále jen „MNV“) se skládala i z nečlenů MNV a zpravidla vykonávala šetření pro Státní statistický úřad a periodické soupisy ploch zemědělských kultur.

Působnost MNV byla poznamenána poválečným revolučním radikalismem a entuziasmem a týkala se především provádění jednotlivých etap pozemkových reforem,

⁵⁹ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 374.

⁶⁰ Tamtéž, s. 375.

konkrétně zajišťování nepřátelského majetku, dosazování národních správ, spoluúčasti na odsunu Němců a zajišťování jejich zemědělského majetku a zásobování obyvatelstva.⁶¹

Rolnické komise působící při MNV se dělily na ty, které přidělovaly půdu, a na komise pro osidlování. Nad místními národními výbory byly okresní národní výbory, které měly dohlížet v otázce zemědělství na plynulý a všestranný rozvoj zemědělské výroby v okresech. Organizovaly zakládání strojních stanic a rozhodovaly o konfiskacích zemědělského majetku, jak jim to navrhovaly MNV.⁶²

Zemské národní výbory, které završovaly hierarchii, sídlily v Praze, Brně a v Moravské Ostravě. *Zemské národní výbory byly nejvyšším článkem soustavy orgánů lidové správy, ovšem nikoliv operativním, ale více méně odvolacím.*⁶³ Zemské národní výbory při první fázi pozemkové reformy formálně kontrolovaly přidělové plány i žádosti o ně, spolu s odvoláními v konfiskačních řízeních. Pomocí orgánů, jako byly zemědělský referát, a referátu pro pozemkové reformy, ovlivňovaly ZNV průběh první fáze pozemkové reformy a usměrňovaly rozvoj zemědělského družstevnictví.

Byla přepracována i struktura zemědělské samosprávy. Kolaborantský Svaz zemědělství a lesnictví byl vystřídán Jednotným svazem českých zemědělců, jehož vrcholný orgán Ústřední rada zemědělců podléhala vládnímu dozoru. Zakládání jiných zemědělských spolků bylo zakázáno. První předseda Václav Mikuláš byl bývalým předsedou zaniklé Ústřední jednoty čl. malozemědělců. Přestože první vystoupení proběhlo už v rámci národní manifestace 1. 7. 1945, zákonně byly úkoly svazu vymezeny až v roce 1947.

Výraznější vliv KSČ se v této organizaci projevil až v roce 1948, kdy měl svaz již půl milionu členů a komunistický ministr zemědělství Július Ďuriš do něj jmenoval nový přípravný výbor. V roce 1950 byl Jednotný svaz českých zemědělců pod záminkou nedostatečného politického působení a nedůsledného postupu proti vesnickým boháčům zrušen. Během pěti let své existence se zástupci svazu podíleli na znění a uplatňování zákonů souvisejících se zemědělskou politikou a na uskutečňování dvouletky.

Pozemková reforma se začala uskutečňovat hned v roce 1945. Probíhala ve třech časových etapách. Nejdříve byla zkonfiskována, rozdělena a osídlena půda Němců, Maďarů a zrádců. Během roku 1948 proběhla revize první předválečné pozemkové reformy a poslední fázi byla Nová pozemková reforma uzákoněná po převzetí moci ve státě komunisty.⁶⁴ Podle

⁶¹ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 376.

⁶² Srov. Pavel NOVÁK, *Profesionalizace místních národních výborů na přelomu 40. – 50. let 20. století*, *Zemědělství a 50. léta*, Prameny a studie 41, Praha 2008, s. 73–84.

⁶³ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 376.

⁶⁴ Tamtéž, s. 381.

směrnic z 10. 5. 1945 vydaných ministrem Júliem Ďurišem neměli rolníci čekat, až vláda vydá příslušné zákony, ale měli vládu nad českými vesnicemi a půdu převzít sami pomocí národních výborů. To jen přispělo k již probíhajícím divokým záborům půdy. Jinak byly směrnice vlastně návodem k uskutečňování Košického vládního programu v otázkách zemědělství.

První etapou pozemkové reformy byl zpočátku živelný odsun Němců, Maďarů a lidí označených za zrádce z jimi obhospodařované půdy. Rolnické komise při národních výborech byly obsazeny hlavně členy a sympatizanty KSČ, a proto urychlení konfiskací podporovaly. Zkonfiskovanou půdu dostávali hlavně bezzemci a dělníci pracující v zemědělství, kteří předtím vždy pracovali na cizí půdě. Polepšili si i drobní zemědělci. Každý mohl získat půdu až do 13 ha v závislosti na míře její úrodnosti. *Do konce dubna 1946 bylo konfiskováno v českém vnitrozemí 350 000 ha půdy, do konce léta téhož roku bylo zde konfiskační a přidělové řízení skončeno.*⁶⁵

Pohraničí bylo osídlováno od podzimu 1945 a koordinace se děla za součinnosti národních výborů a okresních osídlovacích komisí. Národní výbory vznikaly často ze zvenčí ustavených správních komisí, protože MNV zde nevznikaly spontánně.

Zemědělský majetek středního a velkého rozsahu byl konfiskován pomocí národní správy a uchazeči o místa národních správců byli vybíráni rolnickými komisemi. Konfiskovaná půda jim byla odevzdávána do správy na komunisty spoluorganizovaných táborech lidu. Národní správci byli od října 1945 podrobováni pravidelným prověrkám ministerstva vnitra, protože někteří rozkrádali majetek. Urychlené tempo konfiskací získávalo KSČ na venkově politické body. Celkem bylo konfiskačnímu řízení na území republiky podrobena 1 651 016 ha zemědělské půdy a 1 295 379 ha lesní půdy, tj. celkem 2 946 395 ha veškeré půdy.⁶⁶

Druhá etapa pozemkové reformy spočívala v revizi první pozemkové reformy prováděné na základě záborového zákona z roku 1919.⁶⁷ Tato revize měla zlikvidovat zbytek velkostatků a také změnit vlastnickou strukturu ve prospěch drobných zemědělců. Sedlákům měla být odebrána půda nad 150 ha rozlohy, nebo všechna půda, přesahující svou rozlohou 250 ha, kterou jim předtím ponechal předválečný státní pozemkový úřad. Jednotlivé revize měly být přezkoumány a rozhodnuty revizní komisí, ve které byly zastoupeny všechny strany národní fronty. Výsledkem těchto opatření bylo zmenšení existujících velkostatků i na 50 ha

⁶⁵ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 379.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, s. 380.

Pojem zbytkový statek vysvětloval zákon tak, že se jedná o majetek, který zbývá po úplném uspokojení uchazečů o půdu a veřejného zájmu.

Půdu z revize první pozemkové reformy obdrželi především malí rolníci. Z půdy podléhající revizi bylo pouze 5% ponecháno jejím původním majitelům. *V Čechách bylo provedeno 1 195 revizí, na Moravě a ve Slezsku 404 a na Slovensku 708, tedy celkem 2 307 případů revizí.*⁶⁸

KSČ v roce 1947 zahájila kampaň za účelem získat pro svoji politiku co nejvíce bezzemků, drobných rolníků a nerozhodnutých voličů. Proto komunistický ministr zemědělství Július Ďuriš vyhlásil na shromáždění zemědělců nový zemědělský program, nazvaný podle místa zveřejnění Hradecký program. Ten obsahoval osnovy šestice nových zemědělských zákonů obsahující zásady Nové pozemkové reformy, uskutečněné až po únorovém převratu. Zákony navržené osnovami Hradeckého programu z roku 1947 byly schváleny v březnu 1948.⁶⁹

Nová pozemková reforma určila 50 hektarů jako maximální výměru půdy na jednoho vlastníka, a to za předpokladu, že na ní zemědělec hospodařil. Pokud bylo prokázáno, že tomu tak nebylo, byl proveden výkup beze zbytku. Veškerá pronajatá půda pak nezávisle na své výměře podléhala nucenému výkupu. Samotné řízení se dělilo na tři části: nejdříve proběhlo tzv. výkupní řízení, v němž půdu od vlastníka získal stát, ve druhé fázi stát zastoupený ministerstvem zemědělství přiděloval výkupem získanou půdu oprávněným uchazečům a konečně ve třetí fázi měla být stanovena náhradová a přidělová cena půdy a měl být proveden knihovní pořádek. Přestože zákon hovořil o vykoupení půdy, nestalo se tak a finanční náhrada nebyla zemědělcům nikdy vyplacena, a to ani dodatečně, jak jim bylo slíbeno. Zákon o Nové pozemkové reformě postihující statky s půdou o rozloze přesahující 50 ha dopadl na statkářskou a církevní půdu. Nová pozemková reforma byla prezentována jako poslední zásah do vlastnických vztahů k půdě, který nezpochybní princip soukromého vlastnictví k půdě. Dlouhodobým záměrem však bylo veškerou půdu v soukromých rukách združstevnit.⁷⁰

Primární bylo zajistit zásobení trhu potravinami. Celková hodnota v prvních poválečných letech představovala něco přes polovinu stavu z druhé poloviny 30. let.

⁶⁸ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 380.

⁶⁹ Zákon 43/1948 Sb., o zemědělském úvěru, zákon č. 45/1948 Sb., o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a o zamezení drobení hospodářské půdy, zákon 47/1948 Sb., o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě neboli tzv. scelovací zákon, zákon 49/1948 Sb., o zemědělské dani. Srov. tamtéž, s. 381.

⁷⁰ Tamtéž, s. 381.

V rostlinné výrobě tvořily obiloviny a luštěniny téměř 60 % z celkové skladby plodin. Z obilovin převažovala pšenice, na níž se významně podíleli malí zemědělci s půdou do 20 ha. *Počátkem roku 1946 vykazoval stav skotu proti roku 1945 zvýšení o 95 000 kusů hovězího a 169 000 kusů prasat.*⁷¹ To však nestačilo, aby počty zvířat dosáhly předválečné úrovně. Opět byl kladen důraz na užítkovost, a proto stát podporoval činnost plemenných stanic. Neustálý problém představoval nedostatek krmiv, protože první poválečné sklizně nedosahovaly úrovně 30. let, krmiva se proto musela dovážet.

Plánování nebylo v zemědělství ničím novým, např. ke konci 30. let bylo vážně projednávánou otázkou, kdy mělo zabránit odbytové krizi z počátku 30. let. V podobě dvouletky se objevilo v Budovatelském vládním programu. Neúspěch dvouletky způsobilo především katastrofální sucho z léta 1947.

*Rok 1947 z hlediska hospodářského tedy nejen podstatně zhoršil ekonomicko-sociální postavení zemědělců, ale současně vážně ochromil celý zemědělský dvouletý plán, a tím i výživu lidu. Neúroda v roce 1947 tak velmi negativně ovlivňovala další rozvoj zemědělství ve druhém roce dvouletky.*⁷²

V tom roce pokračovaly i potíže v distribuci zemědělských produktů. Pohraničí ČSR nebylo dostatečně zásobeno ovocem a zeleninou a vnitrozemí jimi bylo naopak přezásobeno. Distribuce potravin se stala předmětem politických sporů mezi KSČ a ČSSD. V roce 1949 byla upravena tak, aby mohla být prováděna pod jednou společností, centrálním řízením, namísto způsobu předválečné Československé obilní společnosti, kdy distribuci provádělo několik trhových svazů.

Komunisté od roku 1945 podporovali organizování zemědělců v družstvech, jak už to část z nich dělala před válkou. V letech 1945–1948 přetrvávala skladištní, výrobní, odbytová, chovatelská a další družstva vzniklá za první republiky, řízená od roku 1947 Ústřední radou družstev, která nahradila Svaz zemědělských družstev v Čechách a na Moravě.⁷³ Tato družstva byla subvencována ministerstvem zemědělství.

Ke klasickým družstvům v tomto období přibyla speciální, jako byla družstva strojní, elektrářská, mechanizační, nebo horská, pastevní. Plánovači viděli jedinou cestu k další intenzifikaci zemědělské výroby a k růstu produktivity skrze jeho další mechanizaci a elektrifikaci.⁷⁴

⁷¹ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 382.

⁷² Tamtéž, s. 385.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s. 386.

Po znárodnění těžkého průmyslu v roce 1945 vznikl pro účely mechanizace zemědělství k 1. 1. 1946 národní podnik Agrostroj. Jeho pět poboček v Roudnici nad Labem, Brandýse nad Labem, Jičíně, Prostějově a Napajedlech vyrábělo zpočátku stroje převážně pro malá a střední hospodářství. Zároveň se stát dotacemi a slevami snažil přimět jednotlivé organizace a zemědělce k nákupu zemědělského nářadí a strojů. Výroba traktorů se úspěšně rozvíjela, od roku 1945 se vyráběl nový typ traktoru Zetor. Ohledy na menší svépomocná družstva a malé zemědělce trpící nedostatkem finančních prostředků přestaly být brány až po roce 1949, kdy se začaly vyrábět těžší a výkonnější hospodářské stroje pro vznikající síť JZD.

Mechanizaci stát dále podporoval zakládáním strojních stanic. Ty byly zakládány především v pohraničí a poskytovaly techniku podle potřeb místních zemědělců. *Ke konci roku 1947 bylo v českých zemích v činnosti kolem 1 590 místních strojních družstev a na 762 družstev elektrárenských, která působila hlavně ve vnitrozemí.*⁷⁵ Mechanizace sledovala usnadnění fyzické práce zemědělců včetně zmírnění dřiny venkovských žen.

2.3 Kolektivizace podle vzoru

Vzor pro kolektivizaci našeho zemědělství viděla KSČ v Sovětském svazu. Zde před samotnou kolektivizací byla půda nejprve rozdělena rolníkům pomocí dekretu o půdě z roku 1917.⁷⁶ Základem budoucích družstev se tam staly komunity společně hospodařících zemědělců, tzv. občiny, existující už v carském Rusku. Po Říjnové revoluci začala tato kolektivní hospodářství disponovat živým i mrtvým inventářem rušených velkostatků. Velcí soukromě hospodařící sedláci, kterých se rušení velkostatků nedotklo, za občanské války v Rusku zbohatli díky zvýšené potřebě potravin. Následně vyhlášená nová ekonomická politika, dále jen NEP⁷⁷, jim nadále poskytovala výhodné podmínky pro jejich podnikání v zemědělství. Občiny příliš úspěšné nebyly a sloužily plánovačům jako experiment kolektivního hospodaření. Ruské a posléze sovětské zemědělství jako celek však trpělo nízkou výnosností po celá 20. léta 20. století. Občiny hospodařící jako za carské éry nemohly

⁷⁵ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách* s. 386; srov. dále Dana STRNADOVÁ, *Sovětský svaz – vzor československého zemědělství 50. let 20. století*, *Zemědělství a 50. léta*, Prameny a studie 41, s. 98–106.

⁷⁶ Dekret o půdě sovětské vlády přijatý na 2. všeruském sjezdu sovětů v noci z 8. na 9. listopadu 1917. Šlechtická, církevní a statkářská půda byla předána rolnickým výborům. Ty půdu rozdělily mezi rolníky, rolníci byli zbaveni povinnosti platit nájem a oddlužení. Srov. Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, s. 36.

⁷⁷ Nová ekonomická politika byl hospodářský program vyhlášený 10. sjezdem Komunistické strany Ruska, uplatňovaný až do roku 1929. Tamtéž.

účinně konkurovat kulakům hospodařícím podle kapitalistických zásad. Přetrvávající problémy v zásobování přiměly komunisty pod Stalinovým vedením k přesvědčení, že je třeba provést úplnou kolektivizaci. *Mužici byli do kolchozu lákáni mnoha nepodloženými sliby o brzkém blahobytu. Ti, kteří váhali, nebo dokonce byli proti kolektivizaci, byli existenčně zavražďováni, veřejně pranýřováni a nakonec do nežádoucích kolchozů stejně nahnáni, nejednou i vojenským obklíčením celých vesnic.*⁷⁸

Rolníci však nepřišli o veškerou půdu. Část jim byla zpětně vrácena v podobě záhumenků, aby mohli pokrýt svoji spotřebu potravin. Ve 30. letech však produkce záhumenků předčila družstevní produkci a vláda vydala řadu nařízení znevýhodňujících tento způsob hospodaření, aby rolníky donutila více pracovat pro své kolchozy.

*Dovršení kolektivizace bylo vyhlášeno na sklonku třicátých let za situace, kdy byl až na nepodstatné výjimky osamocených usedlostí zcela zlikvidován soukromý sektor a kdy kolchozy podle úředních údajů sdružovaly přes 93 % rolnických hospodářství a přes 99 % osevních ploch.*⁷⁹

Od vlny kolektivizací podle tohoto vzoru se po druhé světové válce průběh kolektivizace v sovětském Rusku podstatně lišil. Byl pomalejší a obtížnější a také způsob provedení byl jiný. Dekretem o půdě se stát půdy nevzdával, pouze ji rolníkům dával do užívání, což byl zásadní rozdíl proti oběma pozdějším pozemkovým reformám v Československu, kdy rolníci obdrželi půdu do svého vlastnictví.⁸⁰

KSČ po únoru 1948 verbálně neměnila svá stanoviska k zemědělským záležitostem, která proklamovala od roku 1945. Klement Gottwald ještě 29. února 1948 na Václavském náměstí rolníky ujišťoval, že soukromé vlastnictví půdy jim bude ústavně zaručeno. Také v Ústavě 9. května, která vešla v platnost v polovině téhož roku, bylo zakotveno právo na soukromé vlastnictví půdy.

KSČ byla přesvědčena, že skrze pomoc rolníkům, dotováním a přerozdělováním půdy nemohou vyřešit nedostatečné uspokojování rostoucích nároků obyvatel na zemědělské produkty. Podle komunistů bylo možné docílit dostatečného zvýšení zemědělské produkce pouze přechodem od malovýroby k velkovýrobě. Přechod měl být proveden podle sovětského vzoru v duchu marxisticko-leninských doktrín o budování socialismu v zemích, kde převažovali malí a střední zemědělci.⁸¹

⁷⁸ K. JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, s. 16.

⁷⁹ Tamtéž, s. 17.

⁸⁰ Jan RYCHLÍK, *Kolektivizace ve střední a východní Evropě*, in: Petr Blažek – Michal Kubálek (edd.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 15.

⁸¹ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 388.

Takové koncepci stáli v cestě rolníci s většími rozlohami půdy, kteří ve sdružování s ostatními zemědělci a ve sdílení výrobních prostředků neviděli pro své podnikání žádné výhody. Kolektivizátoři zemědělství se tedy zaměřili na trestní postihování zvláště těch zemědělců, kteří obhospodařovali více než 15 ha půdy a odmítali se do kolektivizačního procesu zapojit. Zapojení představovalo vstup do zpočátku s obtížemi vznikajících a hospodařících JZD. Znamenalo to také vzdát se své pozemkové držby a poskytnout ji i se zemědělskou technikou ostatním družstevníkům.

Mnozí sedláci, zvyklí po generace hospodařit na vlastní půdě, tuto možnost vytrvale odmítali jako nepřijatelnou. Takoví zemědělci však byli pro vznik JZD v jednotlivých vesnicích zpravidla nezbytní, neboť vlastnili ty nejlepší pozemky, klíčové pro úspěšnou existenci družstev. Kolektivizátoři postupně likvidovali odbojné sedláky ztěžováním podmínek pro plnění povinných dodávek zemědělských produktů. Dělo se tak i zákazem najímání pomocných pracovních sil, nebo odebráním zemědělských strojů a hospodářských budov ve veřejném zájmu. *Tajným rozkazem ministra národní bezpečnosti č. 27 z 22. října 1951 bylo vydáno rozhodnutí o násilné kolektivizaci venkova v Československu. S tímto rozkazem byli tehdy seznámeni všichni krajsí velitelé SNB, krajsí prokurátoři a předsedové krajských národních výborů. Z politického rozhodnutí ÚV KSČ byla započata likvidace selského stavu. Tento rozkaz měl název Akce K.*⁸²

Za neplnění dodávek následovalo rychlé správní či soudní řízení končící tvrdými tresty včetně odnětí svobody. K tomu mohl zemědělce a jeho rodinu postihnout zákaz pobytu v místě dosavadního bydliště a propadnutí veškerého majetku státu. V červenci 1953 byl ministrem národní bezpečnosti, Karolem Bacílkem, vydán ústní rozkaz k zastavení Akce K. O zrušení směrnice se zasadili generální prokurátor, ministr vnitra Rudolf Barák, a ministr spravedlnosti Václav Škoda. *Do konce roku 1953 bylo v rámci Akce K v Československu vysídleno 1 629 rodin.*⁸³

Prosincovým rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ bylo doporučeno sloučit všechna existující zemědělská družstva v jednu organizaci.

*Základním mocensko-právním nástrojem pro združstevňování našeho zemědělství se stal zákon č. 69/1949 o jednotných zemědělských družstvech, vypracovaný ministerstvem zemědělství.*⁸⁴ JZD měla být nástrojem socialistické přestavby zemědělství, o čemž se

⁸² Klára MÍČOVÁ, *Sedláci v období kolektivizace*, Zemědělství a 50. léta, Prameny a studie 41, s. 51.

⁸³ Tamtéž, s. 53.

⁸⁴ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 389.

v zákoně nepíše, avšak na IX. sjezdu KSČ na jaře 1949 bylo združstevňování takto představeno.

První přípravné výbory JZD vznikaly již na jaře 1949, koncem května jich působilo celkem 2 352. Zakladateli JZD byli většinou bezzemci, kovorolníci nebo drobní rolníci, přičemž vládní podpoře se těšila hlavně družstva s větší členskou základnou. Na tzv. vzorných JZD se KSČ přesvědčila o úspěšnosti kolektivního hospodaření během žní roku 1949.

Během roku 1950 začala některá družstva přecházet k vyšším výrobním formám. Koncem roku působila JZD skoro v 25 % všech obcí ČSR a vstoupilo do nich 10 % rolnických hospodářství.⁸⁵

Nová JZD se dělila na tři typy. V družstvech I. typu spojovala družstevní rolníky společně organizovaná setba a sklizeň. Chov dobytka, stejně jako přivlastňování výsledků práce, zůstaly individuální podle toho, kolik čeho který družstevník vlastnil. Družstva II. typu se rovněž vyznačovala individuálním rozdělováním úrody mezi družstevníky podle výměry půdy vložené do družstva. V těchto družstvech už došlo k scelení pozemků rozoráním mezí, avšak živočišná výroba byla provozována soukromě. Družstva I. a II. typu byla pouze přechodnou záležitostí, aby nebyl přechod od soukromého ke kolektivnímu hospodaření pro spolupracující rolníky tak tvrdý. III. typ JZD už byl prvorepublikové koncepci družstevnictví vzdálen nejvíce. Rostlinná ani živočišná výroba už nenesly žádné rysy soukromého hospodaření. Družstevníci byli odměňováni na základě společně vykonané práce, menší část odměn obdrželi v podobě bezpracné náhrady za užívání půdy předané do družstva.

V roce 1950 vypracovaná koncepce družstev IV. typu bezpracnou náhradou mezd rušila a zavedla výhradně odměňování za množství a kvalitu vykonané práce v družstvu.

Během let 1951–1952 byly pomocí pracovních řádů odstupňovány a vyzkoušeny jednotlivé typy družstev, které se ve stupních I–IV od sebe lišily hlavně mírou zespolečnění práce a výrobních prostředků (např. JZD Čerence II. typ, JZD Příkazy III. typ, JZD Ředhošť a Přestavky IV. typ).

Přijetí nových vzorových stanov JZD v roce 1953 je možno považovat proces vzniku koncepce JZD jako formy československého socialistického výrobního zemědělství v podstatě za skončený.⁸⁶

JZD nebyla závislá pouze na půdě, kterou jim jednotliví družstevníci odevzdali, ale družstva dostávala půdu do bezplatného užívání i od státu.⁸⁷ Združstevnění neušla ani půda

⁸⁵ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 389.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, s. 390.

odevzdaná soukromě hospodařícím rolníkům do náhradního užívání předtím, než vstoupili do družstva. Združstevněna byla i nevyužívaná půda, kterou stát malým a středním rolníkům přidělil před utvořením JZD. Oba zákony umožňující družstvům disponovat půdou z náhrad i nevyužitou půdou byly schváleny v roce 1955.

Družstva tedy obhospodařovala i půdu, která nepocházela od žádného z členů. Vedle státní družstvem vlastněné půdy mohlo disponovat soukromou půdou nečlenů. K půdě nečlenů se družstvo dostalo administrativně-právním rozhodnutím, pokud vlastník nesouhlasil.

Vládní nařízení č. 50/1955 Sb., které právně vymezovalo podmínky převzetí půdy od soukromého vlastníka, bylo často zneužíváno při donucování zemědělců ke vstupu do JZD.⁸⁸

Donucovací prostředky měly mnoho podob, ale převažovaly ty založené na povinných dodávkách na hektar zemědělské půdy. Požadavky na množství dodávaných zemědělských výrobků se postupně zvyšovaly. Jejich splnění mohlo být zemědělci ztíženo až znemožněno. Dodávkové úkoly předepsané směrnicemi KSČ byly jednou z neúčinnějších forem likvidace selských hospodářství.⁸⁹ Zemědělci, kteří dobrovolně poskytli svoji půdu do JZD, si mohli ponechat část půdy jako záhumenek. Záhumenek byl určen na přilepšení k příjmům rodiny družstevníka, ale neměl být hlavním zdrojem obživy.

Vzorové stanovy pro vznik družstva určovaly, co všechno byl vstupující zemědělec povinen odevzdat. V zásadě šlo o odevzdání veškerého živého a mrtvého inventáře kromě obydlí zemědělce a chlévů, jeho záhumenkových zvířat, jejichž maximální počet vzorové stanovy také určovaly. Vše, co zemědělci věnovali do družstva, mělo být oceněno členskou schůzí, která byla povinna o tom provést zápis.

Zakládání družstev provázela řada problémů způsobená nedostatečnou komunikací stranických funkcionářů s rolníky, nedostatečnou znalostí provozních řádů, špatnou organizací práce. Nejpomaleji vznikala JZD v českém vnitrozemí, kde už bylo zavedeno vyspělé zemědělské družstevnictví. Tamější družstevníci byli zvyklí na svůj způsob družstevní spolupráce a nepocíťovali potřebu se více sdružovat. Kolektivizátoři měli naopak tendenci ignorovat zkušenosti dlouholetých zemědělských kapacit v oboru a na vedoucí místo dosazovali rolníky spíše na základě politických postojů než zkušeností.

Tvrdé postihy čekaly ty zemědělce, kteří se odmítali podílet na první etapě združstevňování v období 1949–1953. Větší sedláci odmítající vstup do družstva byli

⁸⁸ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 389.

⁸⁹ K. MÍČOVÁ, *Sedláci v období kolektivizace*, *Zemědělství a 50. léta*, Prameny a studie 41, s. 55.

označení za kulaky. Bylo na ně nahlíženo jako na třídní nepřátele, kteří chtějí zabránit kolektivizaci vesnice a sabotují zemědělskou produkci. Někteří z nich pak byli odsouzeni v politicky vykonstruovaných procesech na mnoho let a k propadnutí majetku družstvům, do jejichž řad nechtěli předtím vstoupit.⁹⁰

Celkově počet JZD III. a IV. typu stoupl z pouhých 28 v roce 1949 na 6 679 v roce 1953. Podle počtu tedy byla JZD téměř v každé druhé obci, hospodařila však jen na třetině půdy. V této etapě chyběli ještě v JZD střední rolníci, kteří bývali vedle „vesnických boháčů“ nejlepší hospodáři.⁹¹ První fáze kolektivizace pokračovala až do roku 1953, potom nastal téměř dvouletý krizový útlum. Likvidace soukromých řemesel, maloobchodu a terciární sféry i peněžní reforma v polovině roku 1953 citelně zasáhly do života lidí. Mnozí rolníci podávali odhlášky z JZD, kam nedávno vstoupili. Nastal i rozkol v KSČ – jedna část (s Antonínem Zápotockým) žádala, aby se kolektivizace zastavila, druhá část (s Antonínem Novotným) naopak, aby se v ní pokračovalo. Rozhodnutí se uskutečnilo v Moskvě.⁹²

Výsledkem projevu prezidenta Antonína Zápotockého na Klíčavské přehradě v roce 1953 bylo téměř 1 000 zaniklých JZD. Prezident totiž v projevu řekl, že družstva vzniklá donucením dávají ostatním JZD špatný příklad a družstevníci by měli mít možnost z nich vystoupit, pokud nejsou spokojeni. To komunisty přesvědčilo, že na dobrovolném principu nelze dosáhnout stoprocentní úrovně združstevnění, která byla cílem jejich zemědělské politiky.⁹³

Od roku 1954 bylo zintenzívněno tempo združstevňování za účelem co nejrychlejšího dokončení kolektivizace. Vybraným sedlákům hospodařícím stále samostatně byla zvýšena dodávková povinnost o 10 %, byli vedeni ve speciálních seznamech národních výborů. V roce 1955 bylo od sestavování těchto seznamů upuštěno. Heslem Generální prokuratury v boji proti sedlákům bylo: *Drobného a středního zemědělce o plnění jeho povinnosti ke státu přesvědčit, kulaka k plnění povinnosti donutit.*

⁹⁰ Srov. též Marie BOČKOVÁ, *Kolektivizace zemědělství a procesy s rolníky na Olešnicku*, *Zemědělství a 50. léta*, Prameny a studie 41, s. 7–8, dále pak s. 17–20; Roman BORTEL, *Kolektivizace – 50. léta na vesnici: vzpomínky jedné rodiny z východních Čech*, *Zemědělství a 50. léta*, Prameny a studie 41, s. 22–30, zvláště pak s. 25–29.

⁹¹ Antonín VÁCLAVŮ, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, Praha 1999, s. 26–27.

⁹² Tamtéž, s. 28–29.

⁹³ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 391.

V letech 1955–1960 probíhala druhá etapa kolektivizace, v níž se už nepoužívaly tak drastické metody a stát ji více ekonomicky podporoval. Tehdy vstupovali do JZD hlavně střední zemědělci, kteří přispěli k lepšímu hospodaření a ke zvýšení jeho úrovně.⁹⁴

V roce 1958 byla již nadpoloviční většina zemědělské půdy obhospodařována socialistickým sektorem. JZD byla založena ve více než 75 % obcí.⁹⁵

V 50. letech byl také řešen problém úbytku zemědělské půdy. K ochraně zemědělské půdy byl přijat zákon č. 48/1959 o ochraně zemědělského půdního fondu. Přesně vymezoval podmínky pro rozšiřování tohoto zemědělského půdního fondu i pro vyjmutí půdy za účelem vybudování průmyslových podniků, komunikací, vodních staveb a obytných budov.

Na sklonku 50. let byl přijat nový zákon (49/1959) o jednotných zemědělských družstvech vymezující jim *socialistickou zemědělskou velkovýrobu* jako hlavní předmět činnosti. *Dokončování socialistického združstevňování zemědělství, spadajícího zhruba do roku 1959, bylo charakteristické nejen silným vstupem drobných a středních zemědělců do družstev, ale i prosazujícími se novými vztahy na vesnici.*⁹⁶

V pohraničí se zakládání družstev nedařilo, proto tam stát zřizoval státní statky. Vlastníkem majetku statků byl stát a státní statky se řídily plánem rozvoje národního hospodářství. Jejich financování bylo kontrolováno finančními orgány a každý statek byl řízen jedním odpovědným vedoucím.

*Struktura zemědělství se během jednoho desetiletí združstevňování podstatně změnila. Místo statisíců hospodářství drobných a středních zemědělců vzniklo zhruba 11 000 družstev o průměrné výměře asi 450 ha zemědělské půdy a přibližně 260 státních statků o průměrné výměře 7 000 ha zemědělské půdy.*⁹⁷

Na konci druhé pětiletky (1955–1960) bylo JZD obhospodařováno 88 % veškeré zemědělské půdy. Těchto úspěchů vládní zemědělské politiky bylo dosaženo nejen nátlakem a sliby, ale hlavně konkrétní subvenční politikou. Ta spočívala v dotacích a výhodných půjčkách na rekonstrukce a v rozšiřování družstevních objektů, ale také ve zvelebování obydlí samotných družstevníků.⁹⁸ Ekonomická reforma z poloviny 60. let vytvořila podstatně lepší podmínky k hospodaření a v důsledku toho se zlepšily i příjmy členů JZD.⁹⁹

⁹⁴ A. VÁCLAVŮ, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, s. 29 a 30.

⁹⁵ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 391.

⁹⁶ Tamtéž, s. 392.

⁹⁷ Tamtéž, s. 393.

⁹⁸ K. MÍČOVÁ, *Sedláci v období kolektivizace*, in: Marie Bočková (ed.), *Zemědělství a 50. léta*, *Prameny a studie* 41, s. 56.

⁹⁹ A. VÁCLAVŮ, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, s. 29 a 30.

3. Výzkumná část

3.1. Základní informace o obci Dobřejovice

Obec Dobřejovice nacházející se v blízkosti městečka Hluboká nad Vltavou má svou novější historii alespoň zčásti zachycenu v kronice, která začala být v obci vedena po vzniku Československé republiky od roku 1922 a končí rokem 1953. Státní oblastní archiv v Třeboni připravil její digitální podobu dostupnou na internetu.¹⁰⁰ Originál kroniky obce Dobřejovice je k dispozici ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích pod názvem *Pamětní kniha pro obec Dobřejovice* s označením kronika obecní.¹⁰¹ Kronika má 99 stran a zakladatelem i autorem její převážné části byl vesnický učitel Bedřich Vošahlík, který na škole v Dobřejovicích působil nejprve jako výpomocný učitel od 1. září 1904, po 1. světové válce se vrátil jako legionář a dále působil jako učitel, organizátor kulturního života obce, jednatel hasičského sboru i zapisovatel kroniky. Od 1. prosince 1926 byl jmenován definitivním řídícím učitelem. Na škole v Dobřejovicích i jako kronikář obce působil do roku 1932, kdy byl přeložen do Českých Budějovic. Po něm se od roku 1934 stal kronikářem řídící učitel Antonín Zhorný. Poslední záznamy po roce 1945 jsou vedeny Karlem Nováčkem, členem představenstva MNV v Dobřejovicích, od roku 1952 byl kulturním referentem.

V kronice je uvedena nejprve poloha obce Dobřejovice,¹⁰² severně od Hosína potoka pramenícího pod vesnicí Chotýčany a vlévajícího se západním směrem do Vltavy u myslivny Nová obora. Obec neměla kostel, patřila pod farnost Hosín. Příslušela k politické správě, bernímu úřadu, finančnímu ředitelství, k okresnímu školnímu úřadu a obchodní a živnostenské komoře v Českých Budějovicích, ale okresní soud, okresní správní komisi, poštovní a telegrafní úřad a okresní nemocenskou pokladnu měla v Hluboké nad Vltavou. Jediné její spojení do Budějovic a na Hlubokou bylo přes železniční stanici Hluboká nad Vltavou-Zámostí, vzdálenou od obce 3 kilometry.

Podle sčítání lidu v roce 1921 měla obec 74 domů, 91 bytových stran a 470 obyvatel. Z nich 464 bylo náboženství římskokatolického, 6 náboženství československého.

¹⁰⁰ Srov. <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/187>.

¹⁰¹ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, datace 1922–1953.

¹⁰² Kronika obce Dobřejovice, s. 1–2. Původní název obce byl Dobřejice, hovorově se tak označují dodnes. Dnes jsou Dobřejovice součástí obce Hosín a nacházejí se asi 3,5 km severně od ní. Leží mezi železniční tratí a řekou Vltavou v údolí potoka a na přilehlých svazích. Hned za vsí začíná Poněšická obora.

Od předchozího sčítání přibylo 9 obyvatel.¹⁰³

Kronikář zaznamenal také rozložení selských stavení. Větší usedlosti v obci vznikaly po pravém břehu zmíněného potoka a domkáři a chalupníci sídlili na návrší. Uvádí výměru veškerých obecních pozemků, které v roce 1922 obnášely 645 hektarů a 20 arů, z toho bylo 167 hektarů a 47 arů lesů, 277 hektarů a 3 ary polí, 139 hektarů, 22 arů luk, 2 hektary, 71 arů zahrad, 36 hektarů, 77 arů pastvin a 1 hektar, 81 arů rybníků a močálů. Zastavěných ploch bylo 20 hektarů 19 arů.

3.2. Stručná historie obce od roku 1922 do roku 1953

Dobřejice¹⁰⁴ byly ještě na počátku 17. století poddanskou vesnicí příslušející k panství hlubockému. V té době bylo ve vesnici 11 celých usedlostí starousedlíků, které byly později rozděleny do více dílčích usedlostí. Původní majitelé byli v čp. 1, 2, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17 a 19. Tito majitelé užívali veškeré obecní pozemky a za to se starali o chudé příslušníky obce. Ještě před rokem 1918 část obecních pozemků vykoupili a rozdělili se o ně poměrně podle velikosti usedlostí.

Po roce 1918 připadly ostatní obecné pozemky obci, a tak zmizel tzv. obecní statek, který byl příčinou četných sporů mezi starousedlíky a novousedlíky. Ti se do obce přistěhovali z Týna nad Vltavou a spolu s nimi se v obci usadili také lesní dělníci a plavci.¹⁰⁵

Dobřejice tvořily s osadami Poněšice (5 km severně od Dobřejic) a Vlkov (9 km severovýchodně od Dobřejic) politickou obec Dobřejice, která měla v roce 1921 celkový počet 745 osob, z toho 741 národnosti české, 4 národnosti německé. Osady dělila obora patřící tehdy k velkostatku Hluboká nad Vltavou.

Až do roku 1895 byla osada Dobřejice zaostalá, neupravená, se špatnými cestami. Její obyvatelé byli negramotní, holdovali alkoholu a stavěli se nevraživě k jakémukoli návrhu na zlepšení situace. Správa obce nevedla žádné knihy, účtovalo se křídou na stole. Když byla v roce 1884 povolena výstavba školy, rozhodlo se zastupitelstvo školu nestavět. Teprve za starosty Františka Debříčky z čp. 11 nastal obrat k lepšímu. Ten svým vlivem a uvědoměným jednáním výrazně přispěl ke zvelebení obce. Byla upravena náves, zlepšeny veřejné komunikace, zasloužil se i o výstavbu školy. Do té doby docházely děti do farní obce Hosín. Od 1. listopadu 1900 se začalo vyučovat prozatímně v pronajaté prostora jednoho statku.

¹⁰³ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 2.

¹⁰⁴ Tento název byl změněn na Dobřejovice až v roce 1924, srov. záznam v Kronice obce Dobřejovice, s. 18.

¹⁰⁵ Plavci byli voraři.

Stavba nové školy započala v březnu roku 1901, kolaudace proběhla už 13. září 1901. V roce 1905 byl v obci založen sbor dobrovolných hasičů, 1906 byla postavena hasičská kolna, 1911 obecní váha a 1913 tzv. trier.¹⁰⁶ Hasičský sbor v obci působí dodnes. Teprve v roce 1920 byl postaven také místní chudobinec, do té doby bydleli chudí příslušníci obce v domku najatém k tomuto účelu.¹⁰⁷

Tento starosta se také zasloužil o založení hasičského sboru. Jeho zásluhy byly o to větší, že musel zpočátku překonávat nedůvěru členů zastupitelstva i překážky kladené ze strany hlubockého velkostatku, protože ten jako plátce 4/5 daní v obci často rekuroval usnesení (podával rekurz) zastupitelstva obce a bránil všem novotám v obci.¹⁰⁸

V roce 1919 po volbách do zastupitelstva se situace v obci dále zlepšila. Byl zrušen školní plat žáků, platilo se z obecní pokladny, obecní zastupitelstvo dávalo každoročně do rozpočtu částku pro chudé žáky.¹⁰⁹

K roku 1922 se uvádí několik politických stran, které měly v obci příznivce (republikánská strana neboli agrární, sociálně demokratická a lidová strana). Při zmínce o platech čeledínů, lesních dělníků aj. lze číst poznámku, že je nedostatek práce a že dělníci a řemeslníci odjíždějí za prací do Francie a na Slovensko.¹¹⁰

V zápisu k roku 1923 se připomíná Vodní družstvo Dobřejičice – Hosín založené už roku 1913 kvůli provedení meliorací pozemků v Dobřejičicích a s nimi sousedících pozemků chotýčanských, hosínských a zámostských. Plány na provedení meliorací stály 5 220 korun a byly majetkem hlubockého okresu do té doby, než se začaly meliorace provádět. Práce však byly odloženy pro poválečnou drahotu. Vodní družstvo bylo členem Melioračního družstva v Praze a platilo roční členský příspěvek 10 korun.¹¹¹

Vodní družstvo se nakonec při valné hromadě roku 1923 usneslo dát přepočítat rozpočet na provedení meliorací zemědělské radě a po získání zemských a státních subvencí započít s meliorováním pozemků.¹¹² Žádost o subvence podalo Vodní družstvo prostřednictvím zemědělské rady zemskému správnímu výboru a ministerstvu zemědělství. Na regulace bylo projektováno 665 tisíc Kčs, na melioraci polí 954 tisíc a na melioraci luk 318 tisíc Kčs. Celkem tedy 1 milion 942 300 tisíc, za projekt bylo vydáno 5 220 Kčs. Zemský

¹⁰⁶ Zemědělský stroj nebo součást čističky sloužící k rozdělování směsí semen podle délky jejich složek. Akademický slovník cizích slov, A – Ž, Praha 2001, s. 779.

¹⁰⁷ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejičice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejičice, s. 2.

¹⁰⁸ Kronika obce Dobřejičice, s. 3.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 5.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 7.

¹¹¹ Tamtéž, s. 10–11.

¹¹² Tamtéž, s. 13.

správní výbor slíbil dát 20 % příspěvek na melioraci a 30% na regulaci. Ministerstvo zemědělství tuto subvenci udělilo.¹¹³

Zastupitelstvo se rozhodlo zadat projekt volnou soutěží, nabídky se otevřely 23. 1. 1927. Ve druhé polovici dubna 1927 se pak započalo s meliorováním.¹¹⁴

Z dalších záznamů k roku 1923 lze připomenout, že politický život v obci byl hodnocen jako klidný. Zajímavá, ale pro léta po první světové válce ne tak neobvyklá zpráva se týkala náboženské příslušnosti. Z římskokatolického náboženství v té době vystoupilo 47 osob a přestoupilo k církvi československé.

Čilý byl spolkový život. Veškerý mužský dorost byl u hasičského sboru, dále byl přibrán dorost do Československého červeného kříže, který vzrostl z původních 35 na 79 členů. Hospodáři v roce 1923 vysázeli přes 100 ovocných stromů.¹¹⁵

Podle výnosu ministerstva vnitra ze 14. 11. 1923, č. 73 223/23 povolila vláda podle ustanovení paragrafu 1 zákona z 18. 3. 1921, č. 177 Sb. z. a n. ve znění zákona z 21. 12 1922, č. 406 Sb. z. a n. rozloučení obce Dobřejice v zastupitelském a soudním okresu hlubockém a politickém okrese českobudějovickém ve tři místní obce: Dobřejice, Poněšice a Vlkov.¹¹⁶ Následkem toho rozpustila Okresní politická správa v Českých Budějovicích dosavadní obecní zastupitelstvo a ustanovila obecní správní komisi. Volby do obecního zastupitelstva byly vypsané na 25. května 1924 a byly konány poměrným zastoupením. Většinou byli zvoleni titíž zástupci, a to ze stran republikánské, sociálnědemokratické, strany lidové a strany domoviny.¹¹⁷

Podle úředního listu okresní politické správy v Českých Budějovicích ze dne 19. března 1924, č. 27 269/23 byla zdejší obec Dobřejice přejmenována na Dobřejovice, což bylo stanoveno výnosem ministerstva vnitra z 23. 6. 1923 č. 43 354 podle zákona ze 14. dubna 1920, č. 266 Sb. z. a n.¹¹⁸

Obecní zastupitelstvo se 30. března 1924 usneslo provést elektrifikaci obce, aby každý měl možnost získat elektrický proud. K tomu bylo zapotřebí postavit transformační stanici a sekundární síť s přípojkami a deskami na náklad obce. Elektrárenské družstvo se totiž v obci nedalo založit. Proti tomuto usnesení podalo ředitelství schwarzenberského panství v Hluboké nad Vltavou jako poplatník obce Dobřejovice stížnost k Okresní správní komisi v Hluboké nad Vlt. s odůvodněním, že si nepřeje zavést proud do myslivny Nová obora, a tudíž nebude

¹¹³ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 21.

¹¹⁴ Kronika obce Dobřejovice, s. 23.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 11–12.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 12–13.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 15–16.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 18.

příspěvat ani na elektrifikaci obce. Stížnost byla zamítnuta jako bezdůvodná a komise navrhla zastupitelstvu, aby se obec na zbytek úhrady nepokrytý subvencemi vydlužila na čtyřicetiletý úmor u Okresní hospodářské záložny v Hluboké nad Vltavou.¹¹⁹

Konečně v červenci 1924 započala stavba transformační stanice a rozvodné sekundární sítě s přípojkami vedená Povltavským elektrárenským svazem v Českých Budějovicích. Ze 79 obydlí použilo elektrický proud 69 čísel popisných, a to 24 světelnomotorový a 45 světelný. Tohoto výsledku bylo docíleno proto, že obec dala jednotlivcům desky a přípojky, a tak mohli elektrický proud získat i chudší občané.¹²⁰

Na elektrizaci Dobřejovic dala podporu okresní správní komise, a to 1/3 nákladů, a ministerstvo zemědělství slíbilo 25 tisíc korun podle návrhu Zemědělské rady v Praze ze dne 19. prosince 1924, čís. 34 754. K zapojení došlo 1. 1. 1925.¹²¹ Spotřeba proudu, jak uvádí kronikář, byla v roce 1925 3 979 kWh, v roce 1926 4 192 kWh. Na osobu činila spotřeba 8,91 kWh, v roce 1925 8,466 kWh.¹²²

Celkové náklady na elektrifikaci a veřejné osvětlení obce činily 132 tisíc 273 korun. Obec obdržela podporu od okresní správní komise v Hluboké 42 600 Kčs a od ministerstva zemědělství 25 000 Kčs, celkově tedy 67 600 Kčs. Okresní správní komise u Povltavského elektrárenského svazu si udělenou podporu zajistila na konto obec dvěma třetinami jako kmenový podíl a jednou polovinou jako bezúročnou půjčku. Také stát si zajistil tímto způsobem udělenou podporu. Obci po tomto opatření zbylo pouze na kmenovém podílu 22 000 korun.¹²³

20. prosince 1924 se obecní zastupitelstvo usneslo zvýšit kmenový podíl okresní hospodářské záložny v Hluboké nad Vltavou na 120 Kč.

Opět je zde připojena poznámka, že z církve římskokatolické vystoupily 22 osoby, v téže církvi zůstalo ještě 71 osob. Dělnické mzdy v roce 1924 byly: po 16 Kčs muži, po 12 Kčs ženy.¹²⁴

Dne 27. července 1924 se obecní zastupitelstvo usneslo, aby obec přistoupila do školního obvodu v Hluboké nad Vltavou pro lidovou hospodářskou školu, kterou navštěvovali žáci od 14 do 16 let. Obecní zastupitelstvo přispělo na školu obnosem 100 Kčs a v následujících letech částkou 200 Kčs.

¹¹⁹ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 16.

¹²⁰ Kronika obce Dobřejovice, tamtéž.

¹²¹ Tamtéž, s. 23.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž, s. 20–21.

¹²⁴ Tamtéž, s. 17.

Společný rozpočet na rok 1925, do něhož byly zahrnuty i výdaje na obce Poněšice a Vlkov, schválilo zastupitelstvo už v říjnu 1924.

V roce 1925 přestoupilo od římskokatolické církve 14 věřících k církvi československé. Kronikář uvádí, že dosud z římskokatolické církve vystoupilo 85 osob a jsou u církve československé.¹²⁵

V roce 1926 byl stav dluhů obce 36 995 Kčs. Obec prodala 980 kusů borovic za 32 681 Kčs a částku věnovala na splátku dluhů. Od 1. dubna 1926 po odchodu řídícího učitele Vojtěcha Zajíčka do penze byl zatímním řídícím učitelem jmenován Bedřich Vošahlík a teprve od 1. prosince definitivně.

Kronika obsahuje i jiné zajímavé záznamy, jako například, že dne 24. 7. 1927 byly pozorovány slabé otřesy půdy. Řídící učitel Bedřich Vošahlík si pořídil rádio, které předváděl i žákům.

Meliorace pozemků pokračovala v roce 1928 pomalu, byla velká sucha. Spotřeba elektřiny za rok 1927 byla 4 066 kwh a na osobu 8,65 kWh. Na komunikace obec obdržela od ministerstva zemědělství subvenci 1 800 Kčs.

V roce 1929 pokračovaly meliorační práce. V obci bylo 312 hektarů a 69 arů orné půdy správně podle posledního stavu 329 hektarů 53 arů, luk 98 hektarů, 70 arů, pastvin 18 hektarů, 60 arů, lesů 1593 hektarů, 77 arů, stavebních ploch 4 hektary, 63 arů, neplodné půdy 90 arů, lesy velkostatku zabíraly plochu 2 301 hektarů, 77 arů.

V roce 1930 obec zadala vytvořit hospodářský lesní plán na léta 1931–1940 lesmistrovi Karlu Maříkovi z Hluboké nad Vltavou za odměnu 500 Kčs. Příjem z lesního hospodářství v roce 1930 byl 7 548 Kčs.

Dne 27. května byly sčítány zemědělské závody. Celková výměra místní obce byla 2 045 hektarů, 23 arů. Z toho orné půdy bylo 31 093 arů, luk 8 730 arů, zahrad 262 arů, pastvin 1 271 arů, zastavěné plochy – 1 557 arů, ostatní neplodná půda byla 1 745 arů, 1,69 ha.

Dne 27. června 1930 bylo provedeno sčítání hospodářského zvířectva: koně – 47, hovězí dobytek – 333 (81 telat, 2 býci, 7 volů, 58 jalovic, 139 krav, z toho 2 na žír), kozy – 46, vepřový brav – 290 (151 selat, 2 kanci, 64 sviní, 73 prasat), kuřat – 44, slepic – 1050, hus – 66, 3 kachny, 20 kachňat, 13 krůt.¹²⁶

V červenci 1930 byly dokončeny meliorační a regulační práce veškerých pozemků, které trvaly od 1. dubna 1928. Obec opravila cesty a postavila kanál. Karel Debříčka z čp. 11 přistavěl nový taneční sál a přestavěl starou hostinskou místnost.

¹²⁵ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 19.

¹²⁶ Tamtéž, s. 38–39.

Dne 1. prosince 1930 bylo podle sčítání lidu v obci 436 obyvatel. Dne 29. prosince 1930 vyslovilo obecní zastupitelstvo zájem o telefonizaci obce Dobřejovic.¹²⁷

V roce 1931 byl následkem sucha nedostatek krmiva a hospodáři museli prodávat dobytek za každou cenu. Ceny za kilogram masa byly velmi nízké. Situaci trhu zhoršovalo, že se do republiky dovážel dobytek z ciziny, který svými nízkými cenami srážel ceny domácího dobytka. V listopadu téhož roku bylo např. 5 selat za 200 Kčs, kráva za 300 Kčs. Český rolník neutřžil ani na daně. Kdo měl hotové peníze, vybíral, kdo je neměl, dlužil se.

Obec provedla generální opravu a úpravu všech cest z důvodu nezaměstnanosti dělnictva v obnosu 43 455 Kčs. Ministerstvo sociální péče přispělo na tyto práce obnosem 5 000 Kčs. Dělníci ze zdejší obce tak byli téměř po celý rok zaměstnáni. Jen ke konci roku zůstalo několik ženatých dělníků bez práce. Pro ty okresní úřad přidělil 40 stravovacích poukázek po 10 Kč od poloviny prosince 1931 do poloviny ledna 1932. Na straně 43 kroniky je opět uveden seznam stavu hospodářského zvířectva k 1. 1. 1932. Ke konci roku v obci bylo 89 popisných čísel.

V obci byli dva plemenní býci, které chovali Josef Měšťan z čp. 39 a Josef Měšťan z čp. 1 za roční paušál po 2 000 Kčs. Josef Měšťan z čp. 1 choval ještě kance za roční paušál 2 200 Kčs. Platil se roční příspěvek z krávy a z jalovice 19 Kčs a ze svině 40 Kčs. Uvedení majitelé převzali smluvně závazek podle zákona z r. 1924, č. 204, a vládního nařízení 1928 Sb. z. a n. Kvůli placení příspěvků bylo mnoho problémů a někteří hospodáři nechali dojít až na exekuci. Kronikář se rozepisuje o druzích daní, které obec musela odvádět. Za rok 1932 to byla částka 11 553 Kčs.¹²⁸

Účet za provedení meliorací byl likvidován k 30. červnu 1932. Uvádí se tam, že byly provedeny regulace Dobřejovického a Lučního potoka, vybudovány odpady, strouhy a meliorace pozemků. Zápis dále uvádí, že 16 % procent nákladů na pozemky sousedící s těmito lokalitami bylo nesubvencovaných, a tak strana doplatila na 1 hektar 1 623 Kčs. Nepřímý náklad se týkal pozemků, z nichž voda tekla do regulovaných potoků. Zde doplatek na 1 ha činil 358 Kčs. Na úpravu odpadů a odvodňovacích struh doplácela strana na 1 ha 1 040 Kčs. Meliorační náklady byly rozvrženy do tří tříd a doplatky stran z jednoho ha byly odstupňovány od 2 803 Kčs v I. třídě přes 2 524 Kčs ve II. třídě až k 1 682 Kčs ve III. třídě.¹²⁹ Na straně 47 kroniky je podrobné rozvedení, kolik procent subvencí na náklady získalo Vodní družstvo od státu (bylo to celkem 55 %). Dále mělo otevřený účet v Okresní hospodářské

¹²⁷ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 40.

¹²⁸ Tamtéž, s. 44.

¹²⁹ Tamtéž, s. 46.

záložně v Hluboké nad Vltavou. Splátky členů bralo zatím jako půjčky a bralo úrok 6 ¼ % záložně, čímž byli členové ve výhodě, ale někteří s tím nesouhlasili. Dílo, které trvalo od roku 1927 do roku 1932, se prodražilo především kvůli úrokům.¹³⁰

Ve třicátých letech začínají problémy s nezaměstnaností. V roce 1932 bylo v obci celkem 54 nezaměstnaných osob, které obdržely od státu desetikorunové poukázky na potraviny v celkové hodnotě 3 400 Kčs. Pro nepatrné ceny za dobytek a obilniny prožíval rolnický stav těžkou krizi, neboť průmyslové výrobky byly v nepoměru k výrobkům zemědělským. Hospodáři neutržili ani na daně pro chasu.

V poznámce o spotřebě elektrického proudu v roce 1932 se uvádí 6 450 kWh.¹³¹

Dosavadní řídící učitel Bedřich Vošahlík, který v obci působil od 1. září 1904 do 1. dubna 1926 jako učitel a od 1. 4. 1926 jako řídící učitel, byl na vlastní žádost přeložen do Českých Budějovic a jmenován řídícím učitelem při III. obecné chlapecké škole. Tento výborný učitel, obětavě pracující pro obec, vynikající osvětový pracovník, vzorný pokladník a pečlivý kronikář měl velké zásluhy o rozkvět obce po stránce hospodářské, společenské i kulturní. Žil s obyvateli obce a svědomitě pro obec pracoval 28 let. Zastupitelstvo mu vyslovalo vděčnost a pochvalu.¹³²

Na místo definitivního řídícího učitele byl vypsán konkurs. Okresní školní výbor prezentoval legionáře a invalidu Antonína Zhorného, který byl řídícím učitelem definitivně jmenován zemskou školní radou od 1. července 1933.¹³³

V poznámce o spotřebě elektrického proudu v roce 1932 se uvádí 6 450 kWh.¹³⁴

Obec upsala na půjčku práce veškeré kmenové vklady 4 200 Kčs.

V roce 1933 bylo střídavě nezaměstnaných 6 osob, trvale 1 osoba. Delší zápis kroniky je věnován vzpomínce na zemřelého ministra zemědělství Václava Švehlu. Kronikář cituje i jeho výrok: „Z práce necht' vyrůstá úcta a z ní autorita“.¹³⁵

Od 1. ledna roku 1934 vykonával funkci kronikáře řídící učitel Antonín Zhorný. Jeho záznamy začínají opět hodnocením roku, který nebyl příliš úrodný, a hospodářské ztráty způsobily starosti rolníkům. Ceny dobytka byly nízké, trhy přeplněny. Prodávalo se i pod cenou. Před hrozící katastrofou vzniklou z neúrody a vlivem nízkých cen zemědělských produktů byl rolník alespoň částečně zachráněn zavedením obilního monopolu, který mu zaručoval určitou pevnou cenu za metrický cent obilí. Ceny byly odstupňovány podle

¹³⁰ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 47.

¹³¹ Kronika obce Dobřejovice, s. 52.

¹³² Tamtéž, s. 50.

¹³³ Tamtéž, s. 53.

¹³⁴ Tamtéž, s. 52.

¹³⁵ Tamtéž, s. 55–56.

vzdálenosti od dráhy a nepatrně se zvyšovaly při pozdějším dodání. Za 1q žita – 122 Kčs, ovsa 110, pšenice 167, ječmene 160 Kčs. Za brambory se platilo 23 až 30 Kčs podle jakosti. Na straně 58 kroniky je uveden rozpočet obce na rok 1935.

Dále se kronika zmiňuje o požáru lesa Na borech, který vznikl od jiskry z lokomotivy a zničil 24 hektarů lesa. Ukončením regulačních prací na Vltavě v Hluboké přišlo hodně dělníků z obce o práci. Vzrostla nezaměstnanost a bída.¹³⁶

Ani rok 1935 nebyl příliš hospodářsky příznivý, ceny dobytka se však udržely na úrovni roku 1934 a pak se o něco zlepšily.

Celorepublikovým volbám byly věnovány strany 60–61 a 62 kroniky. Píše se tam, že předvolební agitace se pohybovala v mezích slušnosti. Nechybí ani záznam, že dne 14. prosince 1935 se vzdal činné služby a funkce prezidenta T. G. Masaryk. Celý akt kronikář podrobně popsal na dvou stranách, 62–63. Dne 18. prosince 1935 se konaly volby nového prezidenta Edvarda Beneše navrženého Masarykem.

V roce 1936 byly ceny obilí stanoveny úředně obilním monopolem. Nezaměstnanost v obci se nesnížila. Práce byla jen příležitostná, opravy cest, výsadba stromů.¹³⁷

Také v roce 1937 byly ceny obilí stanoveny monopolem.

Dne 14. září 1937 zemřel T. G. Masaryk. Za rok, dne 24. září 1938 byla vyhlášena mobilizace, která se samozřejmě týkala i obce Dobřejovice. V kronice jsou vypsáni ti, kteří mobilizovali, i počet koní, které obec poskytla. Po třech až čtyřech týdnech se vojáci vrátili domů. V tomto roce se snížila nezaměstnanost, dělníci našli práci.¹³⁸

V roce 1939 byly ceny dobytka opět stanoveny úředně a často byly zvyšovány. Kronikář se rozepisuje také o cenách obilí. Kvůli častým požárům byla zakoupena nová požární stříkačka, na kterou si obec půjčila od záložny.¹³⁹

Mezi lety 1940–1941 se kronikář odmlčel a kronika pokračuje až od roku 1942. Brzy po vypuknutí druhé světové války byl zaveden přidělový systém. Veškeré životní i hospodářské potřeby byly přidělovány. V obci však nikdo netrpěl hladem. Větší sedláci vypomáhali menším prodejem obilí načerno. Např. mlynář Pomyje z Hluboké semílal načerno bez poukazu a přivezl za bílého dne do obce nákladní auto mouky doprostřed návsi. Po celou okupaci v obci nikdo nikoho neudal. Stav dobytka se zmenšoval, protože se musel každý měsíc pro potřeby obyvatel města i německé armády odvádět jak hovězí, tak vepřový dobytek a také drůbež, a dodávky přesahovaly přírůstky. Hospodáři si počínali rozumně a chránili před

¹³⁶ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice s. 59.

¹³⁷ Kronika obce Dobřejovice, s. 67.

¹³⁸ Tamtéž, s. 70.

¹³⁹ Tamtéž, s. 72.

odevzdáním chovné jalovice a dojnice, také se prodávalo mléko domácím nezemědělcům a lidem z Českých Budějovic. Často se chovala a zabíjela prasata načerno.¹⁴⁰

Na nucené práce do Říše odešli Josef Plojhar, čp. 31, a František Tupý. Oba zahynuli.

Další záznam v kronice je opět po delší přestávce až z roku 1945¹⁴¹ a vrací se k roku 1940. Popisuje hlavní události mezi lety 1940–1944. Tím je také snížena hodnota záznamů, ztrácí se jejich autentičnost.

Začíná se hospodářskou situací v obci. Na počátku roku 1940 byl stav hovězího dobytka 320 kusů. Vesnice musela zásobovat město. Dodávky přesahovaly přírůstek. Stav hovězího dobytka se zmenšoval. Zkušení zdejší hospodáři chránili před odevzdáváním dojnice a malé chovné jalovice. Stav vepřového dobytka byl počátkem roku 1940 kolem 230 kusů, a ačkoliv obec měla dodávat vepřové maso, bylo toto nařízení obcházeno a odevzdávalo se velice málo. Většina zemědělců si chovala pro svou potřebu prase, a aby z něho nemusel být odváděn tuk, byla prasata porážena načerno. Jeden zemědělec měl po čtyři roky k výkrmu přihlášeno jedno prase, ačkoliv si každý rok zabil dva kusy. Po celou dobu okupace byly obecní rozpočty sestavovány tak, že musel nastat vždy schodek kolem 20 000 Kčs a pohyboval se kolem 40 000 Kčs. Jelikož byl vázán i stavební materiál, nemohlo se ke škodě veřejného zájmu vůbec nic veřejně stavět.

V letech 1940–1944 se v obci narodilo 38 dětí, průměrný přírůstek za rok činil devět dětí. V téže době zemřelo 39 osob, z toho pět dětí.

Rok 1945

Začátkem února roku 1945 přijeli do obce němečtí uprchlíci z Polska a východního Pruska a byli ubytováni ve třídách školy. Proto se až do května muselo vyučovat v hostinci. Konec války se blížil, květnové události zaznamenával kronikář po dnech. 5. května vypukla revoluce v Praze. Němečtí uprchlíci museli 10. května opustit obec a škola byla po nich vyčištěna. 16. května spatřili občané obce poprvé Rudou armádu. Vojáci přijeli v počtu kolem 500 mužů a ubytovali se po statecích. Při vypuknutí požáru v čp. 12, kde se oheň značně rozšířil, projevíli vojáci odvalu a uhasili jej. Po 14 dnech armáda obec opustila a odstěhovala se do nedalekého lesa Kánín. Tam bylo utábořeno asi 2 000 mužů a ti zde pak zůstali až do konce října 1945, kdy odjížděli zpět do své vlasti. Po osvobození zůstalo vedení obce stejné jako za okupace, jen se přejmenovalo z obecního zastupitelstva na národní výbor.

¹⁴⁰ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejevice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejevice, s. 74–75.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 76–77.

Prezidentem republiky byl zvolen Edvard Beneš. Ke změnám došlo až po volbách v roce 1946. Žně byly v tomto roce hodnoceny jako dobré, krmiva bylo dostatek, rovněž brambory se urodily. Stav hospodářského zvířectva v roce 1945: hovězí dobytek 168 kusů, vepřové 203, koní 54, slepic 480, husí 36. Rozpočet byl 107 tisíc 305 Kčs. Neuhrazený schodek činil 50 tisíc 371 Kčs.

Dekretem prezidenta Edvarda Beneše byl nařízen odsun Němců do bývalé Říše. Tím se uvolnilo celé pohraničí, kde zůstaly prázdné usedlosti, a toho využili někteří občané z vesnice: Ondřej Kolář se odstěhoval do Volar, Jan Tupý do Karlových Varů, Jan Alexa, Václav Suchý, Josef Dvořák a Jan Adámek do Litvínovic, Josef Kryl do Vráta. Své domky nechali neobydlené a spravoval je Místní národní výbor, který pozemky pronajal. O využití těchto nemovitostí bylo rozhodnuto později.

V roce 1945 se v obci narodilo osm nových občanů, konaly se čtyři svatby, zemřelo pět lidí.

Po sedmi letech byl nadšeně oslaven státní svátek 28. října.

Podzimní hospodářské práce byly včas dokončeny.

Rok 1946

Průběh roku 1946 je hodnocen jako dobrý. Organizace UNRRA poskytla pomoc postiženým zemím. Byly vypsané volby do Národního shromáždění. Vláda se usnesla nepovolovat v našem státě více než čtyři politické strany. Výsledky voleb v Dobřejovicích ukázaly, že nejvíce hlasů a mandátů získala KSČ (obdržela 90 hlasů a čtyři mandáty), sociální demokracie – 55 hlasů a tři mandáty, národně socialistická strana – 36 hlasů a dva mandáty, Československá strana lidová – 65 hlasů a tři mandáty. Voličů bylo celkem 258, z toho 126 mužů a 132 žen. Novinkou bylo, že volil již každý československý občan, který dovršil 18. rok. Členem MNV se mohl stát po dosažení 21. roku.

Zástupci KSČ byli Karel Kašpar, Václav Voda, Václav Dvořák, Antonín Zhorný.

Zástupci sociální demokracie – Josef Dvořák, Jan Tupý, František Smrž.

Zástupci národně socialistické strany – Josef Božovský, Josef Měšťan.

Zástupci čsl. strany lidové – Josef Kubeš, František Franěk, Josef Flaška.

Při volbě předsedy MNV se všichni shodli na dosavadním předsedovi Josefu Kubešovi z čp. 18.

V obci se ustavil Svaz mládeže a převzal osvětovou činnost. Pořádal tábory a hlavně nacvičoval divadlo. Při oslavě 28. října se hrálo představení Kříž u potoka.

Tento rok byl hospodářsky příznivý. Rozpočet obce: v příjmech – 123 tisíc 774 Kčs; vydání činilo 82 602 Kčs, schodek byl 41 172 Kčs. Byly zavedeny poplatky z bytu, psů a nápojů.¹⁴²

Stav dobytka byl tento: hovězí – 175, vepřový – 233, koní – 56, slepic 486, husí a kachen 36, ovcí 57, koz 18. Maso i potraviny byly ještě vzácné, ale vlivem dovozu Unry bylo masa dostatek a také se dalo koupit bez poukazů.

Zemřelo pět lidí, do manželství vstoupily čtyři páry.

Rok 1947

V roce 1947 byla tuhá zima, napadlo asi 50 cm sněhu, v druhé polovině nastalo oteplení, deště, obilí vzešlo, ale od května tři měsíce nepršelo a následkem toho nastalo katastrofální sucho. Výsledkem byla – neúroda. Československá vláda nepřistoupila k tzv. Marshallovu plánu, a tak nám Amerika neprodala obilí. Neúroda měla za následek zhoršení vyživovací situace. Za potraviny, především obilí, které bylo zakoupeno v SSSR, musel náš stát dodat stroje a hlavně textilie a boty.

Stav zvířectva klesl: hovězí – 299, vepřové – 289, koní 58, ovcí 12 kusů, koz 55, slepic 699, husí a kachen – 36 kus. Obec vedla hospodaření podle rozpočtu: 123 tisíc 204 Kčs z toho 72 025 Kčs náklady.¹⁴³

Založený Svaz mládeže pokračoval v osvětové činnosti a sehrál čtyři divadelní hry. Svou činnost zahájil i dobročinný spolek baráčníků. Žactvo školy oslavilo výročí osvobození, výročí E. Beneše a svátek 28. října. Konaly se besídky a divadla.

Toho roku se narodilo jen sedm dětí, ale byla i malá úmrtnost. Zemřel jen jeden výměnkář. Byla uzavřena čtyři manželství.

Rok 1948

20. února 1948 podali ministři národně socialistické i lidové strany a část sociální demokracie demisi. Chtěli, aby prezident ustanovil úřednickou vládu a vypsali nové volby do parlamentu. Prezident demisi přijal a pověřil sestavením vlády jejího předsedu Klementa Gottwalda. Ten ji sestavil, ale z vlády byli 25. února vyřazeni pravicoví politici. Ihned po 25. únoru byly zřízeny kontrolní úřady MNV, ONV a lidové národní výbory (LNV) a dostaly název akční výbory Národní fronty (AV NF).

¹⁴² SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 78–79.

¹⁴³ Tamtéž, s. 80–81.

V obci Dobřejovice byl zřízen akční výbor, jehož předsedou se stal František Vlášek, rolník z čp. 26. V dobřejovickém MNV zatím nastalo málo změn. Po ustavení nové vlády byly vypsané nové volby a strany Národní fronty se dohodly na jednotné kandidátní listině se čtyřmi stranami (KSČ, ČSSS, LS, ČSSD). V obci bylo celkem 265 voličů, z toho 129 mužů, 136 žen, pro jednotnou kandidátní listinu se odevzdalo 222 lístků, bílých lístků bylo 41. Předsedou MNV se stal opět Josef Kubeš z čp. 18, jiné změny nebyly.

Dne 10. 3. 1948 zemřel za dosud ne zcela vyjasněných okolností Jan Masaryk, v červnu abdikoval Edvard Beneš, novým prezidentem byl zvolen Klement Gottwald. Dne 3. září 1948 zemřel v Sezimově Ústí Edvard Beneš.

Úroda v tomto roce byla velmi dobrá. Urodilo se nadprůměrně obilí a brambor. U MNV byly podle nového nařízení zřízeny vyživovací komise. Zdejší vedl Bohumil Crkva. V celé republice se plnil pětiletý plán a k tomu se muselo zavázat i zemědělství (malí i velcí rolníci). Dodávky obilí přesáhly 100 %. Stav hovězího dobytka činil 277 kusů, vepřového 288 kusů, ovcí 10, koz 57 kusů, slepic 780, husí 27 kusů.

Svaz mládeže obnovil v obci divadelní jeviště a doplnil je osvětlením v hodnotě za více než 20 tisíc Kčs. Odehrálo se sedm divadelních her a z výtěžku se platily opravy jeviště.¹⁴⁴

Dne 1. února 1948 přesídlil řídící učitel Antonín Zhorný do Hrdějovic u Českých Budějovic. Škola se pro nedostatek dětí se stala jednotřídní.

V tomto roce se narodily jen čtyři děti, zemřely tři osoby. Manželství uzavřelo pět párů.

Rok 1949

Od ledna 1949 vstoupilo v platnost krajské zřízení a tím i zřízení nových politických okresů. Dobřejovice se staly poslední obcí patřící k okresu českobudějovickému a kraji České Budějovice.

Ihned po Novém roce se KSČ spojila se sociální demokracií. V březnu 1949 pak byl dosavadní předseda Josef Kubeš z čp. 18 zbaven funkce a po rezignaci celého výboru byl novým předsedou zvolen Josef Dvořák, truhlář z čp. 93. Rovněž předseda akčního výboru František Vlášek byl zbaven funkce a nově byl zvolen Jan Říha.

V tomto roce byly se všemi zemědělci obce podepsány smlouvy o dodávkách obilovin, masa a mléka. Celkové množství mléka k dodání činilo 150 000 litrů. Na konci roku

¹⁴⁴ SOKA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 81–83.

bylo možno konstatovat, že smlouvy byly splněny na 100 % v obilovinách, zatímco brambory dosáhly jen 70 %, protože se neurodily. Dodávky mléka nebyly splněny dostatečně, protože byl nedostatek dojnic.

V době žní přišla výpomoc brigádníků z města, ale špatnou organizací se pomoc mívjala účinkem. Průměrný výmlat z hektaru činil 18 q žita, 22 q pšenice, 20 q ovsa, 19 q ječmene, brambory 100 q.

Na podzim roku 1949 bylo přistoupeno ke zřízení JZD v obci. Dobrovolně do něj vstoupilo 15 občanů. Když se 21. prosince konala valná hromada, mělo družstvo 18 členů. Za předsedu družstva byl zvolen Josef Dvořák. Družstvo bylo vybaveno dvěma traktory, které převzalo od strojního družstva Josefa Měšťana z čp. 1 a Karla Debříčky z čp. 11, a dvěma vlečnými vozy.

Stav jeho dobytka byl 349 kusů hovězího, 300 kusů vepřového, 58 koní, 57 koz, 10 ovcí, 1158 slepic, 131 husí. Obec vlastnila dva plemenné býky, jejichž chovateli byli František Božovský a Josef Kubeš z čp. 18.

Dne 1. září 1949 byla v obci zřízena mateřská školka. Oslavovala se výročí únorového převratu, 9. května, 28. října, VŘSR, narozeniny J. V. Stalina. Svaz mládeže sehrál celkem tři divadelní hry.

Obecní knihovna měla na začátku roku 500 svazků, z nařízení ministerstva osvěty byly vyřazeny spisy Bohumila Zahradníka-Brodského a Karla Maye, celkem 64 svazků. Koupí bylo získáno 53 hodnotných knih, celkem tedy knihovna vlastnila 496 svazků.¹⁴⁵

V obci se narodily jen čtyři děti, konala se jen jedna svatba a zemřelo sedm lidí.

Rok 1950

V roce 1949 byl ustaven přípravný výbor JZD a družstvo vstoupilo v činnost k 1. lednu 1950. Zakládajících členů bylo 18 a do konce roku mělo družstvo 24 členů. Patřilo k družstvům I. typu. Předsedou družstva byl Josef Dvořák.

Vesnice převážně zemědělská měla vždy chudší půdu, proto bylo kolem 50 lidí zaměstnáno v průmyslu v Českých Budějovicích. Jako lesní dělníci pracovali tři malozemědělci. Mimo těchto byli ještě čtyři střední zemědělci přes zimu zaměstnáni v průmyslu.

Podle smluv byly u zemědělců určeny povinné stavy hovězího a vepřového dobytka a podle povinných stavů dojnic byly rozpočítávány a rozepisovány povinné dodávky mléka.

¹⁴⁵ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejevice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejevice, s. 84–87.

Stav dobytka k 31. 12. 1950 byl tento: hovězího 346 kusů, dojnic 177, vepřového 360 kusů, koní 56, koz 62, ovcí 12, slepic 1107 kusů, hus 36. Dne 9. ledna 1950 bylo v obci provedeno třídění dojnic do užitkových skupin 1, 2, 3.

Objevili se škůdci rostlin: mandelinka bramborová – „americký brouk“, 23. června na poli Josefa Kubeše, čp. 18, sesbírali 52 larev tohoto brouka.

Žně započaly 8. července a 31. července už bylo sklizeno. Do konce srpna byly povinné dodávky splněny na 100 %. Nevědomostí úředníků bylo u některých menších zemědělců přebráno obilí přes dávky, ale na zásah MNV bylo obilí vráceno zpět. Některým zemědělcům však nezůstaly ani samozásobitelské dávky a byli odkázáni na volný trh. Výnosy pšenice z 1 ha byly 24 q, žita 22 q, ječmene 16 q, ovsa 10 q. U brambor byla úroda 100 q na hektar.

Podle nového zákona byla v obci provedena reorganizace MNV, který byl rozšířen na 15 osob a byli do něj povoláni i zástupci Svazu mládeže. Rada MNV byla složena z referentů zemědělství Karla Měšťana, finanční referentky Marie Smržové, vyživovacího referenta B. Crkvy, kulturního a zdravotního referenta K. Nováčka. Členové MNV byli: M. Šindelářová, M. Říhová, T. Dvořák, F. Marek, J. Picka, F. a K. Smržové, J. Pleva, J. Marek a F. Dvořák.

Obec měla 360 obyvatel. Národní škola byla opět jednotřídní, s počtem 35 žáků. Veřejná knihovna vlastnila 610 svazků, navštěvovalo ji 47 čtenářů.

Kronikářka neopomněla zaznamenat oslavy Leninových narozenin v dubnu, květnové oslavy osvobození, 28. říjen, VŘSR. Oslavy 1. máje se konaly za účasti obyvatel a členů družstva. Do Českých Budějovic jely ozdobené traktory. Na podzim 1950 se začala zřizovat kanalizace, dokončena měla být v příštím roce.¹⁴⁶

V tomto roce se narodily čtyři děti a zemřeli tři lidé. Uzavřeny byly tři sňatky. Obec podle nového zákona připadla matrikářským obvodem do Chotýčan.

Rok 1951

V tomto roce JZD přešlo na II. typ. Ale hospodářsko-technická úprava (dále jen HTÚ) nebyla provedena pro nedostatek pochopení u zemědělců. Vedení JZD se rozhodlo převzít do svého hospodaření všechny obecní pozemky. Ty byly sceleny a již na podzim se oselo asi 5 hektarů žita a 2 hektary pšenice. Žňové práce začaly až po 20. červenci, 4. srpna se přihnala vichřice s kroupami, bylo zničeno obilí, zvláště ovsy na 50 %, zatímco pšenice v mandlíkách tolik neutrpěla.

¹⁴⁶ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 87–90.

Výnos z 1 hektaru byl v průměru 18 q žita, 24 q pšenice, 16 q ovsa, 18 q ječmene. Řepka sklizená před bouří dala výnos 20 q. Řepu však zničily kroupy.

Dodávky obilí musely být splněny do konce srpna, a proto se mlátilo v čp. 1 (u Josefa Měšťana) a v čp. 11 (u Karla Debříčky) i v noci. Předepsané dávky 571 q žita, 403 q pšenice, 120 q ovsa a 40 q ječmene byly dodány včas, a sice na 104 %. U brambor byla slabší úroda, z předepsaných 1660 q bylo dodáno jen 1500 q.

Mandelinka bramborová na poli Karla Čertíka byla i s ohnisky nákazy zmařena. Na řepce olejce se vyskytl blýskáček, byl odstraněn chemicky Františkem Čertíkem, ale došlo k otrávení včel.

Za všechny občany měl MNV obce dodat 31 550 kg jatečního hovězího masa a 6 420 kg chovného dobytka, vepřového jatečního 10 920 kg, chovného 4 020 kg. Dodávka vajec činila celkem 58 056 kusů, dodávka mléka 155 000 litrů.

Od tohoto roku se v kronice objevují záznamy týkající se zemědělců, kteří neplnili dodávky, protože byly neúměrně vysoké a neustále se zvyšovaly. Dodávka nebyla splněna u zemědělců s výměrou nad 20 ha (čp. 1, 8, 11, 12, 14, 18), ani u menších zemědělců (čp. 2, 26, 34, 45).

Ačkoli se kronikář snaží udržovat obvyklou osnovu zápisu, přece jen musí vkládat a zapisovat události nepříjemné a skličující, představující hrozbu.

Za nedodání předepsané dodávky v roce 1950 dostali někteří zemědělci peněžité pokuty, které byly u případů vybraných k exemplárnímu potrestání změněny v tresty. V důsledku toho byli na nucené práce povoláni Josef Měšťan (čp. 1) na 36 dní, František Dvořák (čp. 8) na pět dní, František Čertík (čp. 14) na devět dní, Jan Brašnička (čp. 12) na 27 dní a Karel Debříčka (čp. 11) na 45 dní.¹⁴⁷

Hostinec U Kašparů byl úředně zavřen, a tak nebylo jeviště. Proto se tento rok divadlo nehrálo. Byla opravena školní budova (střecha, okapy, roury). Veřejná knihovna zvýšila počet knih na 682 svazků. Na oslavy 1. máje vyjeli Dobřejovičtí opět s traktory do Českých Budějovic.

Narodilo se pět dětí a zemřeli tři lidé. Oddány byly čtyři páry.

Rok 1952

Abnormální sucho přispělo k tomu, že rychle dozrálo obilí, ale bylo velice slabé a lehké. Výnos žita byl 18 q na ha, pšenice 20 q na ha, ječmene 15 q, ovsa 16 q na ha, hrách se

¹⁴⁷ SOKA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 90–93.

neurodil. Tato neúroda měla vliv na dodávky. Tím se stalo, že zemědělci z čp. 1 a 11, Josef Měšťan a Karel Debříčka, dva hospodáři s největší výměrou, nemohli splnit všechny předepsané dodávky, především žita. Místo tohoto obilí museli i jiní zemědělci použít náhrady, a sice pšenice, protože po nechání téhož osiva nezbylo některým vůbec žádné. Brambory, ač slibovaly vysokou úrodu, následkem sucha daly na suchých parcelách velice slabou úrodu, jen 60 až 70 q na hektar. Dodávky obilí pro stát byly shodné s rokem 1951, kromě brambor, které byly zvýšeny na 26 vagónů, dodány však byly jen na 70 %. Ostatní dodávky byly splněny na 100 %, avšak za čp. 1 a 11 dodávky dorovnali malí a střední zemědělci.

Dodávky masa, vajec a mléka byly proti roku 1951 zvýšeny a činily u hovězího dobytka 28 801 kg, u vepřového 17 044 kg, vajec 62 140 kusů, mléka 134 100 litrů.

Hovězí bylo splněno na 100 %, vepřové na 96 %, vejce na 102 %, mléko na 90 %. Dodávka vázla hlavně u velkých zemědělců. Navíc vepřový dobytek trpěl obrnou (čp. 31, 33, 34).

MNV byl v červenci reorganizován. Fungoval potom ve složení: Josef Dvořák, Karel Dvořák, Karel Nováček, Václav Voda, J. Picka, F. Smrž, K. Smrž, B. Crkva, K. Měšťan, J. Pleva, F. Marek, V. Tupý. Radu MNV tvořili: J. Dvořák, předseda MNV, náměstek a zemědělský referent V. Voda, vyživovací referent B. Crkva, kulturní referent K. Nováček.

Dne 4. srpna 1952 bylo v obci řízení o hospodářsko-technické úpravě (HTÚ). Jelikož bylo kladné, byly rozorány meze a pozemky byly zařazeny do sedmi honů. 10 % půdy ze soukromého vlastnictví si vzalo JZD, takže mělo 67 ha půdy.

Při valné hromadě vystoupilo několik členů z JZD: Jan Dvořák, Josef Měšťan (čp. 39), Václav Průša, Josef Smrž, Magdaléna Dvořáková, V. Souček, Fr. Smrž, K. Smrž, J. Picka. Přes toto oslabení družstvo pracovalo a na podzim 1952 se stalo družstvem III. typu.

Pro neplnění dodávek byl trestán Karel Debříčka z čp. 11 a 10. prosince 1952 nakonec vzat do vazby v Českých Budějovicích.

Od 1. září 1952 byla dočasně uzavřena škola, protože pro stálou docházku se zavázali jen rodiče čtyř žáků. Nařízením úřadů knihovna vyřadila 288 nevhodných knih, ale stav byl doplněn novými, takže počet knih klesl jen o 16 proti roku 1951.

Narodily se tři děti, zemřeli tři lidé, konaly se dvě svatby.¹⁴⁸

¹⁴⁸ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 93–95.

Rok 1953

Místní národní výbor pracoval ve stejném složení jako v předcházejícím roce. Jak již bylo uvedeno, předcházejícího roku byl vzat do vazby Karel Debříčka. Dne 26. ledna 1953¹⁴⁹ byl odsouzen na dva roky do vězení. O tom, že byl do vazby vzat také Josef Měšťan z čp. 1., kronika mlčí, ale zmiňuje se o soudním procesu. Dne 7. března 1953¹⁵⁰ byl Lidovým soudem v Českých Budějovicích souzen Josef Měšťan z čp. 1.

Majetek obou byl prohlášen za majetek státu a ten jej dne 29. března 1953 předal do držení MNV. Rodina Debříčkových byla tentýž den 29. 3. 1953 vystěhována do okresu Králův Dvůr a dne 15. května téhož roku byla vystěhována rodina Měšťanových do tehdejšího okresu Velké Meziříčí, později okres Žďár nad Sázavou.

MNV předalo veškerý majetek Debříčkových i Měšťanových do bezplatného nájmu družstvu. Družstvo pak svedlo dobytek do společného ustájení dne 20. května 1953, a sice dojnice a vepře do čp. 1 a mladý dobytek do čp. 11. Nutno dodat, že těmito událostmi byl zlomen odpor ostatních rolníků s většími a středními výměrami, kteří dosud do družstva nevstoupili.

JZD si hned na jaře postavilo drůbežárnu pro společný chov slepic. Obilí dobře sypalo, dodávky byly tedy splněny. U některých zemědělců bylo při HTÚ napočítáno mnohem více půdy, než ve skutečnosti měli, rozdíl u některých činil až dva hektary. Dodávky mléka byly u většiny zemědělců 100 %, vajec také 100 %. Následkem toho si většina zemědělců mohla pro svoji potřebu porazit i vepře. Jelikož v okolních obcích se vyskytla slintavka a kulhavka, byl některý dobytek očkovan, avšak na účet chovatelů. Přes ochranné očkování se vyskytla obrna vepřů v čp. 54, 52, 60, 46, 8 a 19. Včelstvo v č. 80 dostalo nakažlivou hnilobu plodů a šest včelstev muselo být zničeno.

Dne 5. března 1953 zemřel J. V. Stalin, 14. března 1953 K. Gottwald. Dne 21. března 1953 byl zvolen prezidentem Antonín Zápotocký, ministerským předsedou se stal Viliam Široký.

Byl vydán nový školský zákon. Na škole v Dobřejovicích se sešlo 31 žáků. Veřejná knihovna byla doplněna politickými spisy a spisy o socialistické výrobě.

¹⁴⁹ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice. V kronice je na tomto místě (s. 95) uveden chybný rok pro konání soudu, a sice 1954 místo 1953, jak dokazují soudní spisy. Zdá se, že zápis byl proveden později a došlo k omylu.

¹⁵⁰ Také v tomto případě je rok konání soudního procesu chybný. Opět se jednalo o rok 1953 podle rozsudku, č. j. 1T 23/53, srov. dále v kapitole o soudním procesu Josefa Měšťana.

Narodilo se jedno dítě, zemřeli čtyři lidé. V kronice se objevila poznámka, že tento rok by měl být pro Dobřejovice výstrahou, neboť za několik desítek let by obec mohla vymřít.¹⁵¹

Těmito záznamy kronika končí, dále ji s největší pravděpodobností nikdo nevedl.

3.3 Osudy Josefa Měšťana a jeho rodiny ze vzpomínek jeho syna

K zachycení osudů rodiny Josefa Měšťana, narozeného 26. 3. 1906, jsem mohl ještě využít vzpomínek jeho syna, také Josefa Měšťana, narozeného 10. 4. roku 1934, a dosud nezpracovaných soudních spisů uložených v Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Abych přiblížil rodinné poměry, využívám zprostředkovaně i vzpomínek svého dědečka, Jana Měšťana, mladšího bratra rolníka Josefa Měšťana, kterého jsem už neměl možnost osobně poznat. Největší měrou však využívám ústní výpovědi syna Josefa Měšťana.

3.3.1 Rodinné poměry

Rolník Josef Měšťan obýval statek čp. 1 zděděný po dědovi z matčiny strany Josefu Kubešovi. Protože jediný syn sedláka Kubeše v mladém věku zemřel a zůstaly jen dcery, přišel na statek jako hospodář Jan Měšťan, který se oženil s nejstarší Kubešovou dcerou Marií. Měli spolu tři děti: Josefa narozeného 1906, Jana narozeného 1907 a Marii narozenou 1909. Jan Měšťan byl pracovitý, svědomitý a uvážlivý hospodář. Na počátku 20. století důkladně přestavěl a rozšířil obytné i hospodářské stavení, avšak v roce 1912 ještě v mladém věku umírá a jeho žena zůstává na hospodaření se třemi dětmi sama. Již se znovu neprovdala a statek později předala nejstaršímu synu Josefu Měšťanovi, když se oženil a začal hospodařit samostatně.

Můj pamětník, syn rolníka Josefa Měšťana, vzpomíná na rodinné poměry a hospodaření svých rodičů na převzatém statku takto:

Rodiče Josef a Kateřina Měšťanovi začali společně hospodařit po svatbě v roce 1931. Rozlehlé stavení stojící na kraji obce při cestě směrem k Nové myslivně u Hluboké nad Vltavou mělo rozměry 9 x 30 m (šířka x délka). Obytnou část tvořily tři pokoje, z nichž jeden sloužil rodičům. Josef a Kateřina měli dvě děti, dceru Marii narozenou 1932 a syna Josefa, mého pamětníka, narozeného 1934. Na rozdíl od řady jiných venkovských domácností disponovala domácnost Josefa Měšťana již od počátku 40. let i koupelnou s možností ohřevu

¹⁵¹ SOKA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 96–98.

vody, což se na venkově začalo prosazovat ve větším měřítku až v 50. a 60. letech 20. století. Koupelna oddělovala hospodářskou část od obytné části domu.

Ke statku patřilo 29 hektarů polí a luk a k tomu náleželo ještě 14 hektarů lesů. Živý inventář zahrnoval v roce 1953 těsně před konfiskací 33 kusů hovězího dobytka (z toho 10 dojnic), čtyři tažné koně se stejným počtem hříbat, čtyři prasnice s 25 selaty. Josef Měšťan choval pro obec také dva plemenné býky a kance. Slepíc bylo 75 kusů a k tomu blíže nespecifikované nižší počty kachen, perliček, hus a krůt. V idylických dobách dětství mého pamětníka se po dvoře i na střeše stavení procházeli pávi a rozestírali své krásné pérové ozdoby. Do práce se v rodině Měšťanových vstávalo už ve 3 hodiny ráno. Josef Měšťan kosil krmivo pro hovězí dobytek i koně a vykonával polní práce za použití částečné mechanizace. Mechanizace na statku se zaváděla postupně, rodina si pořídila velkou mlátičku na obilí, řezačku a od roku 1946 i traktor. Do té doby Josef Měšťan oral pole pouze s koňmi. Zemědělské stroje, které rodina vlastnila, byly lišta na sečení, pluh, vlek za traktor, samovaz, mlátička a řezačka. Josefova manželka Kateřina pracovala na poli s ním a měla na starosti krmení prasat. Oba se společně starali o dobytek. Babička pečovala o drůbež a vařila. Sestra Marie opatrovala krávy, s nimiž jí pomáhal otec. Můj pamětník měl už jako hoch na starosti koně, kterým každodenně předtím, než odešel do školy, zajistil píci. Kvůli tomu vstával denně v 5 hodin ráno. Na pomoc při práci na pozemcích statku otec zaměstnával chasu. Ve 30. letech to byla pouze děvečka Žofie a jako chasník tam pracoval jeden Němec, který byl po skončení války vystěhován. Nahradil jej František Panoš, a to až do doby, kdy bylo zaměstnávání námezdních pracovních sil na pozemcích soukromníků znemožněno.

Po třech letech obecné základní školy přímo v Dobřejovicích nastoupil Josef Měšťan do měšťanské školy v Hluboké nad Vltavou, vzdálené od místa bydliště 5 kilometrů. Docházel tam pěšky. Výuka probíhala v němčině, ale do 9. třídy už nenastoupil. Dostal se do čtyřleté rolnické školy v Českých Budějovicích, protože otec přirozeně počítal s tím, že po něm jednou převezme celý statek. Otec sám navštěvoval v mládí rolnickou školu stejného zaměření v Táboře. Jeho syn však nebyl s úrovní výuky v českobudějovické rolnické škole příliš spokojen.

Stavení Měšťanových stojící při vjezdu do vesnice bylo na konci války často využíváno k ubytování pohybujících se oddílů vojsk i prchajících civilistů. V roce 1945 tam krátce pobývali vojáci Rudé armády, než je přesunuli do nedalekého lesa Kánín, kde si

postavili sruby a čekali na příkazy k odchodu zpět do své země až do pozdního podzimu téhož roku.

3.3.2 Události po roce 1948

Na události po roce 1948 vzpomíná syn Josefa Měšťana takto: Rolníci museli plnit dodávky mléka, vajec a hlavně obilí a ty se neustále zvyšovaly. Zákaz zaměstnávat námezdnou pracovní sílu vedl k tomu, že veškerou práci na rozlehlých pozemcích muselo zastat pět osob. Otec s matkou, syn, dcera a babička. To samozřejmě přispívalo svou měrou k neplnění stanovených dodávek.

V roce 1949 dostal Josef Měšťan za úkol zasít řepku. Semeno však obdržel se zpožděním, a protože už měl vše oseto, musel semeno řepky zasít do půdy, v níž byl už zasetý jetel, který musel zaorat. Přidělená semena lnu špatně vzešla, len se neurodil, protože vyžadoval rozoranou a následně udusanou půdu. Výnos byl malý, a proto se mu povinné dodávky nepodařilo splnit.

Na podzim 1949 vznikl přípravný výbor Jednotného zemědělského družstva a organizace vstoupila v činnost k 1. lednu 1950. Po založení Jednotného zemědělského družstva (dále jen JZD) musel Josef Měšťan odevzdat z každého páru po jednom koni a také traktor Škoda 30 zakoupený v roce 1946.¹⁵² Obojí se dělo pod dohledem členů nově vzniklého družstva. Dále musel družstvu odevzdat i dvě dojnice. Náhradní jalovice, které podle slov pamětníka neměly ani dva metrické centy váhy a sotva stály na nohou, špatně dojily, a tak začal rolník Josef Měšťan mít problémy i s povinnými dodávkami mléka. Slíbené peníze za ustájení družstevního dobytka ve stájích statku Měšťanových kvůli neplnění dodávek také nedorazily. Když si chtěl Josef Měšťan v sousedních vsích koupit vlastní krávy, aby mohl dodávky mléka plnit, nebyl mu vydán pas pro převoz dobytka.

Podle vzpomínek jeho syna vstoupili do družstva jen chalupníci (kravičkáři), dostali k obdělávání 100 hektarů volné obecní půdy, dále dostávali šrot, aby mohli krmit dobytek, ale měli dluhy. Přesto se od plánů přeměny JZD z jednoho typu do dalšího neustoupilo. Měšťanovi měli úředně nařízený výmlat s kontrolou. Ve dne mlátili členové JZD, následně v noci mlátili Měšťanovi. Mláčení měl na starosti Josef Měšťan mladší a často mu pomáhali

¹⁵² Dopis Okresní družstevní rady v Č. Budějovicích ze dne 5. 4. 1950 o výkupní ceně strojů převzatých do JZD podle pokynů vydaných ministerstvem zemědělství dne 23. 4. 1949, č. j. 64 698/ 1949/VII/12. Kromě traktoru byly ještě převedeny samovazač, radlice a travní lišta. Materiály z osobního vlastnictví syna odsouzeného Josefa Měšťana.

jeho příbuzní z rodiny Božovských. Nedostatky v plnění dodávek mléka, pšenice a žita, byly vždy dorovnány například dodáním většího množství tehdy žádané řepky olejné. Později byly Josefu Měšťanovi u soudu údajně předloženy smlouvy, ve kterých se zavazoval k dodávkám v takové výši, na kterou by nikdy dobrovolně nepřistoupil. Domníval se, že jeho podpis byl převzat z jiných smluv a zfalšován. Nejhorší situace byla na Měšťanovic statku v letech 1952 a 1953, kdy jim bylo z příčin nesplněných dodávek zakázáno porážet vlastní dobytek, takže se podle slov pamětníka roky nezabíjelo. Pro hnojiva (síran draselný) jezdil Josef Měšťan do obchodu ve Vrátně u Českých Budějovic. Hnojiva byla velmi drahá a mohl jich nakoupit jen takové množství, které na ošetření všech ploch jeho polí nepostačovalo, a tak bylo stále těžší dostat se z bludného kruhu nesplněných dodávek, kterých bylo podle tvrzení jeho syna nakonec více jak deset, právě v letech 1952–1953. Úřady navíc přestaly uznávat takzvané „dodávky náhradní“, kdy Josef Měšťan mohl nahradit plodinu, která se mu neurodila v potřebném množství, jinou, například řepkou olejkou, která byla velmi žádaná a které sklídl vždy dostatek.

Neplničů dodávek bylo více, a jak uvádí kronika, byli postihováni náhradními pracemi, ale pozornost úřadů se postupně soustředila zvláště na dva největší vlastníky půdy, a to Josefa Měšťana z čp. 1 a Karla Debříčku z čp. 11. Pro neplnění dodávek byl nejprve exemplárně potrestán Karel Debříčka. Soudu s ním předcházelo vzetí do vyšetřovací vazby v Českých Budějovicích dne 10. prosince 1952. Brzy se dostalo i na Josefa Měšťana, který poté, co podesáté nesplnil dodávky předepsaného množství zemědělských produktů, musel také odejít do vyšetřovací vazby, která mu byla nařízena úřední obsílkou. Odjel tedy do Českých Budějovic, kde se sám přihlásil.

Již 27. ledna 1953 byl v Dobřejovicích ve statku Josefa Měšťana, čp. 1, s jeho manželkou Kateřinou sepsán protokol obsahující soupis zabaveného a zajištěného majetku. Soupisu se zúčastnili zástupci Jednotného národního výboru v Českých Budějovicích (dále JNV), funkcionáři MNV v Dobřejovicích a soudní znalec. Nejprve byly do zápisu uvedeny osobní svršky Josefa Měšťana, od oblečení po kapesní hodinky, celkem 15 položek. Následoval soupis polí, luk a lesů s uvedením jejich výměr, obytných a hospodářských budov, živého inventáře (koní, krav dojníc, mladého dobytka ve stáří od jednoho roku do tří let, vepřového bravu, drůbeže). Nejobsáhlejší část protokolu (s. 4–6) tvoří soupis mrtvého inventáře, tj. strojů, vozů, hospodářského náčiní a nářadí a také zásob sena, slámy, ovsu a ječmene na krmení, pšenice na osev, žita (odvezeno do hospodářského družstva) a brambor

na sázení. Jako poslední následuje soupis stavebního materiálu (dřeva a tašek na opravu střech) a palivového dřeva.¹⁵³

Dne 7. března 1953 byl pak Josef Měšťan souzen Lidovým soudem v Českých Budějovicích. Majetek obou neplničů byl prohlášen za majetek státu a ten jej dne 29. března 1953 předal do držení MNV v Dobřejovicích. Rodina Debříčkových byla 29. března 1953 vystěhována do okresu Králův Dvůr a dne 15. května 1953 obdržela příkaz k vystěhování také rodina Měšťanových, a to do okresu Velké Meziříčí (později okres Žďár).

Lhůta na vystěhování byla pouhých 14 dnů. To samozřejmě nestačilo ke sbalení veškerého majetku rodiny. Bezmoci stěhovaných využili někteří ze sousedů Josefa Měšťana, kteří si odvedli část dobytka pro svoji potřebu. Stěhování rodiny v té době již vězněného Josefa Měšťana probíhalo na nákladních autech. Vedoucí stěhování byl podle přímého svědectví opilý již od jeho počátku. Stará matka, babička pamětníka, musela zůstat v obci u dcery, neboť neměla sílu na přestěhování do neznámého místa. Stala se z ní zlomená žena, která neměla nikde skutečný domov.

Místem, kam rodinu bez otce přestěhovali, byla osada Bobrůvka s poštou v Bobrové v dnešním okrese Žďár nad Sázavou. Rodině přidělili k obývání statek, který byl jedním zemědělcem darován místnímu JZD. Stavení bylo velmi nehostinné. V přízemí byla kuchyně 4 x 4 metry, pokoj 3,5 m a v patře ještě jeden pokoj, který byl ale příliš studený pro celoroční pobyt. Statek Měšťanových v Dobřejovicích dal MNV do bezplatného nájmu JZD. Společné ustájení dojníc a vepřů bylo v čp. 1 uskutečněno 20. května 1953. Zdejší prostory, které JZD užívalo jako prostory k ustájení dojníc a vepřů, byly již užívány po desítky let. To vedlo k značné devastaci objektů. Rozšiřovány byly jen chovné prostory pro prasata, zatímco obytné části stavení chátraly. Do statku Debříčkových, čp. 11, ustájilo družstvo mladý dobytek.

Otec Josef Měšťan byl podle slov svého syna po odsouzení poslán do vězení na pražském Pankráci. Zde potkal i jednoho z mužů spoluzodpovědných za jeho uvěznění, ředitele českobudějovické mlékárny, který si zde odpykával trest za hospodářskou kriminalitu. Patřil totiž k těm, kteří označili Josefa Měšťana za úmyslného neplniče dodávek. Po setkání v pankrácké věznici bývalý ředitel velmi naléhavě žádal strážce o to, aby mohl obývat jinou celu, a bylo mu vyhověno.

¹⁵³ Protokol o sepsání majetku Josefa Měšťana, rolníka v Dobřejovicích, čp. 1, s. 1–6. Materiály z osobního vlastnictví jeho syna.

Z vězení Na Pankráci v Praze byl Josef Měšťan přemístěn do nechvalně známého Jáchymova, kde pracoval s geology hledajícími uranové žíly. Manuálně se nejednalo o obtížnou práci, ale prostředí, ve kterém se pracovalo, bylo nebezpečné kvůli možným úrazům a svou povahou nezdravé. Podzemí mělo až pět pater a uranové žíly se tam vyhledávaly pomocí dozimetřů a geologických kladívek. Vždy se chodilo ve skupinách. V pramenech léčivé podzemní vody se pracovníci i koupali, voda odtud šla až do Karlových Varů. Přestože byl Josef Měšťan po celou dobu vězněn v Jáchymově, návštěvy se odbyvaly ve věznici v Ostrově nad Ohří u Karlových Varů. To byla dlouhá dřevěná bouda s okny, u nichž se návštěva vězně uskutečnila. Návštěvy byly povoleny dvakrát ročně a mohly trvat maximálně 10 minut. Cílem takového nařízení bylo patrně pouze jediné: odradit co nejvíce rodinné příslušníky, cestující za svými blízkými na návštěvu často až několik dní. Z důvodu takto omezeného časového limitu si návštěva musela připravit své otázky předem, přičemž po celý jejich rozhovor byla vždy přítomna stráž. Strava ve věznici byla značně nekvalitní, což spolu s vlastnostmi pracovního prostředí přispělo ke zhoršení nepříliš dobrého zdravotního stavu Josefa Měšťana. Ten byl po čtyřech letech ze zdravotních důvodů propuštěn na revers domů. Z vězení se tedy v roce 1957 vrátil s podlomeným zdravím. Nejvíce se ozývaly žaludeční potíže. Lékaři se nejdříve domnívali, že nevolnost je následkem žaludečních vředů, ale později byla Josefu Měšťanovi diagnostikována rakovina žaludku. Rakovina byla příčinou úmrtí i jeho manželky Kateřiny v únoru 1962, tedy rok před manželovou smrtí. Josef Měšťan si přál zemřít doma a lékaři mu to umožnili. Syn se o něj osm dní staral, otec zemřel 24. června 1963. Poslední den života se mu zdánlivě ulevilo, ale lékař, který ho navštívil, řekl synovi, že konec se blíží neodvratně. Přesto, že Josef Měšťan patřil k farnosti Hosín, byl pohřben stejně jako jeho manželka v Ševětíně, kde měli příbuzné.

Syn Josef Měšťan už před procesem s otcem a před vystěhováním celé rodiny na Českomoravskou vysočinu pracoval půl roku v tuhových dolech na Šumavě, přestože měl na výběr ze dvou zaměstnání: buď práci soustružníka v továrně ve Velešíně, nebo práci horníka v ostravských uhelných dolech. Zvolil si práci ve velešínské továrně, protože mohl dojíždět domů a pomáhat rodině, ale brzo byl přeřazen právě do tuhových dolů na Šumavě. V zemědělství totiž pracovat nesměl. Do výkonu povinné vojenské služby nastoupil jako příslušník PTP (Pomocných technických praporů), její výkon tedy spočíval převážně v manuální práci. Byla to stavební četa. Pracovali tvrdě, ale dostávali slušné jídlo. Splnění povinné vojenské služby dosáhl ještě před propuštěním svého otce z vězení do určeného bydliště v Bobrůvce. Josefova sestra Marie se tam provdala za místního zemědělce Eduarda

Sýkoru a přestěhovala se k jeho rodině. Mladý Josef potřeboval po návratu z vojenské služby nutně práci. Nejprve pracoval rok jako dřevorubec v lese. Zajímal se o místo v Dolní Rožince u obce Moravec, kde se těžil uran. Na druhý pokus byl na místo přijat. Měl pracovat jako lamač, ale uchýtil se jako obsluha důlního vláčku, s nímž asi v kilometrové hloubce pod zemí rozvážel vše, co potřebovali lamači horniny. Takto pracoval čtyři a půl roku na třisměnný provoz. Z Bobrůvky dojížděl do tohoto zaměstnání autobusem nebo na motocyklu. Dne 20. října 1962 se oženil s Helenou Jarošovou z Bobrůvky, takže přišel do stavení k Jarošovům. Oba sourozenci, Josef i Marie, tak opustili stavení, do kterého je v roce 1953 vystěhovali. Soužití s obyvateli Bobrůvky zpočátku nebylo lehké, ale po překonání nedůvěry k rodině se vztahy zlepšily. Dne 8. 12. 1963 se mladým manželům narodil syn Josef, příslušník třetí generace, kterému můj pamětník později v dospělosti pomohl s postavením nového domu u statku Jarošových.

V Bobrůvce se ovšem manželé necítili dobře, zvláště Josef, a chtěli proto někam do jižních Čech. Přítel z Dobřejovic, Josef Božovský, ředitel Státního statku Rožnov, sehnal Josefovi místo ve Státním statku Kněžské Dvory, kam přišli v květnu 1964. Dostali ve statku i byt. Josef Měšťan složil řidičské zkoušky a měl oprávnění řídit traktor. Obdělával s ním pozemky státního statku a jeho manželka Helena pracovala jako krmička krav. Josef Měšťan tam také přezkušoval praktikanty ze střední zemědělské školy. U části z nich pozoroval značný nezáměr a nechuť k práci v zemědělské výrobě. Někteří neznali ani základní látku o sklizni a setbě. Stejně tak neunesli padesátikilové pytle se zrnem. V té době se manželům narodily ještě dvě dcery, Helena a Ivanka. V roce 1970 dostali nabídku předsedy JZD Dukla Hosín, kam patřily i Dobřejovice, aby se vrátili zpět na statek do Dobřejovic a pracovali v tamním družstvu, ale nabídku nepřijali. V Kněžských Dvorech manželé žili a pracovali až do roku 1977. V roce 1977 se rodina odstěhovala do Mirošova, kde také oba pracovali na státním statku. Později žili opět v Bobrůvce a až do odchodu na odpočinek pracovali na státním statku.

V červenci 1963, měsíc po smrti otce Josefa Měšťana, vyhořelo výměňčí stavení Měšťanových v Dobřejovicích, bylo zbouráno a na části pozemku postavilo JZD vepřín. Mnohem později pak na ploše po vyhořelém stavení postavili dva domky – okály, pro zaměstnance JZD. Tyto domky dostali oba sourozenci v rámci restitucí v 90. letech 20. století jako náhradní bydlení, protože obytná část bývalého statku se stala neobyvatelnou. Vyřizování restitucí se protahovalo, k tomu přibýly zdravotní problémy v rodině. Kromě

nevelké peněžité částky jako odškodného za ušlý výdělek otce Josefa Měšťana a zmíněných domků, dostali zpět některé pozemky a lesy.

Teprve v roce 2004 se můj pamětník, Josef Měšťan, do jednoho z domků přistěhoval a žije v něm s rodinou své dcery Ivany. Josefova manželka Helena onemocněla a po dlouhé těžké nemoci zemřela. Josef ji svědomitě ošetřoval až od jejího skonu. Do druhé bytové jednotky se měla stěhovat Josefova sestra Marie, která však také zemřela. Oba její synové zůstali v Bobruvce stejně jako syn Josefa Měšťana a jeho druhá dcera. Josef Měšťan je po operaci kyčlí a opravovat ani hospodařit už nemůže, proto hlavní stavení, které za léta provozu bez oprav bylo příliš zdevastované, prodal. Nový majitel budovu renovoval, začal chovat koně, ale zadlužil se a spáchal sebevraždu. Stavení čeká na svůj další osud.

3.4. Osudy Josefa Měšťana na základě spisových materiálů

Vraťme se ještě jednou k osudu Josefa Měšťana, rolníka z Dobřejovic, a to na základě soudních spisů. Odpovídají tehdejšímu způsobu myšlení a jsou svědectvím necitlivého přístupu k zemědělcům, kteří byli nuceni v krátké době změnit své myšlení a odpoutat se od staletými zažitých tradic, rozloučit se s koňmi, kteří byli nahrazeni moderním strojovým parkem. Bylo pro ně obtížné vyrovnat se rychle se všemi proměnami. Přísná poválečná zemědělská politika, vykonávaná nekompromisními úředníky, nepřipustila, že v hospodaření je úroda často ovlivněna vrtkavým počasím, že nelze „poručit slunci, větru, dešti“, že situace se může ze dne na den změnit a že ani v živočišné výrobě nejsou hospodáři pokaždé pánem situace.

Spisový materiál ze Státního okresního archivu v Českých Budějovicích¹⁵⁴ poskytuje dosti podrobné informace o podání trestního oznámení, obvinění, průběhu soudního řízení, o stanovení trestu, o zoufalých pokusech rodiny získat pro otce milost a prominutí trestu, nebo alespoň jeho zkrácení. Neposkytuje však žádné informace o těžkých chvílích, jež prožívala opuštěná a vystěhovaná rodina s cejchem nepřátel mladé lidovědemokratické republiky. Obviněný, odsouzený a po výkonu trestu se navrátivší Josef Měšťan starší ani svým nejbližším nevyprávěl o pobytu ve vězení, nezanechal žádnou písemnou výpověď. Ze spisů se dovídáme, že se snažil při soudním procesu své nedodávky vysvětlit a ospravedlnit se, avšak tato jeho snaha byla celkem marná. Ze spisů však také vyplývá, že nikoho nejmenoval, neobvinil, nepřipomněl, že do družstva nechtěl vstoupit mimo jiné také proto, že ho o to

¹⁵⁴ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T.

žádali ostatní sedláci s menšími výměrami než on, protože se domnívali, že pokud on a druhý sedlák s vyšší výměrou, Karel Debříčka, nevstoupí do družstva, nebudou muset vstupovat ani oni. Exemplární potrestání obou sedláků jako nepřátel a škůdců socializace zemědělství pak vedlo k zastrašení ostatních a k jejich hromadnému vstupu do JZD, takže svůj účel splnilo. Druhou věcí pak byl další vývoj družstva a jeho hospodaření s podporou státu. Ten však již Josef Měšťan spoluprožívat nemohl, protože domů se vrátit nesměl, po návratu z vězení pracoval jinde a na začátku šedesátých let umírá. Osiřelým dětem, které se s novým, nuceně přiděleným prostředím přece jen sžily, pak zůstaly jen smutné vzpomínky na těžké období života, jež negativně ovlivnilo jejich mládí. Jejich děti jako třetí generace si už zvykly na prostředí, v němž vyrostly, a neměly zájem o to, aby se po létech vracely do původního bydliště svých prarodičů a rodičů.

3.4.1 Archivní spis vztahující se k soudnímu procesu Josefa Měšťana

Archivní materiál obsahuje rozsudek pod jednacím číslem 1T 23/53 v rozsahu pěti strojopisem psaných stran.¹⁵⁵

Lidový soud v Českých Budějovicích označil Josefa Měšťana dne 7. 3. 1953 jako vinného. Hlavním jeho proviněním bylo neplnění dodávkových povinností produktů rostlinné i živočišné výroby od roku 1950 do roku 1952. Dále mu bylo přičteno, že se nestaral o řádné obdělávání půdy, neodebíral umělá hnojiva, nedodržel plánované osevní plochy a neprováděl obnovu luk. Slovníkem tehdejších soudců byl označen za „vesnického boháče, kulaka“. Tím vším „*porušil povinnosti svého povolání, které obcházel s úmyslem mařit a ztěžovat provádění a plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby*“. Tato jeho činnost byla označena jako sabotáž podle § 85 odst. 1 písm. a) tr. z.

Za to byl odsouzen podle § 85 odst. 1 tr. z. k trestu odnětí svobody na dobu pěti let.¹⁵⁶

Spis podrobně zaznamenává, že v předchozích třech letech nesplnil určené dodávky, a to

a) v roce 1950 nedodal 600 kg žita, 610 kg hovězího masa, 470 kg vepřového masa a 6 630 litrů mléka,

b) v roce 1951 nedodal 894 kg hovězího masa, 1 262 kg vepřového masa, 6 630 litrů mléka,

¹⁵⁵ Tamtéž. Rozsudek lidového soudu ze dne 7. 3. 1953, s. 1–5.

¹⁵⁶ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Rozsudek, s. 1. Srov. příloha této práce, s. 99.

c) v roce 1952 k 30. 11. obviněný nedodal: 835 kg pšenice, 1 163 kg žita, 5 kg jedlých luštěnin, 150 kg krmných luštěnin, 15 023 kg brambor, 385 lněných stonků, 30 kg lněného semene, 1 227 kg hovězího masa, 1 113 kg vepřového masa, 5 790 litrů mléka.

Spis dále uvádí, že ačkoli se k 31. 12. 1952 plnění dlužných zemědělských produktů snížilo, a to na výši 496 kg hovězího masa, 1 073 kg masa vepřového a 3 896 litrů mléka, Josef Měšťan ani tuto nižší kvótu nedodal. Ke zlému se mu přičetlo i to, že v témže roce neodebral 47 kg dusíkatých a 137 kg draselných hnojiv.¹⁵⁷

Z uvedených čísel je zřejmé, že určené dodávky jsou příliš vysoké a celkově budí dojem, že byly nastaveny tak, aby je Josef Měšťan splnit nemohl.

Dále soud podle § 47 tr. z. rozhodl o propadnutí celého jmění mimo věci osobní potřeby, podle § 74 odst. 1, písm. d) tr. z. nařídil zabrání druhé poloviny hospodářství, jež patřilo manželce obviněného, Kateřině Měšťanové. Podle § 43 a 44 tr. z. soud rozhodl o ztrátě čestných občanských práv na dobu tří roků a podle § 53 tr. z. zákaz pobytu v českobudějovickém okrese. Soud také podle § 54 tr. z. nařídil uveřejnění rozsudku a podle § 68 odst. 1, písm. a) tr. z. byl obviněný povinen nahradit náklady trestního řízení zálohované státem, a to v plné výši.¹⁵⁸

Následuje odůvodnění rozsudku, které na čtyřech následujících stranách hustě popsaných strojopisem s jednoduchým řádkováním vypočítává důvody, jež vedly k odsouzení obviněného Josefa Měšťana. Představuje typický doklad účelově vedeného soudního postupu.

Hned v úvodní části je zdůrazněno, že odůvodnění rozsudku vychází z trestního oznámení, dále ze svědeckých výpovědí Václava Vody, Jana Říhy a Josefa Dvořáka, členů družstva v Dobřejovicích, a také z částečného doznání obviněného.¹⁵⁹

Ze zpráv o nedodávkách a z výpovědí svědků pak soud vyvodil skutkovou podstatu pro rozsudek. Informace zde podávané nejsou vždy přesné a v mnohém jsou i zkreslené, zvláště pak prozrazují necitlivý přístup a zobecněný příkrý odsudek. Například je tam tvrzení, že Josef Měšťan byl dříve zvyklý, že většinu prací prováděli čeledínové a děvečky, a proto prý měl svá pole v pořádku. A to přesto, že ho obyvatelé vesnice vídávali denně v pilné práci a usilovně musela pracovat celá rodina, protože na tak velkou výměru pozemků nikdy neměl dostatek pracovních sil. Jako doklad tendenčního dobového slovníku citují: „*Když mu byly po roce 1948 znemožněny všechny cesty vykořisťování, přestal mít zájem na produktivitě svého hospodářství, které vedl tak, aby bylo co nejméně výnosné. Pole*

¹⁵⁷SOKA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Rozsudek, s. 1.

¹⁵⁸Tamtéž, rozsudek, s. 1–2.

¹⁵⁹Tamtéž, odůvodnění rozsudku, s. 2.

nehnožil, ač měl k tomu všechny prostředky, v roce 1948 snížil stav dobytka, aby neměl tak velké dodávky. Různými prostředky, které jsou charakteristické pro vesnického boháče, působil, že nebyly od roku 1950 splněny dodávky rostlinné a živočišné výroby. Úmyslným neplněním dodávkových povinností ochudil naše pracující o produkty, které tvoří podstatnou součást jejich výživy.“¹⁶⁰

Když se Josef Měšťan snažil uvést věci na pravou míru a vysvětlit příčiny svých nedodávek, bylo vše, co řekl na vysvětlenou, chápáno jako výmluvy, jimiž „se snažil zastříť svůj úmysl a rušit chod plánovaného hospodářství“. Na svou obhajobu uvedl, že v roce 1950 vše splnil až na malé nedodávky v mase a mléce. Hájil se tím, že jeho nedodávky jsou menší, než jak je uvedeno v žalobě a své tvrzení dokazoval výměrem Jednotného národního výboru v Č. Budějovicích (dále jen JNV). Podle něj zůstal dlužen jen 209 kg hovězího masa, 309 kg vepřového masa a 4 426 l mléka. Nic platné mu nebylo ani hájení se, že žito splnil všechno, ani to, že nedodávky byly způsobeny nedostatkem jadrného krmiva, i když jinak měl dost píce, a že jedna dojnice musela být poražena.

Přestože se snažil předloženými stvrzenkami dokázat, že nedodávky z roku 1951 byly v mase a v mléce opět menší, než jak bylo uvedeno v žalobě, nebyly jeho důkazy přijaty. (Místo 1 450 kg hovězího masa to bylo jen 894 kg, místo 1 435 kg vepřového masa jen 1 262 kg a mléka nedodal 8 566 litrů, a ne, jak je uvedeno v žalobě, 11 389 litrů). Nikdo nebral zřetel ani na škody způsobené nepřízní počasí ani na to, že se mu snížil stav dojnic uhynutím dvou krav a vykoupením jedné dojnice pro hospodářské družstvo. Nedodávky v roce 1952 se snažil vyrovnat náhradním plněním: ovsem, ječmenem a jetelovým semenem plnil za žito a pšenici. Snažil se dokázat i další náhradní plnění za nedodané tvrdé obilí plnil dodáním hrachu, lněné semeno dodal zčásti a doplnil ještě náhradním dodáním řepky. Len se neurodil, brambory také ne, takže měl nedostatek krmiva pro vepře i pro hovězí dobytek.

Z toho všeho při pozorném čtení vyplývá, že i v roce 1952 se snažil nedodávky ve vepřovém a hovězím mase a v mléce snižovat, ale při jejich nastavené zničující výši, bylo prakticky nemožné snížit je natolik, aby byl v limitu. Snížení nedodávek dokazoval opět předloženými stvrzenkami. Na předložený výměr JNV, v němž bylo uvedeno, že jeho nedodávky v tomto roce skutečně byly nižší, než bylo v trestním oznámení podáno, soud nebral zřetel, neboť z výpisů MNV o plnění a z výpovědi svědka Josefa Dvořáka, který vykonával funkci předsedy MNV v Dobřejovicích, byly nedodávky zjištěny v té výši, jak uváděla žaloba. V žalobě byla vždy uvedena vyšší čísla. Zdůvodnění, že v letních měsících

¹⁶⁰ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozsudku, s. 2.

měl většinu dojníc vysokobřezích, a proto nemohl dodávat tolik mléka jako ke konci roku, také nebylo vzato v potaz. I když podle předložených dokladů byly např. nedodávky za rok 1951 v živočišné výrobě také nižší, než jak uváděla žaloba, byly podle mínění soudu přesto značné.¹⁶¹

V odůvodnění stojí doslova toto: „*Obviněný měl všechny předpoklady, aby měl dost tvrdého obilí, a tak si zajistil dost krmiva pro dobytek, ... kdyby ovšem sám chtěl. Nic mu nepřekáželo, aby doplnil uhynulé dojnice, měl k tomu dost peněz, měl pro ně i dost píce, jak sám přiznává, a pomoci od MNV. Ve spolupráci s bývalým tajemníkem MNV využil globálního plnění obce, které se snažil ve svůj prospěch využít, a tak, i když sám neměl splněnu dodávku v tvrdém obilí, zejména v pšenici a v žitě, chtěl tuto vyzískat odevzdáním přebytků malých zemědělců, kteří je odevzdávali ku prospěchu vesnických boháčů, kteří zůstali své dodávky dlužní. Obviněný však využil této okolnosti ve svůj prospěch ...*“¹⁶²

Jak bylo koncipováno odůvodnění rozsudku ukazuje i další předpoklaté vysvětlení jeho chování. „*Obviněný se úmyslně snažil využít každé příležitosti, jak by vyzískal produkty na úkor státu, aby je pak mohl za nadměrné ceny prodat a křečkovat kulackým způsobem, jak to dělal v době okupace. Skrýval různé produkty, které byl povinen odevzdat, jako řepku, která podléhala totálnímu plnění, hrách, který nedodal ani všechn, jakmile však bylo zahájeno proti němu trestní řízení, otvírá své skryše a dává i takové produkty, které zůstal svým dodávkovým předpisům dlužen, a snaží se jimi plnit jako náhradním plněním, tam, kde jsou jeho nedodávky největší. Tyto dodávky nebyly mu však uznány a započítány, jak soud zjišťuje z výpovědi zemědělského referenta Václava Vody a Jana Říhy. Proto ani soud nemohl vzít k náhradním dodávkám zřetel*“.¹⁶³

Každý další pokus obviněného Josefa Měšřana o ospravedlnění je krok za krokem vyvracen. Nesplnění dodávky brambor bylo také pokládáno za úmyslné. Týž svědek Voda vypověděl, že ostatní zemědělci i JZD měli stejný druh brambor, který obviněný označil za špatný, a přesto měli dobrou úrodu a splnili dodávky. Obviněný prý neměl zájem, aby se brambory urodily, svá pole úmyslně špatně hnojil a obdělával a nevyužil možnosti odebrat z hospodářského družstva umělá hnojiva. Tím prý přímo ukazuje svůj sabotážnický úmysl, „ *který nemůže nijak omluvit a sám si ve své obhajobě odporuje, když tvrdí, že měl dost hnoje,*

¹⁶¹ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšřan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozsudku, s. 3.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž.

*a na druhé straně však se hájí špatnou výnosností svých polí“.*¹⁶⁴

V odůvodnění se opakovaně zdůrazňuje, že obviněný neměl zájem o plnění dodávek, že začal horečně plnit až v době, kdy již tušil postihy. Na základě svědectví mu bylo vytýkáno, že od roku 1948 úmyslně snižoval stav dobytka, aby mohl mít nižší předpisy.¹⁶⁵ Omluvy a pokusy o vysvětlení příčin nedodávky mléka jsou opět brány jako výmluvy. *„Přestože mu dodávka mléka byla v roce 1952 snížena, neměl zájem o plnění, které plnit nechtěl. To plně dokazuje svým horečným „plněním“ v době, kdy již vidí nebezpečí, které mu hrozí za jeho záměrné jednání, kterým chtěl poškozovat naše zásobování.“*¹⁶⁶

Ke zhoršení jeho situace přispělo i další tvrzení, *„že měl na svém statku velké strojní vybavení, které ještě rozšířil, když se svým příbuzným, vesnickým boháčem Debříčkou, též odsouzeným pro neplnění dodávek, založil strojní družstvo, aby mohl si kupovat další stroje, které by sám už nedostal.“*

Znovu a znovu se ve spisech opakuje, že dodávky neplnil úmyslně. Odůvodnění bylo formulováno tak, aby z něj jasně vyplynula vina odsouzeného. Zřetelně to dokazuje tato formulace, kterou cituji v plném znění: *„Ač není náhradní plnění obviněného přiznáváno, dal v této době nejen produkty, které dříve neměl, čímž plně sám dokazuje jejich úmyslné nedodání, ale odevzdal koncem roku 1952 všechna krmiva, z čehož je nutno vidět další kulacký úskok, když vidí, že jeho záměr, jeho trestná činnost ohrožování plnění hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby byla odhalena, předstírá odevzdáním produktů svou snahu a zároveň záměrně snaží se odevzdáním všeho krmiva, které není na něm požadováno a započítáváno, ohrozit živočišnou výrobu.“* Dotvrzující výroky jen dokládají beznadějnost jakéhokoli hájení a vysvětlování: *„Obviněný nerespektoval příkazu lidových orgánů, úmyslně neprovedl obnovu luk, ač byl na to MNV upozorněn, rovněž úmyslně odmítl obdělávat pozemky JZD, ač mu byl doručen výměr MNV, a uposlechl teprve po zakročení JNV.“*¹⁶⁷

Nové shrnutí jen opakuje to, co již bylo podrobněji řečeno: *„Obviněný pak úmyslně odmítal konat práce uložené mu v rámci jeho povolání orgány lidové správy, úmyslně zadržoval produkty a ztěžoval chod svého hospodářství zejména, když nedodržel plánovaný stav dobytka, neodebral umělá hnojiva, jimiž měl zlepšit jakost svých polí, nesplnil dodávku, aby tak úmyslně mařil plnění jednotného hospodářského plánu v úseku rostlinné a živočišné výroby, čímž se dopustil trestného činu sabotáže podle § 85 odst. 1, písm. a) tr. z.“* Jen

¹⁶⁴ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšřan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozsudku, s. 3.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 4.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 3.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 4.

v jednom případě soud na základě předloženého potvrzení obviněného zprostil žaloby týkající se nedodání 1 000 kg slámy, která dodána byla.¹⁶⁸

Než přijde závěrečné odůvodnění a konstatování rozsudku, je vložen odstavec s úvahou o přerodu naší vesnice, v níž drobní a střední rolníci přecházejí na produktivnější formy hospodaření, jež je zbavují dřiny a utiskování. Jejich práce je však stále narušována vesnickými boháči, „kteří sami nejen neplní předepsané dodávkové povinnosti, ale snaží se svými kulackými metodami rušit růst naší pokrokové vesnice a zásobování pracujícího lidu. Různými výmluvami se snaží pak ospravedlnit své trestné jednání, kterým narušují plnění jednotného hospodářského plánu, jak to prováděl i vesnický boháč, obviněný Měšťan“.¹⁶⁹

Přímo absurdně působí další vyjádření: „Když nemohl již vládnouti druhým v obci a jejich vykořisťováním si zajistit svůj prospěch, snaží se rušit chod našeho socialistického hospodářství neplněním dodávek a všech jemu uložených povinností, a tak mařil plnění jednotného plánu, který má zajistit rozvoj našeho lidově demokratického státu a blaho jeho lidu. Tato jeho činnost dosahuje tak vysokého stupně společenské nebezpečnosti, že proto musí být též příkladně potrestán, neboť jeho vina je velká, když úmyslně snaží se rušit rozvoj naší zemědělské výroby. Proto mu byl uložen trest odnětí svobody na dobu pěti let podle § 85 odst. 1 tr. z.“¹⁷⁰

Další odstavec je jen svědectvím, jak bylo možno a priori hodnotit člověka bez přihlídnutí k jeho skutečným vlastnostem, natož k jeho zásluhám, dokladem, jak se posuzovalo šablonovitě, s úmyslem dokázat vinu a potrestat pro výstrahu bez ohledu na následky. Tento odstavec také dosvědčuje, že hlavním proviněním rolníka Josefa Měšťana, označovaného za vesnického boháče, byla neochota vstoupit do založeného družstva, protože jeho příkladu se drželi i ostatní hospodáři s větší výměrou: „Obviněný je typickým případem kulaka, který ruší chod socializace naší vesnice. Své hospodářství o výměře 43 hektarů převzal v roce 1931 od svého otce“ (sic!) – zde je chyba, protože jeho otec zemřel, když J. Měšťanovi bylo šest let. Spis pokračuje: „Zaměstnával vždy tři až čtyři pracovní síly, čeledíni spali ve stáji, služebné v malé komůrce bez kamen. Nikdo se u něho pochopitelně dlouho nedržel.“ Takové poměry byly ovšem do roku 1945 na venkově běžné. Následuje intenzivnější negativní hodnocení patrně na základě výpovědi zmíněných svědků, což ovšem není výslovně uvedeno: „Dokud vládl na svém hospodářství nad vykořisťovanými bezzemky, měl hospodářství v nejlepším stavu. I za okupace dovedl získat laciné pracovní síly, prodával

¹⁶⁸ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozsudku, s. 4.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 4–5.

za šmelinářské ceny své produkty. Každý musel nejprve si produkty odpracovat, rovněž tak, kdo z drobných rolníků potřeboval jeho potah, musel nejprve tento mu odpracovat. Aby ještě mohl rolníky ždímat podvodným způsobem, založil se svým příbuzným strojní družstvo, a tak si za své peníze, kterých dost našmelil, zakoupil traktor a další hospodářské stroje. Toto družstvo úmyslně rozpustil, když se obával, aby nepřišly stroje do JZD, proti němuž silně brojil a snažil se zabránit jeho založení. Stavěl se proti jeho dalšímu rozvoji, ač mu bylo několikrát nabízeno, aby do něj vstoupil. Za okupace byl členem obecního zastupitelstva a po okupaci do roku 1948 členem MNV. Dovedl vždy v této funkci zastávat politiku vesnických boháčů, kterým byly předpisovány mnohem nižší dodávky než malým rolníkům. Všude dával nesouhlas, že dělnická třída se nemůže ujmout moci v našem státě. Staví se proti všemu pokroku na vesnici a je brzdou rozvoje socializace vesnice.“¹⁷¹

Závěrečný dodatek celého odůvodnění: „Tato jeho nepřátelská činnost k lidově demokratickému zřízení, kterou projevil i svým trestným činem, byla mu též přítěžující okolností, jakož i že ohrozil tím i hospodářské zájmy a že činnost páchal po delší dobu. Naopak polehčovalo mu doznání.“

Odůvodnění dalších trestních postihů je formulováno podle jednotlivých paragrafů takto:

Protože obviněný dopustil se úmyslného trestného činu, jímž rušil chod našeho hospodářství, vyslovil soud podle § 47 tr. z. propadnutí celého jmění mimo věci osobní potřeby.

Podle § 74 odst. 1 tr. z. vyslovil též soud zabránění druhé poloviny hospodářství patřící manželce obviněného Kateřině Měšťanové, neboť to vyžaduje obecný zájem.

Protože obviněný svým činem projevil nepřátelství k našemu státu, vyslovil soud podle § 43 tr. z. ztrátu čestných práv občanských uvedených v § 44 odst. 2 tr. z. na tři roky.

Obviněný svým jednáním rušil soužití mezi občany, rušil jejich úsilí o výstavbu socialistické vesnice, proto, aby byl znemožněn jeho další nepřátelský vliv v obci, vyslovil soud podle § 53 tr. z. zákaz pobytu v českobudějovickém okrese.

Aby veřejnost byla informována, zejména pak i všichni nepřátelé naší vesnice, že nelze dále narušovat plynulý chod našeho zásobování a byl jim trest obviněného výstrahou, nařídil soud uveřejnění rozsudku v denním tisku.

Podle § 68 odst. 1 tr. ř. je obviněný povinen hradit náklady trestního řízení zálohované státem, a to v plné výši, neboť byl uznán vinným z trestného činu, za nějž byl i odsouzen.“

¹⁷¹ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozsudku, s. 5.

K tomu bylo připojeno poučení, že proti tomuto rozsudku může podat odvolání do tří dnů od písemného doručení stejnopisu ke krajskému soudu prostřednictvím podepsaného soudu podle § 175 tr. ř.¹⁷²

Následovalo uvedení místa, data a podpis předsedy tehdejšího senátu: V Českých Budějovicích dne 7. 3. 1953.

3.4.2 Archivní spisy vztahující se k odvolání, žádostem o milost, o zmírnění trestu

Odvolací líčení bylo nejprve zmařeno, jak o tom svědčí protokol ze dne 23. 4. 1953, v němž se uvádí, že obviněný nebyl přítomen. Důvodem bylo nedoručení zpátečního lístku od obeslání obviněnému, ačkoli vězeňský útvar již 7. dubna převzal zásilku s obesláním. Proto se odvolací líčení odročilo na 14. května 1953.

V odvolání se Josef Měšťan snaží vysvětlit některá obvinění, za všechny alespoň uvádím, že např. odprodání některých krav v roce 1949 a 1950 podle něj nebylo záměrné, nýbrž šlo o staré kusy. Chtěl si koupit dvě nové mladé krávy, ale nebyly mu k prodeji uvolněny. K dotazu prokurátora, aby vysvětlil nápadnou výši dodávek mléka za poslední dva měsíce roku 1952, uvedl, že za tyto dva měsíce dodal přes 2 000 litrů mléka, a to proto, že krávy byly po otelení.¹⁷³

Odvolání obviněného Josefa Měšťana proti rozsudku Lidového soudu v Českých Budějovicích ze dne 7. 3. 1953, č. j. 1T 23/53-43 ke Krajskému soudu v Českých Budějovicích ze dne 14. května 1953 bylo zamítnuto podle § 197 písm. b) tr. ř., přestože obhájce navrhoval, aby mu bylo vyhověno.

V odůvodnění ze dne 19. 5. 1953 se uvádí, že Josef Měšťan se odvolal na nesprávné zařazení jeho činnosti pod skutkovou podstatu trestného činu sabotáže, protože jeho úmyslem nebylo mařit nebo ztěžovat jednotný hospodářský plán. Hospodářský úpadek jeho hospodářství byl zaviněn nedostatkem pracovních sil a přírodními vlivy, jež vedly k nedostatku krmiva, a tím i k neplnění předepsaných dodávek. Josef Měšťan také uvedl, že se věnoval rostlinné výrobě, která je náročnější a namáhavější, a že by to přece nebyl dělal, kdyby měl úmysl sabotovat. Vzhledem k rodinným poměrům a ke svému věku považoval trest za příliš přísný.¹⁷⁴

¹⁷² SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozsudku, s. 5.

¹⁷³ Protokol o odvolacím řízení, spisová značka 1To 157/53 ze dne 14. 5. 1953, přiložená půlstrana strojopisu.

¹⁷⁴ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozhodnutí o odvolacím řízení ze dne 19. 5. 1953, spisová značka To 157/53 – 58, s. 1. Srov. příloha, s. 101.

Odvolací soud však neshledal jeho odvolání odůvodněným. Hájí se tím, že argumenty obviněného se opakují a že se jimi už podrobně zabýval první soud, který na základě zjištěných skutečností dospěl k závěru, že nedostatečné plnění výrobního úkolu bylo způsobeno úmyslně.

Následuje odstavec, který opakovaně vyslovuje odsudek, který zřejmě platil všeobecně – bez přihlédnutí k individuálním případům. Dovolím si tento odstavec opět citovat: *„Zkušenosti, které získal pracující lid při výstavbě naší vlasti dokazují – a souzený případ netvoří výjimku – , že kulaci využívají všech prostředků k tomu, aby ztěžovali a zpomalovali naši socialistickou výstavbu. Kulaci jsou si dobře vědomi, že citelně mohou škodit na úseku zásobovacím, kde nesplněním výrobního úkolu zvláště na úseku živočišné výroby narušují plynulé a řádné zásobování pracujících.“* Dále se na základě svědectví předsedy MNV Dvořáka znovu opakuje, že obviněný měl dostatek pracovních sil (on, manželka a dvě děti ve věku 20 a 18 let) a že jeho krmná základna byla dostačující.¹⁷⁵ Nedodávky zejména v živočišné výrobě v posledních třech letech byly podle zjištění prvního soudu značné a příčina tkví tedy v osobě obviněného a v jeho nepřátelském poměru k lidovědemokratickému řádu republiky, který mu znemožnil vykořisťovat cizí pracovní síly, jež až do roku 1948 zaměstnával. *„Nepřátelský poměr k tomuto novému společenskému řádu je hlavním motivem jeho trestné činnosti a z něho pocházejícího úmyslu obviněného poškozovat naše hospodářství“*, uvádí se dále.¹⁷⁶ Výčet neplnění pokračuje podobně, jako tomu bylo v rozsudku. Znovu se zde potvrzuje, že jestliže mohl obviněný v posledních dvou měsících roku 1952, kdy dojivost spíše klesá, splnit více mléka než v letních měsících, pak je zřejmé, že během roku, ačkoli mohl dosáhnout vysoké dojivosti, záměrně mléko nedodával. Obviněným uvedená příčina – březivost krav – nemohla podstatně ovlivnit nesplnění výrobního úkolu. V dalším odstavci se popírají důvody obviněného, které vedly k nesplnění dodávky masa. Příčinou jeho nízké produkce obilí i brambor bylo především nedodržení agrotechnických lhůt.¹⁷⁷ Obsahem posledního odstavce strany 2 je pak obsáhlé shrnutí, které se pokusím formulovat takto: uvedené skutečnosti prý dokazují, že splnění výrobního úkolu bylo v moci obviněného a že jako dlouholetý zemědělec měl znát své povinnosti a měl si být vědom toho, že jejich soustavné opomíjení se musí projevit v neplnění hospodářského plánu.

¹⁷⁵ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšřan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozhodnutí o odvolacím řízení, s. 1.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 2. Srov. příloha, s. 102.

¹⁷⁷ Tamtéž.

Pro případ, že by se tak stalo, byl předem srozuměn § 3 odst. 1, písm. b) tr. z. Proto prý první soud právem považuje toto opomenutí za úmyslné jednání.¹⁷⁸

Za zdůraznění stojí odstavec třetí a čtvrtý na třetí straně zmíněného odůvodnění, kde se jen trochu jinými slovy opakuje to, co bylo zapsáno v rozsudku, ale přibývají i nová tvrzení. Hned v první větě čteme: „*Obviněný je typický příslušník vesnické buržoazie. Pokud mohl, vykořisťoval cizí pracovní síly. V okupaci dodávky plnil. Po revoluci vetřel se do národního výboru. Když byl z národního výboru odstraněn, nerespektoval opatření orgánů lidové správy a až na opatření nadřízených orgánů lidové správy se podroboval. O kulacké chamtivosti a chytračení svědčí založení strojního družstva, na jehož jméno si opatřil traktor a samovaz a využil jich k opatrování si levných pracovních sil z řad drobných zemědělců za práci, kterou jim s traktorem provedl, a tím k dalšímu ovlivňování a vykořisťování. O stejném chytračení svědčí skutečnost, jak skryl v globálním plnění celé obce své nedodávky a získal pro sebe újezdního tajemníka, který toto škůdcovské jednání kryl.*“¹⁷⁹

Vyjmenované skutečnosti, přibývající v dalším odstavci, pátém, jen potvrzují nepřátelský poměr Josefa Měšťana k lidovědemokratickému řádu republiky a jeho dřívější postavení v obci. Připomíná se, že byl členem agrární strany, dlouholetým členem zastupitelstva v obci, osobou, která se vetřela do MNV a využívá dosud svého vlivu v obci. Proto je osobou společnosti značně nebezpečnou. Následuje jen potvrzení, že uložený trest odnětí svobody odpovídá jeho účelu uvedenému v § 17 odst. 1 písm. a) tr. z. a jeho snížením, kterého se obviněný domáhá, by byl tento účel, totiž zneškodnit nepřátele pracujícího lidu, zmařen.¹⁸⁰ Pro snížení trestu nebyly tedy shledány důvody ani z hlediska ustanovení § 30 tr. z., neboť ani rodinné poměry obviněného neodůvodňovaly snížení trestu stejně tak jako převaha přitěžujících okolností. Vedlejší tresty byly mu uloženy také právem. V závěrečných dvou odstavcích se krajský soud zaštiťuje paragrafem 53 tr. z. o zákazu pobytu obviněného a jeho rodiny v obci, protože to vyžaduje obecný zájem na klidné práci rolníků při výstavbě socialistické vesnice. Odvolací soud proto podle § 197 písm. b) tr. ř. zamítl odvolání jako bezdůvodné.¹⁸¹

Josef Měšťan nastoupil oficiálně výkon trestu v nápravném zařízení v Ostrově nad Ohří, ve skutečnosti byl přidělen k pracovní jednotce v uranových dolech v Jáchymově.

¹⁷⁸ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Odůvodnění rozhodnutí o odvolacím řízení ze dne 19. 5. 1953, spisová značka To 157/53 – 58, s. 2–3.

¹⁷⁹ Odůvodnění rozhodnutí o odvolacím řízení, s. 3.

¹⁸⁰ Tamtéž, odstavec 5 a 7, s. 3.

¹⁸¹ Tamtéž.

Jeho manželka napsala z nového bydliště v Bobruvce dne 3. srpna 1953 dopis s žádostí o milost. Dopis má razítko 5. září 1953 a číslo jednací 119145/53. V dopise uvádí, že manžel byl odsouzen k pěti letům odnětí svobody za sabotáž, a to podle zásad právní praxe platící v době, kdy se konal soud. Jeho čin byl kvalifikován jako porušení § 85 tr. z. Zřejmě po poradě s právníkem manželka připomíná, že tato praxe se změnila a že totéž právní jednání je nyní charakterizováno jako porušení § 135 tr. z. Poslední amnestie se vztahovala jen na porušení § 135, nikoli k § 85 tr. z. Proto se domnívá, že tím byl Josef Měšťan poškozen, a žádá, aby byl cestou milosti zrovnoprávněn s těmi, kteří zavinili totéž, ale byli postaveni před soud později. V závěru dopisu ještě připojuje, že bude-li její prosbě vyhověno a manžel propuštěn, budou oba pracovat kdekoli „*k rozkvětu naší drahé vlasti.*“¹⁸²

Mezi materiály vyžádanými zřejmě v rámci vyřizování žádosti o milost je i svým obsahem zajímavý dopis předsedy MNV v Dobřejovicích, Josefa Dvořáka, bývalého žalobce a svědka při soudním procesu. Podává v něm zprávu o Josefu Měšťanovi, nyní ve výkonu trestu. Rodinné poměry Josefa Měšťana shledává spořádané, dále uvádí, že „*jeho majetek byl zkonfiskován a jeho rodina pracuje nyní na okresu jihlavském.*“ V závěru je překvapující výrok: „*Jmenovaný se choval vždy (až do poslední doby, kdy byl v Dobřejovicích) vzorně s pověstí výborného hospodáře a dobrého zemědělského pracovníka.*“¹⁸³

Další zprávu o Josefu Měšťanovi odesílalo obvodní oddělení Veřejné bezpečnosti v Chotýčanech dne 1. prosince 1953. Tento úřední dopis má tři razítka: Okresního oddělení VB v Č. Budějovicích s datem 19. 11. 1953, obvodního oddělení VB v Hluboké nad Vltavou s datem 20. 11. 1953 a Lidového soudu v Č. Budějovicích dne 4. 12. 1953. Náčelník obvodního oddělení v něm stručně oznamuje, že Josef Měšťan, který v Dobřejovicích vlastnil zemědělskou usedlost až do března 1953, byl pro soustavné neplnění smluvních dodávek od roku 1950 odsouzen k trestu odnětí svobody a ke konfiskaci majetku. Rodina byla z Dobřejovic přesídlena. A opět následuje charakteristika, která obsahuje sdělení, že Měšťan byl až do odsouzení pro uvedené činy mravně zachovalý, a opakuje se známé tvrzení, že pokud měl námezdní pracovní síly, jeho hospodářství velmi dobře prosperovalo a on sám byl velmi dobrým pracovníkem v zemědělství. Dále citují: „*V důsledku změny státoprávních poměrů v našem státě stal se Měšťan a celá jeho rodina jako vesnický boháč samozřejmě odpůrcem našeho lidově demokratického státu a toto se pak projevilo v plnění dodávek státu.*“ Náčelník také prohlašuje, že k otázce, zda měl trest na J. Měšťana natolik nápravný

¹⁸² SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Dopis Kateřiny Měšťanové s razítkem 5. 9. 1953, Ve spodní části jsou razítka Ministerstva spravedlnosti s datem 6. 10. 1953 a Lidového soudu v Č. Budějovicích 12. 10. 1953.

¹⁸³ Tamtéž, písemná zpráva zaslaná MNV v Dobřejovicích dne 21. 11. 1953. Srov. příloha, s. 103.

účinek, aby se jeho smýšlení změnilo v kladném smyslu, se není možné vyjádřit, „*neboť takové okolnosti nemohou být pro nepřítomnost J. M. zde zjištěny*“. Poslední odstavec končí slovy, „*že nebyly zjištěny takové okolnosti, které by vzhledem k povaze činu a osobě J. Měšťana odůvodňovaly doporučení žádosti jeho manželky o zmírnění nebo prominutí trestu*“.¹⁸⁴

Zprávu o chování vězně zaslal Lidovému soudu v Č. Budějovicích ve věci žádosti o milost Vězeňský ústav v Ostrově u Karlových Varů 14. prosince 1953, razítko lidového soud má datum přijetí 16. 12. 1953. Ve zprávě bylo hodnoceno chování, pracovní morálka, postoj k lidovědemokratickému zřízení, zvláštní okolnosti, poměry na svobodě. Z této zprávy mající podobu vyplněného formuláře se dovídáme, že J. Měšťan je samotářský typ, klidné povahy, že po dobu plnění trestu nebyl kázeňsky ani disciplinárně trestán. Pracoval jako pomocná režijní síla. Jeho pracovní výkon za poslední tři měsíce činil 100%. V následující rubrice je uvedeno: „*na pracovišti jest vcelku snaživý, ale při příchodu do PÚ měl různé výmluvy, že jest nemocen a nemůže pracovat v hlubině*“. Jeho postoj k lidovědemokratickému zřízení byl hodnocen jako stále nejasný s dodatkem, že rád vzpomíná na minulost, jak se měl, když hospodařil jako samostatný rolník, a že vyhledává společnost lidí, kteří byli odsouzeni pro stejný trestný čin. Dále citují: „*Tato společnost se skládá většinou z kulaků. Na svobodě ho očekává manželka a dvě děti, bydliště Horní Bobrůvka (sic!), opravuji jen Bobrůvka, pošta Horní Bobrová. Po propuštění by pracoval u ČSSS v Bobrůvce a bydlel by u rodiny.*“¹⁸⁵

Záležitost se žádostí o milost se vlekla, teprve v lednu 1954 informuje předseda MNV v Dobřejovicích Lidový soud v Č. B. o tom, že záležitost Josefa Měšťana byla projednána na zasedání pléna 15. 1. 1954 a výsledek byl osobně doručen bezpečnostnímu referentu JNV. Ten pak odesílá 29. 1. 1954 lidovému soudu vyjádření, že JNV, referát pro vnitřní věci, se ztotožňuje s návrhem doplněným v dotazníku a doporučuje prominutí trestu cestou milosti. Své vyjádření doplnil sdělením, že „*Josef Měšťan jako vzorný zemědělec může po eventuálním propuštění uplatnit své zkušenosti v oboru zemědělském na státním statku, kde dlí jeho rodina*“. Na zprávě je čísi rukou tužkou přičiněn otazník. Razítko dosvědčuje, že k lidovému soudu vyjádření došlo 30. 1. 1954.¹⁸⁶

Protokol o neveřejném zasedání Lidového soudu dne 10. 2. 1954 obsahuje stručné usnesení, v němž se po přečtení všech zpráv žádost o prominutí trestu cestou milosti Josefa

¹⁸⁴ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Zpráva náčelníka obvodního oddělení VB v Chotýčanech zasláná Lidovému soudu v Č. B. dne 1. 12. 1953.

¹⁸⁵ Zpráva Vězeňského ústavu v Ostrově u Karlových Varů ze dne 14. prosince 1953.

¹⁸⁶ Vyjádření Jednotného národního výboru v Č. B. ve věci podmíněného propuštění z trestu, zn. 269 – III/54. Srov. příloha, s. 104.

Měšťana doporučuje.¹⁸⁷ Předseda senátu pak zaslal Krajskému soudu v Č. Budějovicích zprávu obsahující shrnutí dílčích zpráv ve věci žádosti o milost. Připojuje, že okresní prokurátor nemá námitek proti doporučení žádosti o milost a že vzhledem k vyjádření orgánů lidosprávy i ke stanovisku okresního prokurátora a vzhledem k dobrému chování odsouzeného ve výkonu trestu doporučuje rovněž kladné vyřízení žádosti s tím, aby uložený trest odnětí svobody byl odsouzenému snížen.¹⁸⁸

Z protokolu o neveřejném zasedání Krajského soudu v Č. Budějovicích dne 25. 2. 1954 však jednoznačně vyplývá, že žádost byla zamítnuta.¹⁸⁹

V odůvodnění k tomuto rozhodnutí je uvedeno, že krajský soud neshledal, že tu jsou takové mimořádné důvody, pro něž by bylo možné doporučit odsouzeného milosti prezidenta republiky. Soud proto podle § 205 odst. 3 tr. ř. žádost zamítl. Dodatek: „*Proti tomuto usnesení není opravného prostředku*“.¹⁹⁰

Okresní prokuratura v Č. Budějovicích zaslala záporné stanovisko Krajské prokuratuře v Karlových Varech dne 14. 5. 1954, oznámení dorazilo 17. 5.¹⁹¹ Ta pak vrátila spisy Okresní prokuratuře v Č. B. s přípisem, že se žádost o podmíněné propuštění Josefa Měšťana jako předčasná odkládá.¹⁹²

Druhý dopis Kateřiny Měšťanové je adresován také prezidentské kanceláři, je psán na stroji a má razítko s datem, kdy došel na místo určení 19. 10. 1953. V něm manželka Josefa Měšťana mimo jiné připomíná, že manžel plní ve výkonu trestu vzorně všechny své povinnosti. Dále následuje zřejmě obligátní vyjádření, které cituji: „*Jsem přesvědčena, že uvedené odsouzení si vzal k srdci, že rozsudek Lidového soudu v Č. Budějovicích č. j. 1T 23/53 je pro něho dostatečným ponaučením a výstrahou, aby se v budoucnu podobné trestné činnosti vyvaroval. V daném případě je nutno vzít v úvahu, že jde o první odsouzení Josefa Měšťana a že tedy toto odsouzení jest jen vybočením z jeho dosud řádného života, že tudíž nejde o trvalý sklon k páčání trestných činů, takže dosavadní průběh výkonu trestu splnil u Josefa Měšťana svůj výchovný účel.*“¹⁹³ Manželka dále úpěnlivě prosí, aby byl vzat v úvahu fakt, že manžel bude mít v dohledné době za sebou již polovinu trestu. Píše dále, že

¹⁸⁷ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Protokol o neveřejném zasedání Lidového soudu v Č. B., spisová značka 1T 23/53-78.

¹⁸⁸ Žádost o milost zasláná předsedou senátu pod značkou 1T 23/53-79 dne 10. 2. 1954 Krajskému soudu v Českých Budějovicích.

¹⁸⁹ Protokol o neveřejném zasedání Krajského soudu v Č. B., spisová značka 1Nt 73/54.

¹⁹⁰ Usnesení s odůvodněním krajského soudu, spis. zn. 1Nt 73/54-81. Zasláno Lidovému soudu v Českých Budějovicích a Okresní prokuratuře v Č. Budějovicích.

¹⁹¹ Vyjádření Okresní prokuratury v Č. B., č. j. 2 Pnt 669/54 a v příloze spis Pt 1387/52.

¹⁹² Dopis Krajské prokuratury v Karlových Varech ze dne 28. 1. 1955.

¹⁹³ Druhý dopis Kateřiny Měšťanové s datem 7. 3. 1955.

v nastávajících jarních a letních měsících by mohly být síly jejího manžela využity při zemědělských pracích v Bobruvce, kde pracuje i ona a dosahuje tam dobrých výsledků. Jaké zoufalství ji vedlo k napsání těchto řádek, lze docela dobře pochopit: „*Věřím pane prezidente, že můj manžel Josef Měšťan po svém propuštění na svobodu povede řádný život pracujícího člověka a prosím proto, abyste na základě své pravomoci mému manželu udělil milost, umožnil mu, aby se mohl zapojit do řádného občanského života po boku ostatních pracujících. Jménem svým, svých dětí i svého manžela Vám, vážený pane prezidente, děkuji za Vaše spravedlivé rozhodnutí a znamenám s pozdravem Míru zdar!*“¹⁹⁴

Žádost o milost byla opět zamítnuta, jak svědčí přípis okresního prokurátora, který navrhl zamítnutí pro nedostatek zákonných důvodů.¹⁹⁵ Totéž obsahuje protokol o neveřejném zasedání Lidového soudu v Č. Budějovicích ze dne 24. 5. 1955 i usnesení o zamítnutí z 25. 5. 1955, kde je poznámka: „*Sděl žadatelce, že její žádosti nebylo vyhověno pro nedostatek důvodů zvláštního zřetele hodných.*“

Celý kolotoč úřední mašinérie se zopakoval. Krajský prokurátor v Karlových Varech ve věci podmíněného propuštění uvedl, že „*odsouzený si odpykává trest za velmi závažnou činnost, když jako vesnický boháč úmyslně narušoval výrobu v zemědělském úseku. Polovinu trestu si odpykal ke dni 7. 9. 1955, ale jeho pracovní morálka je průměrná, právě tak i chování. Jeho postoj k našemu zřízení jest však ještě záporný. Jako vesnický boháč jest nepřitelem JZD.*“ Návrh na podmíněné propuštění z podnětu manželky prokurátor neučinil.¹⁹⁶

Kateřina Měšťanová bojovala za svého manžela dále s přízní režimu. Napsala třetí dopis prezidentu republiky, v němž vysvětluje, že manžel nesabotoval zásobování obyvatelstva, ale že prostě od roku 1952 dodávky splnit nemohl ani při nejlepší vůli, protože mu byly vzaty podmínky, aby splnit mohl. Píše, že je přece značný rozdíl mezi tím, zdali úmyslně neplnil, anebo neplnil, protože nemohl. Cituji: „*Sám Jednotný národní výbor v Č. Budějovicích uznával, že v roce 1952 až 1953 Měšťan je jedním z nejpokrokovějších zemědělců nejen v Dobřejovicích, ale v celém hlubockém kraji*“. Dále pokračuje: „*Právě tak jako já musel odmalička dřít, chtěl-li se na zděděném statku udržet, zvláště, když v letech 1931–1940 vázl na jeho statku dluh*“. Dále připomíná, že v roce 1952 museli vydat jeden pár koní, syn musel jít pracovat do Jikovu ve Velešíně, ačkoli jej v zemědělství nutně potřebovali, předtím byl jim zabaven traktor, samovazač a museli odevzdat všechno obilí a brambory. Táže se: „*Jak jsme měli předepsaný kontingent splnit, když zde nebyly podmínky?*“

¹⁹⁴ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Dopis podle razítka dorazil do kanceláře prezidenta republiky 9. 3. 1955.

¹⁹⁵ Záznam okresního prokurátora z 13. 5. 1955 zaslaný Lidovému soudu v Českých Budějovicích.

¹⁹⁶ Usnesení Krajské prokuratury v Karlových Varech s datem 26. 10. 1955.

V poslední části dopisu uvádí, že syn Josef narukoval na podzim na vojnu a ve státním statku v Bobruvce jim chybějí pracovní síly. Ptá se, zda by nebylo možné, aby si manžel odpykal zbytek trestu v zemědělství. Její zdůvodnění stojí za citování: „*Z těchto uvedených důvodů obracím se k Vám, pane prezidente, s důvěrou, že naší rodině pomůžete vrátit to rodinné štěstí, které je dražší než všechen majetek, o nějž jsme přišli. My neměli nikdy na různých ustláno, zvláště muž, který ztratil svého otce již v útlém věku a neužil na tomto světě nic dobrého. Chceme strávit ten zbytek života pohromadě a třeba jen jako zemědělství dělníci, chceme být prospěšní svému národu.*“¹⁹⁷ Opět byly obesílány všechny instituce, které se vyjadřovaly k předchozím žádostem. Jako doklad toho, jak se vyvíjel přístup MNV v Dobřejovicích k odsouzenému, uvádím v plném znění sdělení rady MNV, která v dopise zaslanému Lidovému soudu v Č. B. píše: „*Jmenovaný plnil v rostlinné výrobě dodávky, ba je i překračoval. V roce 1952 nemohl dodat asi 5q obilí. Spoluobčané zaň toto množství dodali, ovšem nebylo to uznáno. V živočišné výrobě nemohl dodávku splnit, protože mu byla předpisována neúměrně vysoká. Přesto však zůstával dlužen poměrně malá kvanta. Jmenovaný měl dvě dospělé děti, byl velice pracovitý, střídmy a hlavně čestný. Měl pověst nejlepšího hospodáře v obci, a proto jej možno vřele doporučit milosti prezidenta republiky k prominutí zbývající části trestu.*“ Jako předseda už není podepsán Josef Dvořák, ale J. Flutka a tajemník K. Nováček.¹⁹⁸

Vězeňský ústav v Ostrově u Karlových Varů v posudku k řízení žádosti o milost hodnotí Josefa Měšťana jako dobrého pracovníka, jeho pracovní morálka je v průměru 130 %, uložené úkoly plní svědomitě, z pracoviště na něj nebyly stížnosti. Rozpor obsahuje třetí odstavec, kde se vedle sdělení, že odsouzený se chová ukázněně a jeho postoj k trestu lze hodnotit kladně a také že se stýká s odsouzenými, kteří mají dobrou pracovní morálku a slušné chování, vyskytuje i podivné vyjádření, které překvapuje a vyvolává pochybnost o tom, zda pisatel posudku rozuměl slovu, jež užil, a uvědomoval si, co svým sdělením může hodnocenému způsobit. Věta „*povahy je vypočítavé*“ není dále ničím doplněna ani blíže vysvětlena. Za ní následuje jen dodatek, že nebyl kázeňsky trestán ani neobdržel žádnou odměnu, že má zájem o kulturně výchovnou činnosti i o sebevzdělání. V posledním odstavci je řečeno, že plní dobře podmínky převýchovy a má dobrou pracovní morálku. Proto náčelník vězeňského ústavu doporučuje jeho žádost ke kladnému vyřízení.¹⁹⁹

¹⁹⁷ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Třetí dopis Kateřiny Měšťanové prezidentu republiky ze dne 11. dubna 1956.

¹⁹⁸ Dopis rady MNV Lidovému soudu v Č. B., č. j. 166/56 ze dne 23. 6. 1956. Srov. příloha s. 105.

¹⁹⁹ Posudek zaslaný Vězeňským ústavem Ostrov u Karlových Varů Lidovému soudu v Č. B. dne 25. 6. 1956 k č. j. 1 T 23/56 ze dne 20. 6. 1956.

Náčelník obvodního oddělení VB v Chotýčanech oznamuje, že J. Měšťan měl po dobu svého bydliště v Dobřejovicích dobrou pověst i chování vůči občanům. Tentokráte připojuje, že vinu na jeho trestu nese z větší části jeho manželka, která ho vedla k nenávisti vůči státu, takže zanedbával a neplnil svoje dodávkové povinnosti. Vzhledem k tomu, že si odpykal již větší část svého trestu, dá se předpokládat, že toto bude poučením pro další práci. Dopis končí doporučením, aby mu byla prominuta část jeho trestu.²⁰⁰

Jako doklad vzácného přístupu a soucítění s osudem Josefa Měšťana lze uvést ještě jeden dopis obsažený v archivních spisech. Napsala jej a odeslala do prezidentské kanceláře v Praze prostá žena, Anežka Třebínová z Dobřejovic. Píše v něm, že se dověděla o podání žádosti o milost manželkou J. Měšťana a že považuje za svou povinnost přimluvit se za svého bývalého zaměstnavatele, u kterého pracovala v letech 1936–1937, „*aby mu byla milost udělena, protože Měšťan byl opravdu výjimkou mezi sedláky*“. Pokračuje: „*S čeledíny jednal jako se členy své rodiny, čeledníky byly hned vedle jeho bytu a bydlelo se v nich slušně. Službu, kterou jsem si s ním sjednala, mi spravedlivě vyplácel. Jednal se mnou slušně, lidsky, nikdy na mě nekřičel. Sám jako výkonný zemědělec byl rolníkem pokrokovým, svou usedlost udržoval v pořádku i v době, kdy už čeled' neměl a kdy celou výměru obhospodařoval sám se svou rodinou. Jeho přičiněním tato usedlost za první republiky zadlužená vzkvétala. Měšťan je člověk dobrého srdce a mužného charakteru. Za německé okupace nehrbil hřbet před nacisty, ale stál pevně na svém a pomáhal našim lidem ve vsi, jak jen mohl, bez ohledu na to, ať to byli menší rolníci anebo větší. Pamatuji se, jak za druhé války několikrát naložil fůru obilí a dovezl ji do družstva na Hlubokou za ty, kteří splnit nemohli, jen proto, aby je uchránil od pokuty a vězení. To by dosvědčil bývalý správce na Hluboké.*“ Jako další příklad dobrého zacházení J. Měšťana s lidmi, uvádí Třebínová příběh starce Buriana, který u Měšťanových dožil v poklidu svůj život, ačkoli nebyl příbuzný. Třebínová dokonce vyslovuje domněnku, že v případě jeho obvinění a odsouzení mohla hrát roli i osobní msta. Její závěrečné názory opět cituji: „*My takové zkušené a poctivé zemědělce nesmíme odraďovat od této práce, vždyť je potřebujeme! A bát se snad sabotáže u toho dobrého člověka je úplně vyloučeno. Z těchto čistě lidských důvodů se přimlouvám, aby mu byla milost udělena, anebo alespoň trest snížen o dva roky, které má si ještě odpykat, aby tak byl vrácen ke své rodině do zemědělství, třebaš mimo náš okres. Jsem přesvědčena, že slova má najdou u Vás, vážený soudruhu prezidente,*

²⁰⁰ SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Oznamení náčelníka obvodního odd. VB v Chotýčanech s doporučením pro Lidový soud v Č. B. ze dne 1. 7. 1956.

*sluchu a že tento případ bude uveden Vámi na patřičnou míru, za což Vám předem děkuje Anežka Třebínová, Dobřejoyice čp. 52.*²⁰¹

Ani tentokrát nebylo žádosti vyhověno, jak vysvítá z protokolu o neveřejném zasedání Lidového soudu v Č. Budějovicích ze dne 31. 7. 1956. V odůvodnění usnesení se opakuje, že trestný čin byl tak závažný, že žádost o milost nemá místa. Připouští se nanejvýše podmíněčné propuštění.²⁰²

Teprve časného jara příštího roku, tedy 1957, došlo k propuštění Josefa Měšťana. Okresnímu soudu, Lidovému soudu, Okresní prokuratuře, Krajskému soudu a Okresní vojenské správě v Českých Budějovicích poslala Správa MV Jáchymov – Správa táborů Ostrov u Karlových Varů vyrozumění o propuštění vězně. V něm se uvádí, že Josef Měšťan byl dne 29. 3. 1957 propuštěn na podmínku.²⁰³

Důvodem byl špatný zdravotní stav Josefa Měšťana. Vrátil se do Bobruvky, místa určeného k pobytu, s podlomeným zdravím a měl před sebou necelých šest let života. Zemřel po dlouhé těžké nemoci v roce 1963. Rok před ním zemřela jeho manželka.

Soudní materiály obsahují ještě spis týkající se rehabilitace Josefa Měšťana v devadesátých letech 20. století. V usnesení s číslem jednacím 1Rt 791/90 z neveřejného zasedání 25. 10. 1990 podle § 2 odst. 2 zák. č. 119/90 Sb., o soudní rehabilitaci, je rozhodnuto takto:

Ustanovením § 2 odst. 1 písm. c) zák. č. 119/90 byl zrušen rozsudek Lidového soudu v Českých Budějovicích ze dne 7. 3. 1953 spis. zn. 1T 23/53-43 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Č. Budějovicích ze dne 14. 5. 1953 sp. zn. 1To 157/53-58, jímž byl obviněný Josef Měšťan, narozený 26. 3. 1906 v Dobřejoyicích, odsouzen pro trestný čin sabotáže podle § 85 odst. 1 písm. a) tr. zák. z roku 1950 k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na pět roků, k propadnutí jmění mimo věci osobní potřeby, ke ztrátě čestných práv občanských na tři roky, k zákazu pobytu v okrese České Budějovice s tím, že bylo nařízeno uveřejnění rozsudku a dále bylo vysloveno zabránění druhé poloviny hospodářství. Současně byla zrušena všechna další rozhodnutí v téže trestní věci, která na zrušená rozhodnutí obsahově navazovala.²⁰⁴

Razítko potvrzuje, že usnesení nabylo právní moci dnem 30. 10. 1990. Důležitá je i poznámka, že všechna další rozhodnutí byla zrušena k datu, kdy byla vydána.

²⁰¹ Dopis Anežky Třebínové, bez data, ale s razítkem 27. 4. 1956.

²⁰² SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T. Usnesení s odůvodněním zamítnutí žádosti Kateřiny Měšťanové o milost pro odsouzeného manžela ze dne 31. 7. 1956.

²⁰³ Vyrozumění o propuštění vězně zaslané Správou MV Jáchymov pod č. j. NZ – A012464/10-20/57. Srov. příloha, s. 106.

²⁰⁴ Usnesení Okresního soudu v Č. Budějovicích z neveřejného zasedání ve věci rehabilitace Josefa Měšťana.

V odůvodnění se uvádí, že ustanovením § 2 odst. 1 písm. c) zák. č. 119/90 Sb., o soudní rehabilitaci, byla k datu vydání zrušena pravomocná odsuzující soudní rozhodnutí vyhlášená od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990 za skutek, který byl kvalifikován podle vpředu uvedených zákonných ustanovení, která jsou uvedena v § 2 odst. 1 zák. č. 119/90 Sb. Připojené sdělení, že o účasti na rehabilitaci rozhodl soud i bez návrhu (§ 2 odst. 2 cit. zákona), pokračuje: „*Jelikož soud shledal, že výše uvedený odsouzený je účasten rehabilitace – zde je patrně míněn syn Josefa Měšťana, také Josef – deklaroval, že dřívější soudní rozhodnutí byla zákonem zrušena a soudní stíhání obviněného § 2 odst. 2 zák. č. 119/90 Sb. zastavil.*“

Rehabilitace téměř po čtyřiceti letech tedy přišla, ale pro Josefa Měšťana staršího pozdě. Jeho synovi byl majetek vrácen v době, kdy už se sám ocitl na prahu stáří. Přesto dovedl restituční záležitosti do konce a může dožít svůj život v místě svého dětství a raného mládí, ne sice v původním rodném domě, ale v jeho blízkosti na pozemku svých předků.

4. Závěr

Téma bakalářské práce – Kolektivizace obce Dobřejovice na Hlubocku – jsem se snažil pojmout v obecné rovině i na individuálním lidském osudu. Cílem byla charakteristika kolektivizace vesnice na počátku 50. let v Československé republice a její průběh v konkrétní malé jihočeské vesnici i s nepříznivými dopady takzvaného rozkulačování.

Abych mohl toto téma správně pochopit, bylo potřeba prostudovat vývoj zemědělství v předešlých desetiletích a připomenout nejdůležitější státní zásahy do jeho fungování, kterými byly obě pozemkové reformy. Proces intenzifikace zemědělství a snahy o efektivnější zemědělské hospodaření jsou dlouhodobé a mocenské režimy volily různé přístupy k agrární politice. Antonín Václavů uvádí, že zemědělství prošlo od roku 1948 do současnosti, na rozdíl od ostatních hospodářských odvětví největšími proměnami. Z asi 1 300 000 soukromých zemědělských závodů vzniklo 1 655 JZD a 226 státních statků, takže 33 milionů parcel se soustředilo do několika desítek tisíc lánů. Místo 2 220 000 lidí pracujících v zemědělství v roce 1948 jich tam v 90. letech 20. století pracovalo jen 870 000 (asi 39 % tehdejšího stavu) a jejich počet neustále klesá.²⁰⁵

²⁰⁵ A. VÁCLAVŮ, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, s. 11.

V teoretické části jsem dostatečně podrobně popsal opatření a zásahy, které přispěly k rozvoji i stagnaci zemědělství před 1. světovou válkou, v období první Československé republiky, v meziválečném období a konečně změny v poválečných letech a po roce 1948 v počátcích kolektivizace. Proto připomenu jen některé důležité skutečnosti.

Mezi národohospodáři již v 19. století převládalo přesvědčení, že perspektivně budou malá hospodářství mizet a že se jejich půda bude koncentrovat nejprve do hospodářství středních a pak velkých. Ekonomové vycházeli z vývoje anglického zemědělství. Nic z těchto předpovědí a předpokladů se prakticky neuskutečnilo. V poslední čtvrtině 19. století postihla Evropu agrární krize, způsobená dovozem obilí z Ameriky, Indie a Ruska. To mělo katastrofální vliv na velkostatky, které zanikaly, neboť nebyly schopny konkurovat úrodným půdám a nízkým cenám dovozu. Evropské zemědělství se orientovalo na živočišnou výrobu. V té se prosazovali malí a střední hospodáři, proto se zvýšil počet malých a středních hospodářství.²⁰⁶

Konec 19. století a první dvě desetiletí 20. století byly klíčové pro vývoj zemědělského družstevnictví. Vznikala úvěrová družstva, tzv. kampeličky, budovala se nákupní, odbytová a zpracovatelská družstva. Byly také položeny základy speciálním – strojním, stavebním, melioračním a elektrárenským družstvům, které se plně realizovaly až v meziválečném období za první Československé republiky. Pro efektivní správu zemědělských zařízení vznikaly už v době Rakouska-Uherska akciové společnosti. Na podporu kvalifikace zemědělců existovaly už v té době dvě vysoké státní zemědělské školy a nestátní zemědělské akademie. Jednu z nich v Táboře po vzniku Československé republiky navštěvoval i rolník Josef Měšťan.

Teprve v první Československé republice se uskutečnily nové velké akce, jejichž výsledným cílem měly být efektivnější obhospodařování půdy a vyšší rentabilita zemědělské výroby. K takovým akcím patřily úpravy pozemkové držby a vlastnictví půdy, meliorace, elektrifikace zemědělství a zalesňování.

Pozemková reforma provedená po roce 1918 se zaměřila na velký pozemkový majetek šlechty a církve. V první etapě postihla lesní půdu a velkostatky cizí šlechty, zejména majetek panovnického rodu Habsburků a říšskoněmeckých knížat. Církevní půda byla většinou v rukou katolické církve a Státní pozemkový úřad postupoval při její konfiskaci mírněji než u šlechtických pozemků. Cílem pozemkové reformy nebylo zabavit šlechtě a církvi veškerý

²⁰⁶ A. VÁCLAVŮ, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, s. 12–13.

majetek. Vyvlastnění se dalo zabránit na základě § 11 záborového zákona a majiteli mohla být ponechána půda až do 500 ha, pokud to bylo v zájmu zemědělského průmyslu, účelného hospodaření aj.²⁰⁷

Zabranou půdu pozemkový úřad přiděloval jednotlivcům, družstvům a obcím sledujícím prospěšné zájmy. Jednotlivec mohl získat až 30 ha půdy, na které měl s rodinou samostatně hospodařit. K půdě bylo možné získat i parcely ke stavbě rodinného domu, hospodářských budov a živnostenských provozoven. Větší příděl, pozemky o rozloze 50–120 ha zemědělské půdy, často dostávaly průmyslové zemědělské podniky. Půda se přidělovala do vlastnictví, nebo do nájmu. Pozemková reforma sice umožnila získat půdu zájemcům o hospodaření, avšak zároveň některými kroky posílila rozdrobenost pozemkové držby. Výrazně byla zastoupena hospodářství s rozlohou do 5 ha, v Čechách pak bylo nejvíce hospodářství s rozlohou do 1 hektaru půdy. Tento stav omezoval produktivitu zemědělství. Potřebný zákon o scelování půdy se za první republiky nepodařilo prosadit. Ke scelování půdy nedošlo ani v rámci rekultivací a meliorací.

Meliorace měly přispívat ke zvýšení půdní kvality pozemků a tím i produktivity zemědělské výroby, dále pak k zabránění živelným pohromám. Nejdůležitější byly plošné meliorace, které se v největším měřítku prováděly začátkem 30. let. V kronice obce Dobřejovice se k roku 1923 připomíná Vodní družstvo Dobřejovice – Hosín založené už 1913 kvůli provedení meliorací pozemků v Dobřejovicích a s nimi sousedících pozemků chatýčanských, hosínských a zámostských. Teprve ve 20. letech s pomocí státních subvencí však došlo ke splnění tohoto záměru. Na straně 47 kroniky je podrobné rozvedení, kolik procent subvencí na náklady získalo Vodní družstvo od státu (celkem 55%), kolik si půjčilo v Okresní hospodářské záložně v Hluboké nad Vltavou. Meliorační práce v obci trvaly od roku 1927 do roku 1932 a prodražily se především kvůli úrokům.

Elektrifikace venkova byla od vzniku samostatné republiky další z významných akcí podporovaných vládou. První elektrárenské svazy se utvořily v Českých Budějovicích, Táboře, Písku, Německém (dnes Havlíčkově) Brodě. V roce 1937 bylo v českých zemích elektrifikováno 65 % obcí.²⁰⁸

O provedení elektrifikace se obecní zastupitelstvo v Dobřejovicích usneslo již 30. března 1924. Elektrárenské družstvo nebylo možné založit, a tak měly jít veškeré práce na náklady obce. Elektrifikaci Dobřejovic finančně podpořila okresní správní komise, a to 1/3 nákladů. Ministerstvo zemědělství na návrh České zemědělské rady v Praze přispělo 25 tisíci

²⁰⁷ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, 314.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 352.

korunami. Na zbytek úhrady nepokrytý subvencemi si obec půjčila u Okresní hospodářské záložny v Hluboké nad Vltavou.²⁰⁹ K zapojení elektřiny došlo 1. 1. 1925.²¹⁰

Pokud jde o družstevnictví po roce 1918, jeho rozvoj se zintenzivnil. Cílem sdružování v družstvech bylo zlepšit výrobní a sociální podmínky a dosáhnout lepšího odbytu zemědělských výrobků. Družstevnictví také umožňovalo přístup k výhodnějším úvěrům nabízeným peněžními ústavami. Tehdy se ještě družstevnická koncepce nevyklučovala se soukromým podnikáním v zemědělství, jako tomu bylo po roce 1948.

Zakládání družstev v první republice prosazovala ve svém programu sociálně demokratická strana. Vlivem neodborného vedení a nedostatečné finanční podpory od státu se družstva postupně rozpadala, až jich ve 30. letech zbylo jen sedm. Pro usnadnění práce zemědělců vznikala i strojní a mlýnská družstva. Pomoc strojních družstev však využívali jen hospodáři s výměrou nad 50 ha, protože na malých plochách se větší stroje nemohly použít. Téměř 50 % půdy malých rolníků bylo obděláváno kravskými potahy.²¹¹

Antonín Švehla dal v roce 1926 podnět k tomu, aby se při Poradním sboru pro otázky hospodářské ustavila komise, která by měla za úkol studovat otázky plánování. Roku 1934 vznikla Československá obilní společnost a byl zaveden tzv. obilní monopol. Rostlinná výroba byla regulována, ceny se stabilizovaly. V roce 1937 byl zřízen syndikát pro zpeněžování dobytka a živočišných výrobků.²¹² Přes tato opatření enormně rostlo zadlužování zemědělců. Hospodářská krize se ve 30. letech postupně prohlubovala.

Mnichovská dohoda znamenala ztrátu téměř jedné třetiny území státu a v důsledku toho i výraznou ztrátu obdělávatelné půdy.

Brzy po vypuknutí druhé světové války byl zaveden přidělový systém, nebylo možné investovat, zemědělská výroba poklesla. Kronika obce Dobřejovice k válečným letům připomíná, že v obci nikdo netrpěl hladem, protože větší sedláci vypomáhali maloroelníkům prodejem obilí načerno. Stav dobytka se však snižoval, protože se každý měsíc pro potřeby obyvatel města i německé armády musel odvádět hovězí i vepřový dobytek a také drůbež.

Obecně válečné dodávky přesahovaly přírůstky. Hektarové výnosy se vlivem nedostatku hnojiv, zemědělských strojů, ale i zemědělských dělníků snižovaly. Z následků nacistické okupační politiky a válečných útrap se český venkov vzpamatovával po dlouhá

²⁰⁹ SOkA České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, s. 16.

²¹⁰ Tamtéž, s. 23.

²¹¹ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 347–351.

²¹² A. VÁCLAVŮ, *Cesta k československé kolektivizaci*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, s. 37–38.

léta. Za jediný kladný jev bývá označováno oddlužení venkova, i když k němu došlo zejména kvůli znehodnocení měny a obchodování s potravinami na černém trhu.²¹³

V poválečném období zemědělství směřovalo k direktivnímu řízení. Bývalá agrární strana (a její představitelé, jako Rudolf Beran)²¹⁴ byla v Hlavě IX Košického vládního programu obviněna ze spolupráce s německou okupační správou a nedošlo k její obnově.

V roce 1945 získala KSČ resort ministerstva vnitra. Měla proto značný vliv na národní výbory a na ministerstvo zemědělství, které vnitru podléhaly.²¹⁵ Ministerstvo zemědělství mělo proti předválečnému rozšířené pravomoci. Patřil pod ně Národní pozemkový fond, který prováděl druhou pozemkovou reformu a spravoval zkonfiskovaný zemědělský majetek, dokud nebyl odevzdán novým příjemcům. Konfiskace a přidělová řízení byla prováděna na základě prezidentských dekretů.

Na zemědělské otázky měly po roce 1945 značný vliv nově zřízené národní výbory. Na plynulý rozvoj zemědělské výroby v okresech měly dohlížet okresní národní výbory. Organizovaly zakládání strojních stanic a rozhodovaly o konfiskacích zemědělského majetku podle návrhů místních národních výborů.²¹⁶ Struktura zemědělské samosprávy byla přepracována. Vznikl Jednotný svaz českých zemědělců, který však byl v roce 1950 zrušen pod záminkou nedůsledného postupu proti „vesnickým boháčům“.

Druhá pozemková reforma byla zahájena v roce 1945. V její první etapě byla již v roce 1946 zkonfiskována půda odsunutých Němců, Maďarů a kolaborantů. Tak téměř 1/3 veškeré půdy získali zemědělství dělníci, bezzemci a reemigranti.²¹⁷ Každý z nich mohl dostat půdu až do 13 ha.²¹⁸ Zemědělský majetek středního a velkého rozsahu byl konfiskován pomocí národní správy. Urychlené tempo konfiskací získávalo KSČ na venkově politické body. Ve druhé etapě se na základě revize první pozemkové reformy z roku 1919 likvidoval zbytek velkostatků. Výsledkem bylo zmenšení existujících velkostatků i na 50 ha.

Přípravu na třetí etapu pozemkové reformy zahájila KSČ již v roce 1947. Vypracovala nový zemědělský program se zásadami nové pozemkové reformy. Ta se uskutečnila až po únorovém převratu v roce 1948.²¹⁹

²¹³ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 349.

²¹⁴ Srov. J. ROKOSKÝ, *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*. Praha 2011. Agrární strana se spolu s ostatními pravicovými subjekty v roce 1938 spojila do Strany národní jednoty R. Berana.

²¹⁵ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 375.

²¹⁶ Tamtéž, s. 373.

²¹⁷ A. VÁCLAVŮ, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, s. 20.

²¹⁸ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 379.

²¹⁹ Zákon 43/1948 Sb., o zemědělském úvěru, zákon č. 45/1948 Sb., o rozdělení pozůstalosti se zemědělskými podniky a o zamezení drobení hospodářské půdy, zákon 47/1948 Sb., o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě neboli tzv. scelovací zákon, zákon 49/1948 Sb., o zemědělské dani. Tamtéž, s. 381.

Nová pozemková reforma byla prezentována jako poslední zásah do vlastnických vztahů k půdě, který nezpochybní princip soukromého vlastnictví k půdě. Dlouhodobým záměrem komunistů však bylo kolektivizovat veškerou půdu v soukromých rukách.²²⁰

Přetrvávající skladištní, výrobní, odbytová, chovatelská a jiná družstva byla od roku 1947 řízena Ústřední radou družstev a subvencována ministerstvem zemědělství.²²¹

Po únoru 1948 v KSČ sílilo přesvědčení, že dotování a přerozdělování půdy nemůže vyřešit nedostatečné uspokojování rostoucích nároků obyvatel na zemědělské produkty. Ke zvýšení zemědělské produkce měl přispět přechod od malovýroby k velkovýrobě. Tento přechod měl být proveden podle sovětského vzoru. Už v listopadu 1948 se ÚV KSČ usnesl o přípravách ke kolektivizaci. Bylo rozhodnuto budovat státní strojní stanice, rozšiřovat státní statky, zřizovat velkovýkrmny prasat a zavést třídní rozpisy dodávek, jimiž se mělo i na vesnicích bojovat proti vesnickým boháčům. Rušila se dosavadní praxe domluvy na vesnici, kolik kdo může a musí dodat. Státní výkupní orgány direktivně stanovily výši povinných dodávek. První přípravné výbory JZD vznikaly již na jaře 1949.²²²

První JZD se zakládala v pohraničních oblastech, kde mnozí osídlenci samostatně hospodařit ani nedovedli, proto hledali záchranu v JZD, kde odpovědnost přebíral kolektiv a stát. Rolníci ve vnitrozemí se vstupem do JZD váhali, a tak se používaly stále tvrdší metody.²²³ Zakladateli JZD zde byli většinou bezzemci, kovorolníci nebo drobní rolníci. Rolníci s většími rozlohami půdy (nad 15 ha), většinou zkušení hospodáři, se do kolektivizace odmítali zapojit, avšak byli pro vznikající JZD potřební. Proto jim kolektivizátoři postupně ztěžovali podmínky pro plnění povinných dodávek zemědělských produktů a zakazovali najímání pomocných pracovních sil. Měli se vzdát své pozemkové držby a poskytnout ji i se zemědělskou technikou ostatním družstevníkům v JZD.

Rozhodnutí o násilné kolektivizaci venkova v Československu²²⁴ z října 1951 vedlo k tomu, že opatření proti „vesnickým boháčům“, tzv. kulakům, se stále zostřovala. V listopadu 1951 byla zahájena „Akce K“, která měla za cíl likvidaci selského stavu. Za neplnění dodávek následovalo rychlé správní či soudní řízení končící tvrdými tresty včetně odnětí svobody, zákazu pobytu v místě dosavadního bydliště a propadnutí veškerého majetku státu.

²²⁰ M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách*, s. 379.

²²¹ Tamtéž, s. 386.

²²² A. VÁCLAVŮ, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, s. 23.

²²³ Tamtéž, s. 25–26.

²²⁴ K. MÍČOVÁ, *Sedláci v období kolektivizace*, *Zemědělství a 50. léta*, *Prameny a studie* 41, s. 51.

Nová JZD se dělila na tři typy. V družstvech I. typu rolníci společně seli a sklízeli, živočišná výroba a přivlastňování výsledků práce zůstaly individuální podle toho, kolik čeho který družstevník vlastnil. V družstvech II. typu už došlo k scelení pozemků rozoráním mezí, avšak živočišná výroba byla stále soukromá.²²⁵ Družstva I. a II. typu měla pouze dočasný charakter. Ve III. typu JZD už rostlinná ani živočišná výroba nebyly soukromé. Družstevníci dostávali odměny na základě společně vykonané práce. Menší část odměn obdrželi v podobě bezpracné náhrady za užívání půdy předané do družstva. Koncepce družstev IV. typu z roku 1950 bezpracnou náhradu mezd zrušila a zavedla výhradně odměňování za množství a kvalitu vykonané práce.

Také v Dobřejovicích byl už v roce 1949 ustaven přípravný výbor JZD a k 1. lednu 1950 zde vzniklo družstvo I. typu. Zakládajících členů bylo 18 a do konce roku mělo družstvo 24 členů. Přejít do II. typu JZD proběhl v roce 1951, kdy se vedení družstva po reorganizaci rozhodlo převzít do svého hospodaření všechny obecní pozemky a scelit je. Větší hospodářsko-technická úprava pozemků nebyla provedena pro nedostatek pochopení u zemědělců. Od tohoto roku se v kronice objevují záznamy o zemědělci, kteří neplnili dodávky. Byli to především rolníci s výměrou nad 20 ha, mezi nimi Josef Měšťan, Karel Debříčka a jiní, ale i zemědělci s menší výměrou. Za nedodání předepsané dodávky v roce 1950 dostali někteří peněžité pokuty, které byly u případů vybraných k exemplárnímu potrestání změněny v tresty. Pět z nich muselo jako náhradu odpracovat několik dní, z nich nejvíce Karel Debříčka (45 dní) a Josef Měšťan (36 dní).

Teprve v srpnu 1952 v obci úspěšně proběhlo řízení o hospodářsko-technické úpravě pozemků, byly rozorány meze a pozemky zařazeny do sedmi honů. JZD si vzalo 10% půdy ze soukromého vlastnictví, takže mělo 67 ha. Jak problematické byly začátky společného hospodaření, dokládá v kronice poznámka, že při valné hromadě z dobřejovického JZD vystoupilo celkem devět členů. Nebyli však nijak postiženi. Kronika jen uvádí, že přes toto oslabení družstvo pracovalo dál a na podzim 1952 se stalo družstvem III. typu.

Jak už bylo řečeno, snaha dosáhnout co nejdříve hospodářské soběstačnosti v zásobování potravinami vedla až k násilnému přesvědčování těch, kteří se s myšlenkou rychlé kolektivizace neztotožnili, a stávali se v očích ostatních brzdou rychlého postupu i špatným příkladem. Tito rolníci, jak píše A. Václavů, byli tlačeni do izolace, aby se pro ně soukromé hospodaření stalo přítěží. Byla postátněna úvěrová i pomocná družstva, aby

²²⁵ K. MÍČOVÁ, *Sedláci v období kolektivizace*, Zemědělství a 50. léta, Prameny a studie 41, s. 53.

nedostali úvěr a byli závislí jen na státních organizacích.²²⁶ Povinné dodávky byly pro rolníky s větší výměrou tak vysoké, že nebylo v jejich silách je plnit. Tak se z nich stávali odsuzovaní neplniči, aniž by se uvážlivě přihlíželo k jejich možnostem.

Archivní spisy ze Státního okresního archivu v Českých Budějovicích mi pomohly přesvědčivě doložit a na konkrétním příkladu rolníka Josefa Měšťana objektivně popsat tyto praktiky a ukázat dopad přísných postihů na jeho osobu i na celou rodinu.

V kronice obce Dobřejovice se v roce 1952 uvádí, že pro neplnění dodávek byl kromě Josefa Měšťana z čp. 1 trestán také Karel Debříčka z čp. 11, vzatý v prosinci 1952 do vazby v Českých Budějovicích. Karel Debříčka byl pak v lednu 1953 odsouzen ke dvěma rokům vězení a jeho rodina byla vystěhována do okresu Králův Dvůr.

Dne 7. března 1953 Lidový soud v Českých Budějovicích soudil případ Josefa Měšťana. Označil ho jako vinného. Tím, že v době od roku 1950 do roku 1952 neplnil dodávky produktů rostlinné i živočišné výroby, „mařil a ztěžoval provádění a plnění jednotného hospodářského plánu. Úmyslně špatně obdělával půdu, nedodržel plánované osevní plochy, neodebíral umělá hnojiva“ aj. Tato jeho činnost byla označena jako sabotáž. Za to byl odsouzen k trestu odnětí svobody na dobu pěti let. Slovníkem tehdejších soudců byl označen za „vesnického boháče, kulaka“. Dále soud rozhodl o propadnutí celého jmění mimo věci osobní potřeby a nařídil zabrání druhé poloviny hospodářství, jež patřilo manželce obviněného. Také na dobu tří roků rozhodl o ztrátě čestných občanských práv a o zákazu pobytu v českobudějovickém okrese. Rodina odsouzeného byla vystěhována do tehdejšího okresu Velké Meziříčí, dnes okres Žďár nad Sázavou.

V odůvodnění rozsudku jsou postupně vyjmenovány důvody, jež vedly k odsouzení obviněného. Skutkovou podstatu pro rozsudek soud vyvodil ze zpráv o nedodávkách a z výpovědí svědků. Informace zde podávané jsou často zkreslené a prozrazují necitlivý přístup k souzenému. Odůvodnění je typický doklad účelově vedeného soudního procesu. Bylo formulováno tak, aby z něj jasně vyplynula vina odsouzeného. Když se snažil Josef Měšťan vysvětlit příčiny svých nedodávek, bylo vše, co řekl, chápáno jako výmluvy. Při pozorném čtení této listiny je zřejmé, že i v roce 1952 se snažil nedodávky snižovat, ale při jejich nastavené zničující výši, bylo prakticky nemožné je splnit. Opakovaně se zdůrazňuje, že obviněný neměl zájem na plnění dodávek, že začal horečně plnit až v době, kdy již tušil postihy. „*Tato jeho činnost dosahuje tak vysokého stupně společenské nebezpečnosti, že proto musí být též příkladně potrestán*“... (odůvodnění rozsudku, s. 4–5).

²²⁶ A. VÁCLAVŮ, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace*, in: K. Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, s. 26.

Trest si odpykával v nápravném zařízení v Ostrově nad Ohří, ale pracoval v Jáchymově v uranových dolech. Opakovaným žádostem o prominutí nebo zmírnění trestu nebylo nikdy vyhověno. Josef Měšťan si odpykal plná čtyři léta, než byl ze závažných zdravotních důvodů podmíněčně propuštěn do místa vykázaného pobytu rodiny. Do své rodné obce nesměl, chtěl-li navštívit matku a rodinu své sestry, muselo to být tajně, nebo na jiném místě.

Majetek obou odsouzených, Josefa Měšťana i Karla Debříčky, byl prohlášen za majetek státu a ten jej předal do držení MNV v Dobřejovicích. MNV majetky obou předal do bezplatného nájmu JZD. Tyto konkrétní události zlomily odpor ostatních rolníků s většími a středně velkými výměrami, kteří pak do JZD vstoupili.

Rehabilitace v roce 1990, navrácení majetku a návratu do svého původního bydliště se ani on, ani jeho manželka nedožili. Do Dobřejovic se po dlouhých letech roku 2004 vrátil jejich syn, který mi poskytl svůj čas i vzpomínky. Bohužel, 23. dubna 2012 se jeho život uzavřel a už si nebude moci přečíst, co jsem napsal.

Prameny

1. Archivní prameny

SOka České Budějovice, Archiv obce Dobřejovice, sign. 601B, Kronika obce Dobřejovice, datace 1922–1953.

SOka České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T 23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T.

Seznam archivních materiálů k případu Josefa Měšťana

Spisy trestní věci

Josef Měšťan § 85 / 1a) tr. z.

Spisová značka Pt 1387 / 52

1. Usnesení ze dne 18. 12. 1952 o obvinění Josefa Měšťana, obsahující příkaz k zajištění majetku, přiložený seznam zajištěného majetku.
2. Nástup do vazby v Ostrově nad Ohří u Karlových Varů dne 1. 3. 1953.
3. Rozsudek lidového soudu 1T 23/53 ze dne 7. 3. 1953, s. 1–5.
4. Odvolání obviněného proti rozsudku lidového soudu v Č. Budějovicích ze dne 7. 3. 1953, č. j. 1 T 23/53-43.
5. Protokol o odvolacím líčení, ze dne 23. 4. 1953, s. 1–3.
6. Zamítnutí odvolání podle § 197 písm. b) tr. ř. ze dne 14. 5. 1953, s. 1–3.
7. Výkon trestu nastoupil od 21. 3. 1953 a měl být ve vězení do 7. 3. 1958.
8. Útvar výkonu vazby České Budějovice. Usnesení o uhrazení soudních nákladů ze dne 28. 5. 1953.
9. Dopis Kateřiny Měšťanové prezidentu republiky s žádostí o milost, ze dne 3. 8. 1953. Vyřízení žádosti dne 5. 9. 1953. Lidový soud – 12. 10. 1953.
10. Odpověď na žádost o milost ze dne 19. 11. 1953.
11. Dopis MNV Dobřejovice s datem 21. 11. 1953 o rodinných poměrech odsouzeného a o zkonfiskování majetku.
12. Posudek zdravotního stavu ze dne 9. 12. 1953.
13. Žádost o milost z 16. 12. 1953 k okresnímu státnímu soudu.
14. Protokol o prominutí trestu 10. 2. 1954 – doporučené prominutí trestu bylo zamítnuto.
15. Dopis JNV s vyjádřením k žádosti o milost a podmíněčné propuštění ze dne 29.1.1954.
16. Usnesení ze dne 31. 7. 1956 – žádost o milost byla opět zamítnuta.

17. Vyrozumění o propuštění vězně ze dne 29. 3. 1957.

18. Odůvodnění rehabilitace dle zákona č. 119 / 90 Sb. ze dne 25. 10. 1990.

2. Tištěné prameny:

PŠENIČKOVÁ, Jana – JUNĚCOVÁ Jiřina (edd.), *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – Vznik JZD 1948–1949*, Praha, Státní ústřední archiv, 1995, 211 s.

PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.), *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – Podmínky pro vznik JZD 1948*, Praha, Národní archiv, 2004, 374 s.

PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.), *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – Podmínky pro vznik JZD 1947*, Praha, Národní archiv, 2005, 382 s.

PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.), *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD 1945*, Praha, Státní ústřední archiv, 2003, 290 s.

Internetové zdroje:

<http://digi.ceskearchivy.cz/>

3. Materiály z osobního vlastnictví syna odsouzeného:

Dopis Okresní družstevní rady v Č. Budějovicích ze dne 5. 4. 1950 o výkupní ceně strojů převzatých do JZD podle pokynů vydaných ministerstvem zemědělství dne 23. 4. 1949, č. j. 64 698/ 1949/VII/12.

Protokol o sepsání majetku Josefa Měšťana, rolníka v Dobřejovicích, čp. 1, ze dne 27. 1. 1953, s. 1–6.

4. Vzpomínky syna odsouzeného sedláka:

Rozhovory s Josefem Měšťanem (bytem Dobřejovice 98), srpen a září 2011, leden 2012.

Literatura

BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha, Libri, 2010, 430 s.

BOČKOVÁ, Marie, *Kolektivizace zemědělství a procesy s rolníky na Olešnicku*, *Zemědělství a 50. léta*, Prameny a studie 41, Praha, Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 7–21.

BORTEL, Roman, *Kolektivizace – 50. léta na vesnici: vzpomínky jedné rodiny z východních Čech*, *Zemědělství a 50. léta*, Prameny a studie 41, Praha, Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 22–30.

BUREŠOVÁ, Jana, *Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948?*, in: Blanka Rašticová (ed.), *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*, Uherské Hradiště, Slovácké muzeum, 2002, s. 223–228.

BUREŠOVÁ, Jana, *Zemědělská politika v Československu v letech 1948–1960 jako součást vývoje komunistických režimů v Evropě*, in: Sborník prací moravských historiků. Praha, ÚSD AV ČR, 1996, s. 87–128. Ed. Studijní materiály výzkumného projektu Československo 1945–1967, sv. 21.

CAMBEL, Samuel, *Päťdesiate roky na slovenskej dedine. Najťažšie roky kolektivizácie*, Prešov, Universum, 2005, 306 s.

DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří, *Když mizely meze. Kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*, Hradec Králové, Kruh, 1987, 136 s.

DOSTÁL, Vladimír V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, Brno, Atlantis, 1998, 358 s.

DOSTÁL, Vladimír V., *Antonín Švehla. Profil československého státníka*, New York, Výkonný výbor Republikánské strany v exilu, 1989, 224 s. + 32 obrazové přílohy na křídě.

FRANĚK, Otakar, *Dějiny České vysoké školy technické v Brně (ČVŠT)*, 1. díl, Brno, VUT, 1969, 414 s.

JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk, *Dějiny hospodářství českých zemí. Od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, Praha, Karolinum, 2006, 471 s.

JECH, Karel, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha, Vyšehrad, 2008, 331 s.

JÍLEK, František – LOMIČ, Václav, *Dějiny Českého vysokého učení technického (ČVUT)*, 1. díl, svazek 1, Praha, ČVUT, 1973, 595 s.

KAPLAN, Karel – PACL, Vladimír, *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice, Actys, 1993, 191 s.

KROFTA Kamil, *Dějiny selského stavu*, 2. vydání, Praha, Jan Laichter, 1949, 459 s.

KUBÁLEK, Michal – BLAŽEK, Petr (edd.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a střeoevropské souvislosti*, Praha, Dokořán, 2008, 359 s.

LOMIČ, Václav – HORSKÁ, Pavla, *Dějiny Českého vysokého učení technického (ČVUT)*, 1. díl, svazek 2, Praha, ČVUT, 1978, 441 s.

MÍČOVÁ, Klára, *Sedláci v období kolektivizace*, Zemědělství a 50. léta, Prameny a studie 41, Praha, Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 47–57.

MIKOVCOVÁ, Alena, *Vysoké školy zemědělské v českých zemích v letech 1867–1918*, in: *Práce z dějin vědy*, svazek 11, Praha 2003, s. 661–685.

MILLER, Daniel E., *Antonín Švehla – mistr politických kompromisů*, Praha, Argo, 2001, s. 360.

NOVÁK, Pavel, *Profesionalizace místních národních výborů na přelomu 40. a 50. let 20. století*, Zemědělství a 50. léta, Prameny a studie 41, Praha, Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 73–84.

PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 1. díl, Období 1918–1945*, Brno, Doplněk, 2009, 578 s.

PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 2. díl, Období 1945–1992*, Brno, Doplněk, 2009, 1002 s.

REICH, Edvard, *Zemědělské školství v Republice československé*, in: *Časové otázky zemědělské*. Sborník přednášek ze státní konference československých učitelů škol zemědělských, konané v Praze v prosinci roku 1919, Praha, Ministerstvo zemědělství, 1920, s. 86–105.

RŮŽIČKA, Miloslav, *Vyhnanci. Akce „KULAK“, zločin proti lidskosti!* Havlíčkův Brod, Miloslav Růžička, 2008, 479 s.

RŮŽIČKA, Miloslav – RŮŽIČKA, Tomáš, *Vyhnanci II. Akce "KULAK", zločin proti lidskosti!* Havlíčkův Brod, Miloslav Růžička, 2011, 431 s.

RYCHLÍK, Jan, *Kolektivizace ve střední a východní Evropě*, in: Petr Blažek – Michal Kubálek (edd.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 13–29.

SOBOTKA, Richard, *Návrat nežádoucí. Osudy lidí z podhorské vesnice v poválečném období násilné kolektivizace*, Líbeznice, Vydavatelství Víkend, 2010, 190 s.

STEINOVÁ, Šárka, „*Vesnický boháč*“, Zemědělství a 50. léta, Prameny a studie 41, Praha, Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 85–93.

100 Jahre Hochschule für Bodenkultur in Wien 1872–1972, Wien, Hochschule für Bodenkultur, 1972, 354 s.

URBAN, Jiří, *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*, Praha, Vyšehrad, 2010, 303 s.

VÁCLAVŮ, Antonín – JECH, Karel, *Některé problémy československého zemědělství v letech 1944–1948*, in: *Československá revoluce v letech 1944–1948*, Sborník příspěvků z konference historiků k 20. výročí osvobození ČSSR, Praha, Academia, 1966, s. 233–247.

VÁCLAVŮ, Antonín, *The postwar problems of Czechoslovak agricultural production*, in: Karel, Jech, *The Czechoslovak Economy 1945–1948. Collected Papers*, Praha, VŠE – SPN, 1968, s. 155–197.

VÁCLAVŮ, Antonín, *O agrární otázce v socialistickém hnutí*, *Revue dějin socialismu*, č. 1, 1968, s. 5–58.

VÁCLAVŮ, Antonín, *Řešení agrární otázky formou kolektivizace* (přednáška v rámci kvalifikačního atestačního kursu pro učitele dějepisu pořádaná FF UK v Praze 12. 3. 1990), in: Karel Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, *Studie z hospodářských dějin* č. 10, Praha, VŠE, 1999, s. 11–30.

VÁCLAVŮ, Antonín, *Cesta k československé kolektivizaci* (úvodní slovo k rozpravě se skupinou externích spolupracovníků Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR z řad českých a slovenských středoškolských učitelů dějepisu dne 6. května 1994), in: Karel Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, *Studie z hospodářských dějin* č. 10, Praha, VŠE, 1999, s. 31–49.

VÁCLAVŮ, Antonín, *Dekolektivizace? Ano i ne* (přednáška na semináři sociologů venkova v Kosově Hoře 25. dubna 1990), in: Karel Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, *Studie z hospodářských dějin* č. 10, Praha, VŠE, 1999, s. 51–66.

VÁCLAVŮ, Antonín, *Na okraj některých prací o kolektivizaci zemědělství* (úvod k diskusnímu setkání v Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, Praha 7. prosince 1992), in: Karel Jech, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, *Studie z hospodářských dějin* č. 10, Praha, VŠE, 1999, s. 67–81.

VÁCLAVŮ, Antonín, *Ke sporům o zemědělské družstevnictví*, *Studie z hospodářských dějin* č. 10, Praha, VŠE, Fakulta národohospodářská, 1999, 81 s. Z pozůstalosti po doc. Ing. Antonínu Václavů, CSc., (1922–1996) vybral, k vydání připravil a úvod napsal Karel Jech.

Seznam zkratek:

AV ČR	Akademie věd České republiky
AV NF	akční výbory Národní fronty
ČSAV	Československá akademie věd
ČSR	Československá republika
ČSSD	Československá strana sociálně demokratická
ČSSS	Československá strana socialistická
ČVŠT	Česká vysoká škola technická v Brně
ČVUT	České vysoké učení technické
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
HTÚ	hospodářsko-technická úprava
JNV	jednotný národní výbor
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
LNV	lidový národní výbor
LS	Lidová strana
MNV	místní národní výbor
MV	ministerstvo vnitra
NEP	nová ekonomická politika
ONV	Okresní národní výbor
PTP	pomocné technické prapory
SOkA	Státní okresní archiv
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
ÚSD AV ČR	Ústav soudobých dějin Akademie věd České republiky
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost
VŘSR	Velká říjnová socialistická revoluce
VŠE	Vysoká škola ekonomická

aj.	a jiné
cit.	citovaný, citovaného
č.	číslo
č. j.	číslo jednací
čp.	číslo popisné
ed.	editor
edd.	editoři
inv. č.	inventární číslo
kart.	karton
odst.	odstavec, odstavce
písm.	písmeno, písmena
sic!	tak, takto (upozornění, že příslušný text je přesně opsán)
sign.	signatura
srov.	srovnej
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
tr. ř.	trestní řád
tr. z.	trestní zákon
tr. zák.	trestní zákon
tzv.	takzvaný
zák. č.	zákon číslo
zn.	značka

Kčs	koruna československá
ha	hektar
kg	kilogram
km	kilometr
kWh	kilowatthodina
q	metrický cent
t	tuna

Seznam příloh:

SOkA České Budějovice, Soudní spis Josef Měšťan 1T23/53, kart. 1400, inv. č. 1351, sign. 1T:

1. Rozsudek lidového soudu ze dne 7. 3. 1953, s. 1–2.
2. Zamítnutí odvolání podle § 197 písm. b) tr. ř. ze dne 14. 5. 1953, s. 1–2.
3. Dopis z MNV Dobřejovice s datem 21. 11. 1953 o rodinných poměrech odsouzeného a o zkonfiskování majetku.
4. Dopis JNV s vyjádřením k žádosti o milost a podmíněčné propuštění ze dne 29. 1. 1954.
5. Dopis MNV Dobřejovice Lidovému soudu ze dne 23. 6. 1956.
6. Vyrozumění o propuštění vězně ze dne 29. 3. 1957.

Přílohy:

1 T 23/53

Rozsudek.

REHABILITACE

J m é n e m r e p u b l i k y. **dle zák. č. 119/90 Sb.**

Lidový soud v Českých Budějovicích uznal po veřejném hlavním líčení, konaném dne 7.3.1953 takto právem:

Obviněný Josef Měšťan

nar. dne 25.3.1906 v Dobřejovicích, okres České Budějovice, vesnický boháč o výměře 43 ha, bytem Dobřejovice čp.1,

je vinen, že

v Dobřejovicích od roku 1950 soustavně neplnil dodávkové povinnosti jak produktů rostlinné výroby, tak i živočišné, nestaral se o řádné obdělávání půdy, neodebírál umělá hnojiva, nedodržíval plánované osevní plochy, neprováděl obnovu luk, čímž způsobil, že nebyly dodány veřejnému zásobování tyto zemědělské produkty:

a/ v roce 1950: rostlinná výroba 600 kg žita, živočišná výroba 610 kg hovězího masa, 470 kg vepřového masa, 6.630 lt mléka,

b/ v roce 1951: živočišná výroba 894 kg hovězího masa, 1.262 kg vepřového masa, 8.566 lt mléka,

c/ v roce 1952 k 30.11. obviněný nedodal: 835 kg pšenice, 1.163 kg žita, 5 kg jedlých luštěnin, 150 kg krmných luštěnin, 15.023 kg brambor, 385 lněných stonků, 30 kg lněného semene, 1.227 kg hovězího masa, 1.113 kg vepřového masa, 5.790 lt mléka,

k 31.12.1952 však se plnění dlužných zemědělských produktů snížilo a to na výši, kterou nedodal: 496 kg hovězího masa, 1.073 kg masa vepřového a 3.896 lt mléka,

d/ v téže roce neodebral 47 kg dusíkatých a 137 kg draselných hnojiv,

tedy

nesplnil a porušil povinnosti svého povolání, a plnění takové povinnosti obcházel úmysl mařit a ztěžovat provádění a plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby,

čímž se dopustil

trestného činu sabotáže podle § 85 odst. 1 písm.a/ tr.z.

a odsuzuje se za to

podle § 85 odst. 1 tr.z. k trestu odnětí svobody na dobu pěti /5/ let.

Podle § 47 tr.z. soud vyslovuje propadnutí celého jmění mimo věci osobní potřeby.

Podle § 74 odst. 1/písm.d/ tr.z. soud vyslovuje zabránění druhé poloviny hospodářství patřící manželce obviněného Kateřině Měšťanové.

Podle § 43 a 44 tr.z. soud vyslovuje ztrátu čestných práv občanských na dobu tří /3/ roků.

Podle § 53 tr.z. soud vyslovuje zákaz pobytu v českobudějovickém okrese.

Podle § 54 tr.z. soud nařizuje uveřejnění rozsudku.

Podle § 68 odst. 1/písm.a/tr.ř. obviněný jest povinen nahraditi náklady trestního řízení zálohované státem a to v plné výši.

Odůvodnění.

Z trestního oznámení, ze svědecké výpovědi Václava Vody, Jana Říhy, Josefa Dvořáka a z částečného doznání obviněného soud zjistil tento skutkový děj: Obviněný Josef Měšťan obhospodaruje usedlost o výměře 43, ha na níž pracuje se svou manželkou, dcerou a synem. Obviněný byl zvyklý, že dříve většinu prací prováděli čeleb-dínové a děvečky, kdy též pole měl v nejlepším pořádku. Když po roce 1948 byly mu znemožněny všechny cesty vykořisťování, kdy pracující třída se uchopila definitivně moci ve státě, přestal mít zájem na produktivitě svého hospodářství, které vedl tak, aby bylo co nejméně výnosné. Pole nehnojil, ač měl k tomu všechny prostředky, možnost nákupu hnojiv, i peněz k tomu, v roce 1948 snížil stav dobytka, aby neměl tak velké dodávky. Různými prostředky, které jsou charakteristické pro vesnického boháče, působil, že nebyly od roku 1950 splněny dodávky rostlinné a živočišné výroby, úmyslným neplněním dodávkových povinností ochudil naše pracující o produkty, které tvoří podstatnou součást jejich výživy.

Obviněný v podstatě doznal neplnění dodávek, které však odůvodňuje řadou výmluv, jimiž snaží se zatajit svůj úmysl, rušit chod našeho plánovaného hospodářství. V roce 1950 prý vše splnil až na malé nedodávky v masu a mléce. Ty prý jsou menší než jak je uvedeno v žalobě a dokazuje své tvrzení výměrem JNV podle něhož zůstal dlužen hovězího masa 209 kg, 309 kg vepřového masa a 4.426 lt mléka. Žito splnil všechno, neboť při likvidační smluvě mu nebylo vytýkáno, že by měl ještě nějaké dodatí. Nedodávky byly způsobeny nedostatkem jadrného krmiva i když jinak měl dost píce. Dále že jedna dojnice musela mu býti odporažena.

Předloženými stvrzenkami dokazuje, že nedodávky z roku 1951 jsou v masu a v mléce menší než jak bylo uvedeno v žalobě a to místo 1.450 kg hovězího masa, jen 894 kg, místo 1.435 kg vepřového masa-1.262 kg, a mléka nedodal 8.566 a ne jak v žalobě uvedeno 11.389 lt. Mnoho obilí mu ztloukly kroupy, nezbylo mu pak žádné jadrné krmivo. Nemohl mít též ani plánovaný stav dojnic, neboť jedna dojnice mu byla vykoupena pro HD. V mléce měl též vysoký předpis, proto nemohl jej dodržet, 2 krávy mu též uhynuly. Nedodávky v roce 1952 snaží se ospravedlnit jednak náhradním plněním ovsem a ječmenem a jetelovým semenem plnil za žito, jehož nedodávka byla tak snížena na 382 kg a za pšenici. Předloženými potvrzenkami snaží se též dokázat i další náhradní plnění za nedodané tvrdé obilí a to 125 kg hrachem jedlým. Za nedodané lněné semeno, dodal 9 kg, plnil ještě náhradním plněním 62 kg řepky. Len se neurodil, neboť bylo katastrofální sucho. Brambory se mu též neuvedly, měl průmyslový druh, který se mu prý na jeho pozemky nehodí. Protože nemá dostatek krmiva nemohl vepře dostatečně vykrmit, se senem musí šetřit, proto krmí-li dojnice jen slámou, nemohou mu nadojit dostatek mléka.

VAZBA

To 157/53 - 58

58

LIPOVÝ SOUD V Č. BUDĚJOVICÍCH

DOŠLO 19. V. 1953

UČASTNÍK
JUD. ZÁZNAM

1T 23/53

Krajský soud v Českých Budějovicích jako soud odvolací usnul dne 14. května 1953 v trestní věci proti Josefu M. Š. Š t a o v i e odvolání obviněného proti rozsudku lidového soudu v Českých Budějovicích ze dne 7.3.1953 š. j. 17 23/53 - 43 t a k t o p r á v e m i

Odvolání se podle § 197 písm. b/ tr.ř. s e m i t á.

O d ť v e d ě n í:

Obviněný v odvolání vytýká lidovému soudu, že nesprávně podřadil s jistěnou šianost obviněného pod skutkovou podstatu trestného činu sabotáže podle § 85 odst. 1 písm. a/ tr.ř. spatruje se neprávem v jednání obviněného úmysl mařit nebo stěžovat jednání hospedářsky plán.

Hospedářský úpasek jako zemědělské usedlosti zaviněn byl nedostatkem pracovních sil a přírodními vlivy, suchem, které se projevilo v nedostatku krmiva, krupobitím v r. 1950 a 1951. což ovlivnilo nesplnění dodávek. Obviněný se snažil vénevat rostlinné výroby, což je namáhavější a nebyl by to dělal, kdyby měl úmysl sabotovat.

Vymeřený trest považuje se příliš přísný a vzhledem k jeho stáří a rodinným poměrům měl prvý soud trest snížit pod zákonnou sazbu.

Odvolací soud neukládá odvolání odůvodněným.

Obhajoba obviněného, kterou týž v odvolání v podstatě opakuje, nezbyval se podrobně prvý soud, který se s jistě dných skutečností práve dospěl k závěru, že nastalý výsledek v ř hospedářeni se projevívá ve v nedostatečném plnění výrobního úkolu byl zaviněn úmyslně.

Zkušenosti, které získal pracující lid při výstavbě naší vlasti, dokazují - a souzený případ netvoří výjimku - že kn-laci využívají všech prostředků k tomu, aby stěžovali a zpomalovali naši socialistickou výstavbu. Kulaci jsou si dobře vědomi, že citelně mohou škodit na úseku zásobování, kde nesplnění výrobního úkolu zvláště na úseku živočišné výroby narušuje plynlé a řádné zásobování pracujících.

Obviněný měl své hospedářství strojevé velmi dobře vybaveno, jak sám ani popřít nemohl. Měl dostatek pracovních sil, neboť jak potvrdil svědek Dvořák na hospedářství pracoval obviněný, jeho manželka a syn s dcerou, vše úspěšili. Jeho krmná základna s ha luk je rovněž dostatečná, jak potvrdil svědek Dvořák, předseda MIV.

Hospedářství obviněného může proto plnit se těchto podmínek výrobní úkol.

Jestliže přes to obviněný výrobní úkol neuplnil a zůstal zejména v živočišné výrobě dlužen v posledních třech letech každého roku značné nedodávky, tak jak je správně zjistil první soud, pak příčinou neuplnění výrobního úkolu tkví v osobě obviněného a jeho nepřátelském poměru k lidovědemokratickému Řádu republiky, který mu znemožnil vykořisťovat cizí pracovní síly, které až do r. 1948 zaměstnával.

Tomuto nepřátelskému poměru k novému společenskému Řádu, který je hlavním motivem jeho trestné činnosti a z něho se podávajícímu úmyslu obviněného poškozovat naše hospodářství, řízené ve všech úsecích výroby jednotným hospodářským plánem svědčí skutečnosti, které první soud v souladu s výsledky dokazování zjistil.

Jednou z podmínek dobrého výnosu a sklizně a zvláště zajištění krmné základny je obnova luk, jejich příprava a hnojení. Jak potvrdil svědek Voda, obviněný v rámci obnovy luk tyto nezoral. Strojenná hnojiva odebírá obviněný jen z části a v r. 1952 je neoděbral vůbec.

Při tomto nezájmu o zajištění krmné základny je jen pochopitelné, že louky obviněného nemohou poskytnout potřebné krmivo.

Obviněný navrhoval péči ani krmnému zastatí směsek.

Výrobní úkol v mléce zejména na r. 1952 byl úměrný počtu dojnic i krmné základně a přesto obviněný za 10 měsíců tohoto roku splnil výrobní úkol na 52 %.

Jestliže za poslední dva měsíce v roce 1952, kdy dojívoť krav podstatně klesá, splnil více hektarů v letních měsících a značně, jak zjistěuje první soud snížil nedodávky, pak je třeba, že obviněný u dojnic docíloval značnou dojívoť a že během roku záměrně mléko nedodával. Obviněným tvrzená břeživoť dojnic nemohla podstatně ovlivnit hesplnění výrobního úkolu, tak jak se projevil k 31. říjnu 1952.

Nesplnění výrobního úkolu v masě není výsledkem přírodních vlivů ale výsledkem nízké produkce obilovin a brambor, na kterou mělo právě vliv nedostatečné hnojení a strojennými hnojivy a neodáržení agrotechnických lhůt jak potvrdil svědek Voda, když uvěll, že na stejných podmínkách jako u obviněného pěstovali brambory zn. Kotnor i jiní zemědělci a JED a že se jim brambory urodily, když si počínali jako řádní zemědělci.

Tyto skutečnosti dokazují, že splnění výrobního úkolu bylo v moci obviněného; tyž svůj výrobní úkol, úměrný jeho výrobním možnostem znal, jako dlouholetý zemědělec znal své povinnosti zemědělce a při těchto svých zkušenostech byl si vědom toho, že způsob, jakým hospodaří, odporuje zásadám řádného hospodaření a je porušováním základních povinností zemědělce, jejichž splnění je nutné k úspěšnému zajištění výživy pracujícího lidu; obviněný byl si též vědom toho, že jeho činnost resp. opomenutí musí se projevit nepříznivě v plnění výrobního úkolu zvláště na úseku živočišné produkce a že tento úkol nebude splněn, a že jeho nesplnění, spočívající v soustavném neuplnění značného množství zemědělských výrobků, může způsobit při nejmenším stěkování, provdání, nebo plnění jednotného hospodářského plánu; a pro případ, že se tak stane byl s tím srozuměn /§ 3 odst. 1 písm. b/ tr.z./.

76 -

MÍSTNÍ NÁRODNÍ VÝBOR DOBŘEJOVICE

Pošta Hluboká n. Vlt.

Okres České Budějovice

Telefon č. 30

G. L. ~~na ústřední~~ 15. 1. 1954.

Dobřeovice 21. XI. 1953.

Věc:

J N V

Příloh:

----- v Č. Budějovicích. -----

O Josefu Měšťanovi z Dobřeovic čp. 1, nyní ve výkonu trestu, podává
M N V tuto zprávu.

Rodinné poměry u jmenovaného byly spořádáné. Majetek byl skonfiskován
a jeho rodina pracuje nyní na okresě jihlavském.

Jmenovaný se choval vždy/až do poslední doby, kdy byl v Dobřeovicích/
vzorně a pověstí výborného hospodáře a dobrého zemědělského pracovníka.

Josef Dvořák

předseda MNV.



71
JEDNOTNÝ NÁRODNÍ VÝBOR
ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Za. 269 - III/54

V případě erroře vždy tuto značku

Lidový soud
České Budějovice.

LIDOVÝ SOUD V C. BUDĚJOVICÍCH

Českých Budějovicích dne 29.1.1954.

Číslo 30. I. 1954

KRAT

PŘÍLOH
RUBRIK

Věc: Josef Měšťan,
podmíněné propuštění z trestu.
Příl.: 2.

Jednotný národní výbor, referát pro vnitřní věci v Českých Budějovicích ztotožňuje se s návrhem doplněným na dotazníku a doporučuje prominutí trestu cestou milosti a své vyjádření doplňuje tím, že Měšťan jako vzorný zemědělec po jeho ev. propuštění může uplatnit své zkušenosti v oboru zemědělském na státním statku, kde dlí jeho rodina, kam po propuštění se nastěhuje.

Referent pro vnitřní věci:



NR se nachází od 20.10.1955. Zdravotní stav t.č. dobrý.

99

MÍSTNÍ NÁRODNÍ VÝBOR DOBŘEJOVICE

Pošta Hluboká n. Vlt.

občas Československé Budějovice

Telefon 23153

c. j. 166/56.

Lidový soud

v Č. Budějovicích.

3.VI.1956.

Příloh Věc: Josef Měšťan - k pedání z 20.VI.1956 č.j. 1T 23/53.

Rada MNV v Dobřejevicích sděluje. Jmenovaný plnil v rostlinné výrobě
dodávky, ba i je překročoval. V roce 1952 nemohl dodat asi 5.-q obilí. Spolu
občané zan toto množství dodali, ovšem nebylo to uznáno. V živočišné výrobě
nemohl dodávku splnit, protože mu byla předpisevána neúměrně vysoká. Přes to
však zůstal dlužen poměrně malá kvanta.

Jmenovaný měl 2 dospělé děti, byl velice pracovitý, střídavý a hlavně čestný.
Měl pověst nejlepšího hospodáře v obci a proto jej možno vřele doporučit
milosti presidenta republiky k prominutí zbyvajících částí trestu.

Rozlučnický

tajemník.



Flukka

předseda MNV.

Správa MV Jáchymov - Správa táborů

OSTROV u Karl. Varů, pošt. schr. číslo 100

1 23/53 - 100 -

Okresní prokuratura
Č. j. NZ - A012464/10+20/57. Č. Budějovicích
Ostrově dne 29.3. 1957.
Desle 4. IV. 1957 xxx

Vyrozumění o dodání - propuštění - přemístění vězně

Okresní prokuratura Na vědomí: Krajský soud Okresní vojenská správa

Č. Budějovice. Karl. Varů. Č. Budějovice.

K č. j. Pt 1387/52. K č. j: PP 338/57.

Měštan Josef, nar. dne 26.3. 1906. v Dobřejovice

okres Č. Budějovice posledně bytem v Dobřejovice čp.1, okr- okres Č. Budějovice.

byl odsouzen rozsudkem lid.s. Č. Budějovice č. j: 1 T 23/53. k tr. stu 5 roků o.s.

Důvod změny Dne 29.3. 1957 propuštěn na podmínku.

Současně připojuji vojenské doklady (nemá-li, uvést důvod)

Při propuštění uvedl adresu: Bobruvka č.1. okres Žďár n./Sáz.

Náklady výkonu trestu - ~~zahrnou nejsem uhrazeny~~ budou vykázány po uzávěrce.

413-13

Náčelník
M. Chyby